

REPUBLIKA SLOVENIJA

Uvodno poročilo o izvajanju določil Konvencije o pravicah invalidov

Ljubljana,

Kazalo vsebine

Uvod	6
I. SPLOŠNE DOLOČBE KONVENCIJE	7
1. člen Namen.....	7
2. člen Pomen izrazov	8
3. člen Splošna načela	10
4. člen Splošne obveznosti.....	10
II. POSEBNE PRAVICE	11
5. člen Enakost in nediskriminacija	11
8. člen Ozaveščanje	12
9. člen Dostopnost.....	14
10. člen Pravica do življenja	16
11. člen Nevarne razmere in humanitarne krize.....	16
12. člen Enakost pred zakonom	17
13. člen Dostop do sodnega varstva	19
14. člen Osebna svoboda in varnost	20
15. člen Prepoved mučenja, krutega, nečloveškega, ponižujočega ravnanja ali kaznovanja	20
16. člen Prepoved izkoriščanja, nasilja in zlorab.....	21
17. člen Varovanje osebne integritete	23
18. člen Pravica do svobode gibanja in državljanstva.....	24
19. člen Samostojno življenje in vključenost v družbo	24
20. člen Osebna mobilnost.....	27
21. člen Svoboda izražanja in mnenja ter dostop do informacij.....	31
22. člen Spoštovanje zasebnosti.....	32
23. člen Spoštovanje doma in družine	33
24. člen Izobraževanje.....	35
25. člen Zdravje	39
26. člen Habilitacija in rehabilitacija.....	46
27. člen Delo in zaposlovanje.....	43
28. člen Ustrezna življenjska raven in socialno varstvo	47
29. člen Udeležba v političnem in javnem življenju	50
30. člen Sodelovanje v kulturnem življenju, rekreaciji, prostočasnih dejavnostih in športu	51
III. POSEBNI POLOŽAJ INVALIDNIH DEČKOV, DEKLIC IN ŽENSK.....	53
6. člen Invalidne ženske	53
7. člen Otroci s posebnimi potrebami.....	54

IV. POSEBNE OBVEZNOSTI.....	56
31. člen Statistika in zbiranje podatkov	56
32. člen Mednarodno sodelovanje	57
33. člen Izvajanje konvencije in spremljanje njenega izvajanja v posameznih državah	57

Kazalo preglednic

Preglednica 1: Nekateri kvantitativni podatki s področja samostojnega življenja in vključenosti invalidov v družbo od 2008 do 2012.....	26
Preglednica 2: Število zahtevkov v obdobju po kanalih sprejema (vir: Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik)	31
Preglednica 3: Število otrok s posebnimi potrebami ¹ , nameščenih v rejniško družino	34
Preglednica 4: Število predšolskih, osnovnošolskih in srednješolskih otrok s posebnimi potrebami (OPP) v različnih oblikah vzgoje in izobraževanja v šolskih letih od 2006/07 do 2011/12.....	37
Preglednica 5: Višina sredstev za sofinanciranje skupinske obnovitvene rehabilitacije	42
Preglednica 6: Število invalidov na trgu dela.....	44
Preglednica 7: Povprečno mesečno število prejemnikov posameznega denarnega prejemka v letih od 2010 do 2012.....	49

Seznam pogosto uporabljenih kratic

CIP	Center za izobraževanje v pravosodju
EU	Evropska unija
FIHO	Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji
IRSSV	Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
IVZ	Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije
MDDSZ1	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
MJU2	Ministrstvo za javno upravo
MK	Ministrstvo za kulturo
MŠŠ3	Ministrstvo za šolstvo in šport
MVZT3	Ministrstvo za znanost in tehnologijo
MZ	Ministrstvo za zdravje
MZP4	Ministrstvo za promet
NSIOS	Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije
RS	Republika Slovenija
SOUS	Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji
SUNEO	Svet Vlade Republike Slovenije za uresničevanje načela enakega obravnavanja
UIRS	Urbanistični inštitut Republike Slovenije
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
URI – SOČA	Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Republike Slovenije – Soča
ZŠIS-POK	Zveza za šport invalidov Slovenije – Paraolimpijski komite
ZZZS	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije

Imena ministrstev, ki so trenutno v uporabi:

1MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
2MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
3MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
4MZIP	Ministrstvo za infrastrukturo in prostor

Seznam pogosto uporabljenih kratic zakonov in dokumentov

API	Akcijski program za invalide 2007–2013
APZ	Aktivna politika zaposlovanja
KZ-1	Kazenski zakonik
NPSta	Nacionalni stanovanjski program
SZ-1	Stanovanjski zakon
Ustava RS	Ustava Republike Slovenije
ZDR-1	Zakon o delovnih razmerjih
ZDVTDP	Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb
ZDZdr	Zakon o duševnem zdravju
ZGim	Zakon o gimnazijah
ZGO-1	Zakon o graditvi objektov
ZIMI	Zakon o izenačevanju možnosti invalidov
ZNP	Zakon o nepravdnem postopku
ZOsn	Zakon o osnovni šoli
ZPIZ-1	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
ZPND	Zakon o preprečevanju nasilja v družini
ZPSI-1	Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju

ZSV	Zakon o socialnem varstvu
ZSVarPre	Zakon o socialnovarstvenih prejemkih
ZUNEO	Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja
ZUreP-1	Zakon o urejanju prostora
ZUSZJ	Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika
ZVrt	Zakon o vrtcih
ZZRZI	Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov
ZZVZZ	Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju

Številke in letnice uradnega lista posameznih zakonov in dokumentov so v besedilu navedene v opombah, vendar le ob prvi navedbi zakona oziroma dokumenta v besedilu.

Uporabljeni izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

Uvod

Na podlagi določbe prvega odstavka 35. člena Konvencije o pravicah invalidov, katere pogodbenica je Republika Slovenija, daje Republika Slovenija svoje uvodno poročilo, v katerem je predstavljeno, v kakšnem obsegu se zakonodaja in prakse v Republiki Sloveniji usklajujejo s konvencijo. Poročilo o ukrepih, ki jih je država pogodbenica sprejela za izpolnjevanje obveznosti iz konvencije, je pripravljeno na podlagi »smernic za dokument, ki se nanaša na pogodbo in ki ga države pogodbenice predložijo na podlagi prvega odstavka 35. člena Konvencije o pravicah invalidov«. Slednji določa, da država pogodbenica predloži Odboru za pravice invalidov uvodno poročilo o ukrepih, ki jih je sprejela za izpolnjevanje obveznosti iz konvencije, in o doseženem napredku, dve leti po začetku veljavnosti konvencije. V skladu s tem se uvodno poročilo Slovenije nanaša na stanje v letu 2010.

Poročilo vsebuje informacije v zvezi s pravnim in dejanskim izvajanjem od 1. do 33. člena konvencije. Razdeljeno je v štiri segmente: I. Splošne določbe konvencije (1. do 4. člen), II. Posebne pravice (5., 8. do 30. člen), III. Posebni položaj invalidnih dečkov, deklic in žensk (6. in 7. člen) ter IV. Posebne obveznosti (31. do 33. člen). Poročilo sta pripravila Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Inštitut RS za socialno varstvo, informacije pa sta črpala iz uradnih dokumentov ter podatkov ministrstev in drugih državnih organizacij.

V Republiki Sloveniji obstajajo splošni pogoji za zagotovitev pravic invalidov, kot so pravna država, demokratični pluralizem in parlamentarna demokracija. Tako kakor številne druge države je tudi Republika Slovenija vpeljala nove zakone invalidske politike in med drugim ustanovila Inštitut varuha človekovih pravic tudi za varovanje pravic invalidov. Pri uresničevanju Konvencije o pravicah invalidov se srečujemo tudi s težavami, ki so težko premostljive, vendar jih navkljub splošni krizi skušamo sproti odpravljati.

I. SPLOŠNE DOLOČBE KONVENCIJE

Več kot 15 % vseh prebivalcev Evropske unije je invalidov, v Republiki Sloveniji pa se okvirna ocena invalidov giblje okoli 12–13 % celotnega prebivalstva, kar bistveno ne odstopa od ocene EU. Od tega ima v Republiki Sloveniji 8 % invalidov odločbo o invalidnosti glede na različne zakone, preostalih 5 % (po ocenah invalidskih organizacij oz. članstva v njih) pa predstavljajo osebe z večjo telesno okvaro. Podatki o invalidih se v Republiki Sloveniji ne zbirajo sistematično, saj ni vzpostavljenega registra invalidov.

1. člen Namen

Invalidi predstavljajo raznoliko skupino, zato je opredelitev pojmov invalidnost in invalid zelo zahtevno. V veljavni pravni ureditvi se v Republiki Sloveniji pretežno uporablja izraz invalid oziroma invalidne osebe¹. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI)² podaja splošno opredelitev invalidov kot oseb z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi in senzoričnimi ovirami ter motnjami v duševnem razvoju, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi (prvi odstavek 3. člena ZIMI). Ne glede na to pa sta pojma invalid in invalidnost v Republiki Sloveniji opredeljena v vsakem zakonu drugače. Na podlagi petih zakonov in definicij v njih so tako opredeljene različne skupine invalidov:

- vojni invalidi (Zakon o vojnih invalidih (ZVojl)³),
- delovni invalidi (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1⁴)⁵),
- invalidi po zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI)⁶,
- invalidi po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (ZDVTDP)⁷,
- otroci s posebnimi potrebami (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP)⁸).

Naštete oblike invalidnosti (in skupine invalidov), opredeljene po različnih zakonih, dobro povzema Navodilo za izpolnjevanje obrazca prijave v zavarovanje za invalide v Republiki Sloveniji in določa, da se kot invalid šteje tisti, ki ima priznan status invalida. To je tisti, ki:⁹

1. je pridobil status invalida po 10. členu ZZRZI,
2. mu je bila priznana lastnost invalidne osebe po 6. členu Zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidov (ZUZIO)¹⁰,
3. je pridobil status delovnega invalida II. oziroma III. kategorije po 34. členu prejšnjega Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1992 ali po predpisih, ki so veljali pred uveljavitvijo tega zakona,

¹ Kresal, B. (ur.). (2007). Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji. Ljubljana, Inštitut za delo pri pravni fakulteti.

² Uradni list RS, št. 94/10.

³ Uradni list RS, št. 63/95, 2/97 - odl. US, 19/97, 21/97 - popr., 75/97, 11/06 - odl. US, 61/06 - ZDru-1, 114/06 - ZUTPG, 40/12 - ZUJF in 19/14.

⁴ Državni zbor RS je dne 4. 12. 2012 sprejel zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2), ki je po objavi v Uradnem listu RS začel veljati 1. 1. 2013.

⁵ Uradni list RS, št. 109/06 - uradno prečiščeno besedilo, 114/06 - ZUTPG, 10/08 - ZVarDod, 98/09 - ZIUZGK, 38/10 - ZUKN, 61/10 - ZSVarPre, 79/10 - ZPKDPIZ, 94/10 - ZIU, 105/11 - odl. US, 110/11 - ZDIU12, 40/12 - ZUJF in 96/12 - ZPIZ-2 (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju /ZPIZ-2/ Uradni list RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 - ZSVarPre-C in 101/13 - ZIPRS1415).

⁶ Uradni list RS, št. 16/07 - uradno prečiščeno besedilo, 87/11 in 96/12 - ZPIZ-2.

⁷ Uradni list SRS, št. 41/83, 114/06 - ZUTPG, 61/10 - ZSVarPre in 40/11 - ZSVarPre-A.

⁸ Uradni list RS, št. 3/07 - uradno prečiščeno besedilo, 52/10 - odl. US in 58/11 - ZUOPP-1.

⁹ Kresal, B. (ur.). (2007). Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji. Ljubljana, Inštitut za delo pri pravni fakulteti.

¹⁰ Uradni list SRS, št. 18/76, 8/90, 63/04 – ZZRZI.

4. je pridobil status delovnega invalida II. in III. kategorije po 60. členu veljavnega Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1),
5. mu je ugotovljena telesna okvara po prvem in tretjem odstavku 143. člena Zakona o invalidskem in pokojninskem zavarovanju oziroma po predpisih, ki so veljali pred uveljavitvijo zadnje spremembe tega zakona (le določene kategorije, navedene v 4. členu tega navodila – najmanj 90-odstotna telesna okvara zaradi izgube vida; 70-odstotna telesna okvara zaradi izgube sluha; najmanj 80-odstotna telesna okvara, s tem da je najnižji odstotek posamične telesne okvare, ki se seštevata, vsaj 70-odstoten,¹¹
6. je pridobil status vojnega invalida po 2. členu, vojnega mirnodobnega invalida po 3. členu oziroma status civilnega invalida vojne po 4. členu Zakona o vojnih invalidih,
7. je pridobil pravice po ZDVTDP,
8. je bil razvrščen na podlagi izvida in mnenja strokovne komisije za razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (le določene kategorije, navedene v 5. členu tega navodila),
9. je bil usmerjen v program vzgoje in izobraževanja po 21. členu ZUOPP-1 (le določene kategorije, navedene v 6. členu) in
10. je pridobil status invalida po predpisih drugih držav članic EU.

V slovenskem pravnem redu torej ni splošne definicije invalidnosti oziroma invalida. Splošni definiciji je poleg opredelitve v ZIMI še najbližja opredelitev iz Zakona o invalidskih organizacijah (ZInvO)¹². Invalid po tem zakonu je »posameznik, ki zaradi prirojenih ali pridobljenih okvar in oviranosti, ki jo pogojuje oziroma ustvarja fizično in družbeno okolje, ne more sam delno ali v celoti zadovoljevati potreb osebnega, družinskega in družbenega življenja v okolju, v katerem živi, v skladu z mednarodno klasifikacijo«.

2. člen Pomen izrazov

Komunikacija

Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) med temeljni načeli opredeljuje zagotavljanje enakih možnosti kot načrtovane dejavnosti, s katerimi se omogoči, da so različni deli družbe in okolja, kot so javne službe, grajeno okolje, blago in storitve, namenjene javnosti, informacije, komunikacije ipd., dostopni vsem, predvsem invalidom (četrti odstavek 3. člena ZIMI). Zakon opredeljuje tudi pravico do enakopravnega sodelovanja v postopkih pred javnimi organi (pravica je natančneje opredeljena pri opisu izvajanja 13. člena Konvencije).

Številni ukrepi za doseganje dostopnosti komunikacij za invalide so vsebovani v strategiji Dostopna Slovenija¹³ in Akcijskem programu za invalide 2007–2013¹⁴.

Leta 2002 je začel veljati Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ),¹⁵ ki daje gluhim osebam možnost, da uporabljajo slovenski znakovni jezik kot jezik medsebojnega sporazumevanja in kot naravno sredstvo za sporazumevanje, ter njihovo pravico, da so informirani v njim prilagojenih tehnikah. Zakon določa pravico gluhih oseb uporabljati slovenski znakovni jezik in pravico gluhih oseb

¹¹ Po 403. členu ZPIZ-2 do uveljavitve predpisov s področja varstva invalidov, ki bodo uredili postopke ugotavljanja vrste in stopnje telesnih okvar, lahko zavarovanci na podlagi Samoupravnega sporazuma o seznamu telesnih okvar (Uradni list SFRJ, št. 38/83 in 66/89) pridobijo tudi pravico do invalidnine v skladu z določbami 143. do 145., in 147. in 149. člena ZPIZ-1, vendar le za poškodbo pri delu ali poklicno bolezen.

¹² Uradni list RS, št. 108/02 in 61/06 - ZDru-1.

¹³ Dostopno na: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/dostopna_slovenija.pdf (2. 3. 2012).

¹⁴ Dostopno na: http://www.mdds.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/ (2. 3. 2012).

¹⁵ Uradni list RS, št. 96/02.

do informiranja v njim prilagojenih tehnikah ter obseg in način uveljavljanja pravice do tolmača za znakovni jezik pri enakopravnem vključevanju gluhih oseb v življenjsko in delovno okolje ter vse oblike družbenega življenja ob enakih pravicah in pogojih ter z enakimi možnostmi, kot jih imajo osebe brez okvare sluha (1. člen ZUSZJ).

Diskriminacija zaradi invalidnosti je opredeljena v splošnih določbah ZIMI. V drugem odstavku 3. člena ZIMI je diskriminacija zaradi invalidnosti opredeljena kot posredna ali neposredna in pomeni vsako razlikovanje, izključevanje ali omejevanje zaradi invalidnosti, katerega namen ali posledica je zmanjšanje ali izničevanje enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja vseh pravic in obveznosti na vseh ključnih področjih življenja. Neposredna diskriminacija na podlagi invalidnosti obstaja, če je bil, je ali bi lahko bil invalid zaradi invalidnosti v enakih ali podobnih situacijah obravnavan manj ugodno kot kdo drug. Posredna diskriminacija na podlagi invalidnosti pa obstaja, kadar je bil, je ali bi lahko bil invalid zaradi navidezno nevtralnega predpisa, merila ali prakse v enakih ali podobnih situacijah v manj ugodnem položaju kot kdo drug, razen če te odločbe, merila ali ravnanja objektivno upravičujejo zakonit cilj in če so sredstva za doseg tega cilja ustrezna in potrebna.

Primerna prilagoditev pomeni potrebne zakonodajne, upravne in druge ukrepe, ki ne nalagajo nesorazmernega bremena, kadar so v posameznem primeru potrebni, da se invalidom na enaki podlagi kot drugim zagotovi uživanje ali uresničevanje pravic in svoboščin (četrty odstavek 3. člena ZIMI).

Univerzalno oblikovanje pomeni oblikovanje proizvodov, okolja, programov in storitev, ki je čim bolj uporabno za vse ljudi, ne da bi ga bilo treba prilagajati ali posebej načrtovati.

Dostopnost do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, je invalidom zagotovljena v 8. členu ZIMI. Tako se ukrepi za odpravljanje ovir pri dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, nanašajo predvsem:

- na dostopnost do informacijskih, komunikacijskih in drugih storitev ter pomoč v nujnih primerih,
- na odstranitev grajenih ovir v objektih, v katerih ponujajo blago in storitve, ki so namenjene javnosti,
- na zagotovitev, da javni in zasebni subjekti, ki ponujajo blago in storitve, ki so na voljo javnosti, upoštevajo vse vidike njihove dostopnosti za invalide,
- na to, da se pri ponujanju blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, če je to potrebno, zagotovijo primerna podpora, zlasti z drugo osebo (bralci, tolmači slovenskega znakovnega jezika), ter oznake v brajici ter lahko čitljivi in razumljivi obliki (tretji odstavek 8. člena ZIMI).

Na področju graditve objektov v Republiki Sloveniji, na primer, Zakon o graditvi objektov (ZGO-1¹⁶) določa, da morajo vsi objekti v javni rabi, ki so na novo zgrajeni in objekti v javni rabi, ki se rekonstruirajo, zagotavljati funkcionalno oviranim osebam dostop, vstop in uporabo brez grajenih in komunikacijskih ovir. Zakon v 2. členu opredeljuje objekt v javni rabi kot objekt, katerega raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem in se glede na način rabe deli na javne površine in nestanovanjske stavbe, namenjene javni rabi. Javna površina je površina, katere raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem, kot so javna cesta, ulica, trg, tržnica, igrišče, parkirišče, pokopališče, park, zelenica, rekreacijska površina in podobna površina. Nestanovanjska stavba, namenjena javni rabi, je stavba, katere raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem, kot je hotel, motel, gostilna in podobna nastanitvena stavba, banka, pošta, urad in podobna poslovna stavba, stavba za trgovino in storitve, stavba železniške in avtobusne postaje, letališča in pristaniškega terminala, postaja žičnice, garažna stavba in podobne stavbe za promet in komunikacije, stavba za razvedrilo, muzej, knjižnica, šolska stavba in druge stavbe za izobraževanje, stavba za bolnišnično ali zavodsko oskrbo, športna dvorana, stavba za čaščenje in opravljanje verskih dejavnosti in podobna nestanovanjska stavba. Objekt

---

¹⁶ Uradni list RS, št. 102/04 - uradno prečiščeno besedilo, 14/05 - popr., 92/05 - ZJC-B, 93/05 - ZVMS, 111/05 - odl. US, 126/07, 108/09, 61/10 - ZRud-1, 20/11 - odl. US, 57/12, 101/13 - ZDavNepr in 110/13.

gospodarske javne infrastrukture je tisti gradbeni inženirski objekt, ki tvori omrežje, ki služi določeni vrsti gospodarske javne službe državnega ali lokalnega pomena ali tvori omrežje, ki je v javno korist.

3. člen Splošna načela

Osnovne pravice za izenačevanje možnosti izhajajo iz Ustave RS,¹⁷ kjer je v 14. členu zapisano, da so v Republiki Sloveniji »... vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino«. Od leta 2004 je kot osebna okoliščina v ustavi navedena tudi invalidnost. Ustava RS s tem izrecno poudarja pravico do enakosti invalidov pred zakonom, oziroma da ne sme biti nihče zapostavljen zaradi invalidnosti.

Za uresničevanje temeljnega namena Konvencije o pravicah invalidov¹⁸: »spodbujati, varovati in invalidom zagotavljati polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujati spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva« (1. člen Konvencije) je bil v letu 2010 sprejet tudi ZIMI, ki skupaj z Zakonom o uresničevanju načela enakega obravnavanja in drugimi predpisi s področja odpravljanja diskriminacije ustvarja pravni okvir za celostno reševanje vseh ključnih vprašanj, povezanih z diskriminacijo in izenačevanjem možnosti invalidov. Tako ZIMI ureja:

- prepoved diskriminacije na podlagi invalidnosti,
- ukrepe za izenačevanje možnosti invalidov, določitev nosilcev nalog, njihovih pristojnosti in obveznosti,
- postopke v sporih zaradi diskriminacije na podlagi invalidnosti in
- vodenje zbirk podatkov in varstvo podatkov.

4. člen Splošne obveznosti

Republika Slovenija je socialna in pravna država s sodobno politiko invalidskega varstva, ki je primerljiva z razvitimi evropskimi državami. To potrjujejo tudi aktivnosti oziroma dejanja Vlade Republike Slovenije (Vlada RS) in Državnega zbora Republike Slovenije (Državni zbor RS) v zadnjih letih. Sprejeti in dopolnjeni so bili temeljni predpisi, ki prepovedujejo diskriminacijo tudi na podlagi invalidnosti – kot na primer Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO)¹⁹ in Zakon o delovnih razmerjih (ZDR)²⁰. Dopolnjeni so bili predpisi s področja socialne politike – Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI), Zakon o socialnem varstvu (ZSV)²¹ in Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)²², Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ)²³ itd. Vlada RS je sprejela tudi vrsto programov oziroma resolucij, ki temeljijo na spoštovanju človekovih pravic in zagotavljanju enakih možnosti za invalide, kot na primer Akcijski

¹⁷ Uradni list RS, št. 33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04, 68/06, 47/13.

¹⁸ Uršič, C., in Batič, D. (ur.). (2008). Konvencija o pravicah invalidov. Ljubljana: MDDSZ.

¹⁹ Uradni list RS, št. 93/07.

²⁰ Uradni list RS, št. 42/02, 79/06 - ZZZPB-F, 103/07, 45/08 - ZArbit in 21/13 - ZDR-1.

²¹ Uradni list RS, št. 3/07 - uradno prečiščeno besedilo, 23/07 - popr., 41/07 - popr., 61/10 - ZSVarPre, 62/10 - ZUPJS in 57/12.

²² Uradni list RS, št. 16/08.

²³ Uradni list RS, št. 72/06 - uradno prečiščeno besedilo, 114/06 - ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 - ZUPJS, 87/11, 40/12 - ZUJF, 21/13 - ZUTD-A, 91/13, 99/13 - ZUPJS-C, 99/13 - ZSVarPre-C in 111/13 - ZMEPIZ-1.

program za invalide 2007–2013 ali pa Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010²⁴. Pomembno pa je tudi, da sta se resorno ministrstvo in matični odbor v Državnem zboru Republike Slovenije o vseh teh dokumentih posvetovala z invalidi, njihovimi reprezentativnimi organizacijami in Nacionalnim svetom invalidskih organizacij Slovenije²⁵.

NSIOS prostovoljno povezuje reprezentativne in druge invalidske organizacije, ki delujejo na državni ravni. Ustanovljen je skladno z določili 25. in 26. člena ZInvO in združuje 20 nacionalnih invalidskih organizacij, da katerih jih ima 17 status reprezentativnosti za določeno skupino invalidov. Vključene invalidske organizacije zastopajo interese okoli 98,5 % vseh organiziranih slovenskih invalidov in delujejo v več kot 220 lokalnih društvih po vsej Sloveniji. NSIOS predlaga v skladu s predpisi ne samo skupne predstavnike invalidov v organe državnih in drugih javnih institucij ter organe mednarodnih organizacij in združenj in opravlja druge skupno dogovorjene aktivnosti, ampak tudi spremembe v pravilnike, zakone in druge akte, ki pomembno vplivajo na življenje invalidov, ter sodeluje pri pripravljanju novih področnih zakonskih aktov²⁶.

II. POSEBNE PRAVICE

5. člen Enakost in nediskriminacija

Osnovne pravice za izenačevanje možnosti invalidov izhajajo iz Ustave RS. Področje enakih možnosti in nediskriminacije invalidov poleg Zakona o uresničevanju načela enakega obravnavanja (ZUNEO) ureja Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI). Slednji v poglavju o prepovedi diskriminacije zaradi invalidnosti ureja:

- prepoved diskriminacije pred državnimi organi, organi državne in lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil in služb,
- enakopravno sodelovanje v postopkih,
- dostopnost do storitev ter uporabo in prilagoditev objektov v javni rabi,
- prepoved pisanja in izpostavljanja diskriminacijskih sporočil in simbolov,
- dostop do vključujočega izobraževanja, zdravja, načina prebivanja, obveščanja, kulturnih dobrin in javnega prevoza.

Republika Slovenija se je tako zavezala k spoštovanju prepovedi diskriminacije na podlagi invalidnosti na vseh področjih človekovega življenja, kar je razvidno tudi iz zakonov in predpisov na področju zaposlovanja (Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1), Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI), Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1)), zdravstvenega varstva (Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ)), izobraževanja (Zakon o vrtcih (ZVrt)²⁷, Zakon o osnovni šoli (ZOsni)²⁸, Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1)²⁹, Zakon o gimnazijah (ZGim)³⁰) in socialnega varstva (Zakon o socialnem varstvu (ZSV)).

---

²⁴ Uradni list RS, št. 39/06.

²⁵ Uršič, C. (2008). Predgovor h Konvenciji o pravicah invalidov. V Uršič, C., in Batič, D. (ur.). Konvencija o pravicah invalidov. Ljubljana: MDDSZ.

²⁶ Dostopno na: <http://www.nsios.si/vizitka/> (26. 3. 2012).

²⁷ Uradni list RS, št. 100/05 - uradno prečiščeno besedilo, 25/08, 98/09 - ZIUZGK, 36/10, 62/10 - ZUPJS, 94/10 - ZIU in 40/12 - ZUJF.

²⁸ Uradni list RS, št. 81/06 - uradno prečiščeno besedilo, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12 - ZUJF in (63/13).

²⁹ Uradni list RS, št. 79/06.

³⁰ Uradni list RS, št. 1/07 - uradno prečiščeno besedilo.

Organ, ki se ukvarja z enakostjo in nediskriminacijo, je Urad RS za enake možnosti, katerega delovna področja se nanašajo za različna področja človekovega življenja, kot so delo in zaposlovanje, vzgoja, izobraževanje, znanost, šport, kultura, mediji in oglaševanje, zdravje, socialna vključenost, družinsko življenje in partnerstvo, nasilje, trgovina z ljudmi in spolno izkoriščanje, politično odločanje, javna uprava in pravosodje ter družbeno-ekonomsko področje. Urad ima tudi zagovornika načela enakosti s primeri domnevne diskriminacije in daje mnenja o obstoju ali neobstoju diskriminacije.³¹

Organ, ki se ukvarja z varovanjem človekovih pravic, med katerimi je tudi nediskriminacija, je Varuh človekovih pravic. Poleg tega pa obstajajo še različne organizacije, ki se zavzemajo za nediskriminacijo specifičnih skupin prebivalcev.

Z vidika uresničevanja 5. člena velja izpostaviti tudi ZInvO, ki ureja status, področje delovanja, financiranja in lastnino invalidskih organizacij (1. člen). Ključni cilji delovanja invalidskih organizacij so namreč uveljavljanje človekovih pravic invalidov, nediskriminacija invalidov, spodbujanje vključevanja v družbo in sodelovanja v vsakdanjem življenju (10. člen). Pomembna pa so tudi določila 19. in 26. člena, ki med nalogami reprezentativnih invalidskih organizacij in nacionalnega sveta invalidskih organizacij določajo, da predstavljajo invalide in njihove interese v dialogu z organi na državni in mednarodni ravni ter predlagajo predstavnike invalidov v organe državnih in drugih javnih institucij.

8. člen Ozaveščanje

Ozaveščanje je eden izmed pomembnejših ciljev tudi v Akcijskem programu za invalide 2007–2013. Opravljene aktivnosti v okviru tega člena Konvencije lahko razdelimo na programe, dogodke, okrogle mize, razstave in festivale, seminarje in delavnice, gradiva in publikacije, medije in druge dogodke.

V okviru programov so k uresničevanju tega člena Konvencije pomembno prispevale invalidske organizacije z izvajanjem posebnih socialnih programov, ki so se v največji meri financirali iz sredstev Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji (FIHO). Kot primer dobre prakse lahko izpostavimo aktivnosti Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije (NSIOS) in Združenja invalidov – Forum Slovenije s tedenskimi oddajami na lokalnih radijih po vsej Sloveniji. Poleg tega je Ministrstvo za zdravje (MZ) prek javnega razpisa sofinanciralo redne dejavnosti društev, ustanov in zasebnih zavodov ter razvojnih programov nepridobitnih organizacij na področju varovanja in krepitev zdravja. Za ozaveščanje je pomembno tudi delovanje Univerzitetnega rehabilitacijskega inštituta Republike Slovenije - Soča (URI – Soča). Ta skrbi tudi za ozaveščanje delodajalcev v okviru izvajanja programov usposabljanja in zaposlovanja ter izvajanja storitev podpornega zaposlovanja in za ozaveščanje delodajalcev v okviru kompleksne rehabilitacijske obravnave zaposlenih invalidnih oseb. Skupnost organizacij za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji (SOUS) je v letu 2009 izvajala na javnem razpisu Ministrstva za šolstvo in šport (MŠŠ) izbran projekt v okviru teme sofinanciranje profesionalnega usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju v letih 2008, 2009, 2010 in 2011. Sofinanciranje je bilo zagotovljeno iz sredstev strukturnih skladov, posebej Evropskega socialnega sklada. V letu 2009 je bilo na usposabljanju skupaj 2440 udeležencev iz vrst strokovnih delavcev, ki delajo z osebami s posebnimi potrebami, učiteljev, vzgojiteljev, svetovalnih delavcev ter vodstvenih delavcev rednih osnovnih in srednjih šol ter vrtcev.³²

V okviru predsedovanja Svetu Evropske unije je bila organizirana konferenca z naslovom Konvencija o pravicah invalidov – črka na papirju in/ali realnost?. Konferenco je pripravilo takratno Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) v sodelovanju z Evropsko komisijo. Konference se je

---

³¹ V skladu z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o državni upravi (ZDU-1F) je bil v letu 2012 ukinjen Urad za enake možnosti. Področje enakih možnosti je prevzelo MDDSZ.

³² Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

udeležilo več kot 350 udeležencev – invalidov, strokovnjakov iz držav članic EU, predstavnikov Evropske komisije in parlamenta, visokih predstavnikov ministrstev za področje invalidskega varstva, nevladnih organizacij in drugih predstavnikov civilne družbe. Ob konferenci je bilo tudi neformalno srečanje ministrov, odgovornih za področje invalidov. V okviru predsedovanja Svetu Evrope pa je leta 2009 Republika Slovenija organizirala tudi konferenco o staranju in/ali invalidnosti in tudi s tem prispevala k večji informiranosti in ozaveščenosti družbe o težavah, s katerimi se soočajo invalidi in starejši. Konference se je udeležilo več kot sto strokovnjakov, nosilcev odločanja s področja invalidnosti iz držav članic Sveta Evrope, parlamentarne skupščine Sveta Evrope, Evropske komisije ter mednarodnih in nacionalnih invalidskih organizacij, organizacij starejših in organizacij za starejše, akademskega sveta ter drugi zainteresirani.

Organiziranih je bilo tudi več okroglih miz (npr. okrogla miza ob 200. obletnici rojstva Louisa Braille in okrogla miza URI – Soča na tematiko razvoja sistema poklicne in zaposlitvene rehabilitacije, ob kateri je bila pripravljena tudi tematska publikacija), razstav in festivalov (npr. festival »Igraj se z menoj«, ki ga je organiziral Zavod za usposabljanje Janez Levec in zanj prejel nagrado Hanndinov (angl. handicap innovation), ki jo za inovacijske dosežke podeljuje Evropska unija; razstava »Tema in svetloba: razstava o kulturni in tehnični dediščini slepih in slabovidnih« v organizaciji Ministrstva za kulturo (MK) ipd.), seminarjev in delavnic (npr. izobraževalni seminar o izhodiščih knjige z naslovom »Dostopen muzej – Smernice za dobro prakso« v organizaciji MK, več seminarjev in delavnic URI – Soča s ciljem izobraževati in ozaveščati strokovnjake o mednarodni klasifikaciji funkcioniranja in načinu oziroma možnostih njene uporabe ter delavnice, predavanja in seminarje, na katerih je bila strokovna in širša javnost seznanjena s strokovnimi novostmi na področju celovite rehabilitacije³³).

K boljšemu ozaveščanju so prispevala tudi številna gradiva in publikacije, na primer Konvencija o pravicah invalidov v vseh za invalide prilagojenih oblikah (v brajici, lahko berljivi in razumljivi obliki, zvočnem zapisu ter prevedeno v znakovni jezik), izdan je bil Vodnik po pravicah invalidov, ki na zgoščen in preprost način predstavlja pravice invalidov po slovenski zakonodaji, Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami, zbornik IV. kongresa delovnih terapevtov Slovenije z naslovom Načrtovanje obravnave v delovni terapiji, knjižica inštituta Ozara z naslovom Kam in kako po pomoč v duševni stiski, brošura Zveze gluhih in naglušnih Pravico imam slišati in razumeti, ki je namenjena uporabnikom slušnega aparata ter zdravnikom in strokovni javnosti, ki prihajajo v stik z naglušnimi in gluhi, URI – Soča pa je pripravila naslednja strokovna gradiva (publikacije): Spodbujanje zaposlovanja invalidov, temeljni mednarodni in nacionalni predpisi ter programi, Priročnik za upravljanje projektov na področju zaposlovanja invalidov in drugih funkcionalno oviranih oseb, Kaj mora o zaposlovanju invalidov vedeti vsak delodajalec?, Od davčnih olajšav za delodajalce do smernic po zakonodaji Evropske unije³⁴.

Kot primer dobre prakse velja predstaviti še projekt Zveze delovnih invalidov Slovenije Občina po meri invalidov. Projekt je zveza začela izvajati leta 2003. Do konca leta 2010 je k projektu pristopilo že 12 občin, med njimi tudi dve največji mestni občini – glavno mesto Ljubljana in drugo največje slovensko mesto Maribor. Priznanje lahko prejme občina, ki v »svojem delovanju upošteva različnost potreb vseh svojih občanov; načrtno razvija, spodbuja in realizira dejavnosti in ukrepe, ki bistveno prispevajo tudi k večji kvaliteti osebnega življenja vseh invalidov in njihovih družin, ustvarja možnosti za njihovo socialno vključenost in za aktivno udeležbo v družbenem življenju občine z namenom udejanjanje pravic človeka in državljana« (2. člen Pravilnika o pridobitvi listine Občina po meri invalidov³⁵).

³³ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

³⁴ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

³⁵ Dostopno na: <http://www.zdis.si/projekt-obcina-po-meri-invalidov/pravilnik-o-pridobitvi-listine-obcina-po-meri-invalidov> (15. 10. 2012).

9. člen Dostopnost

Pravica do dostopnega grajenega okolja in informacij ter komunikacij v Republiki Sloveniji temelji na njeni ustavi, ki določa, da ima vsakdo pravico, da se prosto giblje. Poleg tega Ustava RS tudi zapoveduje uresničevanje načela zagotavljanja enakih možnosti in načela enakega obravnavanja na področju prostega gibanja, izbire prebivališča, primerne stanovanja, svobodnega združevanja z drugimi, proste izbire zaposlitve (saj mora biti vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto), pravice do socialne varnosti, vključno do pravico do pokojnine in zdravega življenjskega okolja (32., 42., 49., 50., 72., 79. člen).

Področje dostopnosti podrobneje ureja dokument Nacionalne usmeritve za izboljšanje dostopnosti grajenega okolja, informacij in komunikacij za invalide, ki je znan tudi kot strategija Dostopna Slovenija. Omenjena strategija izhaja iz načela, da je dostopnost do storitev javnega in zasebnega sektorja ter do fizičnega okolja ena izmed pravic invalidov in vseh drugih funkcionalno oviranih ljudi. Namen strategije je odprava grajenih in komunikacijskih ovir, ureditev dostopnosti do dela, znanja, informacij, ustvarjati enake možnosti do enakih življenjskih možnosti za invalide in za vse funkcionalno ovirane ljudi ter nuditi tehnično podporo tistim, ki jo potrebujejo za uspešno vključitev v življenje in delo. Strategija ima sedem temeljnih ciljev in 40 ukrepov, ki imajo pravno podlago v številnih zakonih. Glavni cilj strategije je ustvariti okolje, ki bo prijazno in prijetno za življenje vseh ljudi ter vsem skupinam ljudi omogočiti izenačene pogoje bivanja in sodelovanja v vseh družbenih procesih na področju izobraževanja, kulture, rekreacije, obveščanja in odločanja.

Za področje premagovanja ovir grajenega okolja sta ključna 1. in 4. cilj strategije. Prvi cilj se nanaša na: odpravljanje grajenih in komunikacijskih ovir v obstoječih objektih v javni rabi in na javnih površinah; vse večstanovanjske stavbe morajo biti zgrajene tako, da jih je mogoče z minimalnimi gradbenimi posegi v objekt prilagoditi gibalno ali senzorno oviranim ljudem; zagotoviti dostopnost izobraževanja; zagotoviti dostopnost delovnih mest. Četrty cilj pa se nanaša na: dostopnost javnega prometa – linijskega in mestnega; prilagoditev taksijev za prevoz gibalno oviranih in zagotovitev prevoza v javnem potniškem prometu za psa vodnika slepega invalida. Zadnji podcilj je bil realiziran, saj splošni prevozniki pogoji za avtobusni linijski promet vsebujejo določilo, ki omogoča prevoz za psa vodnika slepe osebe, kakor to določa Uredba o načinu izvajanja gospodarske javne službe javni linijski prevoz potnikov v notranjem cestnem prometu in o koncesiji te javne službe³⁶. Poleg tega velja brezplačen prevoz za psa vodnika tudi v železniškem prometu (v notranjem in mednarodnem).

Kot primer dobre prakse lahko omenimo še Mestno občino Ljubljana, ki je izdala dovoljenje za vožnjo po območjih za pešce avto-taksi vozilu, prilagojenemu za prevoz invalidov.

Naslednji dokument, ki je ključen za področje dostopnosti, je Akcijski program za invalide 2007–2013 (API). Namen API je spodbujati, varovati in zagotavljati polnopravno in enakovredno uživanje človekovih pravic za invalide in spodbujati spoštovanje njihovega dostojanstva. Dostopnost je tudi eno izmed splošnih načel in obveznosti programa, opredeljena je kot temeljni pogoj za uresničevanje pravic in socialno vključenost. Program obsega 13 temeljnih ciljev, ki celovito urejajo vsa področja življenja invalidov. Tretji cilj programa neposredno ureja področje dostopnosti, drugi se na dostopnost navezujejo bolj ali manj posredno.

Dostopnost je (neposredno in posredno) tudi eden od ciljev stanovanjske politike, ki je utemeljena na uresničevanju Nacionalnega stanovanjskega programa (NPSta)³⁷. Ta skuša dostopnost zagotoviti z usklajenimi ukrepi države, lokalnih skupnosti in drugih dejavnikov upošteva ustavna, zakonska in mednarodna načela na področju dostopnosti.

Eden izmed takih zakonov je tudi Zakon o graditvi objektov (ZGO-1), ki ureja pogoje za graditev vseh objektov, določa bistvene zahteve in njihovo izpolnjevanje glede lastnosti objektov, predpisuje način in

---

³⁶ Uradni list RS, št. 73/09.

³⁷ Uradni list RS, št. 43/00.

pogoje za opravljanje dejavnosti, ki so v zvezi z graditvijo objektov, ureja organizacijo in delovno področje dveh poklicnih zbornic, ureja inšpekcijsko nadzorstvo, določa sankcije za prekrške, ki so v zvezi z graditvijo objektov ter ureja druga vprašanja, povezana z graditvijo objektov (1. člen zakona). Zakon v 2. členu zapoveduje enakopravnost pri dostopnosti do objektov v javni rabi in zapoveduje zagotavljanje dostopnosti za funkcionalno ovirane ljudi. 18. člen zakona pa zavezuje pristojne organe pri graditvi objektov in vse udeležence pri graditvi objektov, da vsak zase in v okviru pravic in dolžnosti, ki jih določa ta zakon, zagotavljajo, da bodo objekti ter njihovi posamezni deli zanesljivi, skladni s prostorskimi akti in evidentirani in da bodo tudi pri uporabi zagotavljali funkcionalno oviranim osebam dostop, vstop in uporabo brez grajenih in komunikacijskih ovir. V 48. členu zakon kot eno od temeljnih zahtev izpostavlja, da je treba pri projektiranju upoštevati ukrepe, ki zagotavljajo funkcionalno oviranim osebam dostop, vstop in uporabo brez grajenih in komunikacijskih ovir. 96. člen določa, da se izdaja uporabnega dovoljenja zavrne, če se ugotovi, da gre za neskladno gradnjo in so spremembe, ki so nastale med njo, vplivale na spremembo z gradbenim dovoljenjem določenih lokacijskih in drugih pogojev ter elementov, ki bi lahko vplivali na zdravstvene pogoje, okolje, varnost objekta ali predpisane bistvene zahteve in na zagotavljanje neoviranega dostopa oziroma gibanja funkcionalno oviranih oseb. Za neupoštevanje zakonskih določil so predpisane tudi sankcije (globa).

Pri projektiranju objektov je treba upoštevati tudi zahteve nacionalnega standarda SIST ISO/TR 9527 – Gradnja poslopij, Potrebe funkcionalno oviranih ljudi v grajenem prostoru – Vodila za projektiranje, razen če ni s Pravilnikom o zahtevah za projektiranje objektov brez grajenih ovir³⁸ posamezno vprašanje urejeno drugače.

Nadalje je področje dostopnosti urejeno v Zakonu o urejanju prostora (ZUreP-1)³⁹, ki določa, da je treba prostor urejati tako, da se zagotavlja funkcionalno oviranim osebam neoviran dostop do objektov in njihova uporaba (3. člen zakona); Uredbi o prostorskem redu Slovenije⁴⁰, ki določa, da je treba pri načrtovanju stavb za bivanje starejših in funkcionalno oviranih zagotavljati graditev tudi v območjih, ki so namenjena splošnim stanovanjskim, čistim stanovanjskim in mešanim površinam ter upoštevati posebne potrebe prebivalcev po zelenih in drugih odprtih površinah ter po druženju z drugimi socialnimi skupinami prebivalcev (32. člen); v 16. členu Pravilnika o dodeljevanju neprofitnih stanovanj v najem⁴¹, ki določa, da je v primeru, ko je neprofitno stanovanje namenjeno invalidu oziroma družini z invalidnim članom, ki mu je oteženo oziroma preprečeno normalno gibanje, treba ob dodelitvi neprofitnega stanovanja upoštevati potrebo po odpravi arhitektonskih ovir v stanovanju ali pri dostopu ali izhodu iz stanovanjske stavbe kakor tudi zadostne površine za gibanje z invalidskim vozičkom; v 156. členu Stanovanjskega zakona (SZ-1)⁴², ki določa, da se z občinskim stanovanjskim programom na podlagi načel nacionalnega stanovanjskega programa konkretizira stanovanjska politika občine, ki zajema tudi posebne stanovanjske programe v občini, ki upoštevajo arhitektonske in druge posebnosti pri zagotavljanju stanovanj za invalide; v Pravilniku o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavbah⁴³, ki določa standarde za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb, vrste takšnih objektov in prostorov v njih; v Pravilniku o opremljenosti železniških postaj in postajališč⁴⁴, ki določa opremljenost železniških postaj in postajališč, s katero se potnikom in drugim osebam omogoči enak, samostojen in varen dostop do vlakov in z njih ter gibanje po železniški postaji.

---

³⁸ Uradni list RS, št. 92/99.

³⁹ Uradni list RS, št. 110/02, 8/03 - popr., 58/03 - ZZZK-1, 33/07 - ZPNačrt, 108/09 - ZGO-1C in 80/10 - ZUPUDPP.

⁴⁰ Uradni list RS, št. 122/04.

⁴¹ Uradni list RS, št. 14/04, 34/04, 62/06, 11/09, 81/11.

⁴² Uradni list RS, št. 69/03, 18/04 - ZVKSES, 47/06 - ZEN, 45/08 - ZVEtL, 57/08, 62/10 - ZUPJS, 56/11 - odl. US, 87/11 in 40/12 - ZUJF.

⁴³ Uradni list RS, št. 97/03, 77/09.

⁴⁴ Uradni list RS, št. 72/09 in 72/10.

Raziskava s področja grajenih in komunikacijskih ovir, s katerimi se srečujejo invalidi, ki sta jo izvedla IRSSV in UIRS, je pokazala, da se zakoni in predpisi, ki se nanašajo na odstranitev obstoječih oziroma preprečitev nastajanja novih ovir, v praksi nezadovoljivo izvajajo ter da mnogi ukrepi, ki so bili v različnih dokumentih določeni za odpravljanje ovir in omogočanje gibanja brez ovir, še vedno niso uresničeni. Invalidi se torej še vedno srečujejo s številnimi ovirami grajenega in komunikacijskega okolja⁴⁵.

10. člen Pravica do življenja

Invalidi imajo enako pravico do življenja kot vsi drugi državljani. Pravica do življenja opisuje prepričanje, da ima človeško bitje osnovno pravico do življenja in da človeško bitje nima pravice ubiti drugega človeškega bitja. Koncept pravice do življenja je osrednjega pomena za razprave o vprašanih izvršitve smrtne kazni, evtanazije, samoobrambe, splava in vojne.

V Ustavi RS je v 17. členu navedeno, da je človekovo življenje nedotakljivo in da v Republiki Sloveniji ni smrtne kazni. Enakost pred zakonom je zagotovljena v Ustavi RS.

Pravice invalidov niso zagotovljene v enem – krovnem zakonu (ZIMI), pač pa so integrirane v področni zakonodaji, tako da različni zakoni urejajo različne pravice invalidov na različnih področjih.

Ustava RS tudi določa, da je odločanje o rojstvu otrok svobodno. Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki staršem omogočajo, da se odločajo za rojstvo svojih otrok (55. člen). V skladu z Zakonom o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok⁴⁶ se lahko na zahtevo nosečnice začne postopek za umetno prekinitve nosečnosti, če nosečnost ne traja več kot deset tednov (17. člen). Umetna prekinitve nosečnosti, ki traja več kot deset tednov, se lahko opravi na zahtevo nosečnice le, če je nevarnost posega za življenje in zdravje nosečnice ter za njeno bodoče materinstvo manjša od nevarnosti, ki grozi nosečnici ali otroku zaradi nadaljevanja nosečnosti in poroda (18. člen). Za nosečnico, ki je nerazsodna, zahtevajo umetno prekinitve nosečnosti njeni starši oziroma skrbniki (22. člen).

11. člen Nevarne razmere in humanitarne krize

Invalidom je v kriznih in nekriznih stanjih zagotovljena pravica do varnosti. Pravica do varnosti se med drugim uresničuje tudi v vseh postopkih policije: varovanje življenja, osebne varnosti in premoženja ljudi je v Zakonu o policiji⁴⁷ opredeljeno kot temeljna naloga policije. Policija bi v izrednem stanju ali vojni opravljala predvsem naloge civilne policije, ki v takšnih razmerah upošteva pravila mednarodnih aktov o statusu udeleženih v spopadih in civilnem prebivalstvu med spopadi: tudi invalide bi policija zaščitila pred nasiljem, ropanjem in drugimi škodljivimi dejanji, saj bi policisti tudi med krizo, izrednim stanjem in vojno opravljali svoje naloge za zaščito oseb in premoženja v interesu civilnega prebivalstva.

Invalidom je zagotovljeno kazenskopravno varstvo in mednarodna zaščita. Kazenski zakonik (KZ-1)⁴⁸ sankcionira kršitev načel enakopravnosti, pravic pri zaposlovanju in brezposelnosti, sovražni govor, nasilništvo oziroma zbujanje sovraštva, razdora in nestrpnosti; kazniva dejanja zoper čast in dobro ime ter spolno nedotakljivost; kazniva dejanja zoper splošno varnost ljudi in premoženja ter javnega

---

⁴⁵ Kobal Tomc, B., Smolej, S., Nagode, M., Sendi, R., Černič Mali, B., Kerbler, B. Kefo, Tominc, B., Mujkič, S. (2008).

Dostopnost grajenega in komunikacijskega okolja kot predpogoj za socialno vključevanje invalidov: Uporabniška perspektiva. Ljubljana: IRSSV.

⁴⁶ Uradni list SRS, št. 11/77, 42/86 in 70/00 - ZZNPOB.

⁴⁷ Uradni list RS, št. 66/09 - uradno prečiščeno besedilo, 22/10, 26/11 - odl. US, 58/11 - ZDT-1, 40/12 - ZUJF, 96/12 - ZPIZ-2, 15/13 - ZNPPol in 15/13 - ZODPol.

⁴⁸ Uradni list RS, št. 50/12 - uradno prečiščeno besedilo.

prometa. Za položaj invalidov v izrednem stanju ali vojni so pomembna tudi določila KZ-1 o kaznivih dejanjih zoper človečnost (genocid, hudodelstva zoper človečnost, vojna hudodelstva, mučenje, terorizem, spravljanje v suženjsko razmerje), kazniva dejanja zoper življenje in telo (posebej: zapustitev slabotne osebe, opustitev pomoči).

Zaščito oziroma varstvo invalidov v nevarnih razmerah in humanitarnih krizah Republika Slovenija zagotavlja z izvajanjem splošnih določb mednarodnega humanitarnega prava, ki se nanašajo na zaščitno civilnega prebivalstva in ne temeljijo na tem, da bi posameznike delile v kategorije, temveč varujejo vse osebe, ki ne sodelujejo v sovražnostih.

Posebno določbo o spoštovanju mednarodnih obveznosti v zvezi s tem vsebuje več zakonov, ki se nanašajo na zaščito oziroma varstvo v nevarnih razmerah in humanitarnih krizah (npr. Zakon o obrambi⁴⁹ in Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami⁵⁰).

Republika Slovenija je z Zakonom o mednarodni zaščiti⁵¹, ki upošteva tudi določila Ženevske konvencije, uredila pogoje za priznanje mednarodne zaščite (tujcev – državljanov tretje države ali oseb brez državljanstva). Med kategorijami ranljivih oseb s posebnimi potrebami so posebej zaščitene tudi invalidne osebe v statusu begunca in statusu subsidiarne oblike zaščite, ki se jim v Republiki Sloveniji zagotavlja posebna nega in skrb v vseh stanjih in varnostnih razmerah. Pri nastanitvi ranljivih oseb s posebnimi potrebami – prosilcev, beguncev in oseb, ki jim je bila priznana subsidiarna zaščita – se upošteva specifični položaj teh oseb in se jim prilagodijo materialni pogoji sprejema, zdravstveno in psihološko svetovanje ter nega.

Z Zakonom o elektronskih komunikacijah (ZEKom)⁵² so se uzakonile nove možnosti klicev v sili na številko 112 v tekstovni obliki, kar je namenjeno zlasti gluhim in naglušnim, saj jim omogoča enake možnosti. Izvirno slovensko tehnično rešitev tekstovnih klicev v sili WAP112 sta evropska Fundacija 112 in evropsko združenje EENA tudi nagradila.

12. člen Enakost pred zakonom

Enakost pred zakonom je urejena v Ustavi RS, in sicer splošno v 14. členu, posebno varstvo invalidov pa določa 52. člen.

Temeljni in splošni zakon na področju preprečevanja diskriminacije v Republiki Sloveniji je ZUNEO, ki zagotavlja enako obravnavo oseb na vseh področjih družbenega življenja (zaposlovanje, izobraževanje, dostop do dobrin in storitev itd.) ne glede na spol, narodnost, raso ali etnično poreklo, vero ali prepričanje, invalidnost, starost, spolno usmerjenost ali drugo osebno okoliščino. Republika Slovenija je s sprejetjem ZUNEO uvedla enako varstvo pred diskriminacijo na podlagi vseh osebnih okoliščin in na vseh področjih družbenega življenja, s čimer je bistveno preseгла standarde Evropske unije in tudi mednarodne standarde varstva pred diskriminacijo. ZUNEO prepoveduje neposredno in posredno diskriminacijo, nadlegovanje in določa prepoved povračilnih ukrepov (prepoved viktimizacije). ZUNEO dopušča tudi možnost sprejemanja posebnih ukrepov (6. in 10.a člen), tj. začasnih ukrepov, katerih cilj je zagotoviti dejansko enakost oseb, ki so v manj ugodnem položaju. Kot posebne ukrepe zakon opredeljuje pozitivne in spodbujevalne ukrepe, ki jih sprejemajo organi oblasti, delodajalci, vzgojno-izobraževalne institucije, politične stranke, organizacije civilne družbe in drugi subjekti glede na naravo dela in področje delovanja, v katerih opredelijo njihov namen in razloge za sprejem. ZUNEO zagotavlja posameznicam in posameznikom ter pravnim osebam pravno varstvo v

⁴⁹ Uradni list RS, št. 103/04 - uradno prečiščeno besedilo.

⁵⁰ Uradni list RS, št. 51/06 – UPB1, 97/10.

⁵¹ Uradni list RS, št. 11/11 - uradno prečiščeno besedilo, 98/11 - odl. US, 83/12, 111/13, 114/13 - odl. US.

⁵² Uradni list RS, št. 13/07 - uradno prečiščeno besedilo, 102/07 - ZDRad, 110/09, 33/11 in 109/12 - ZEKom-1 in 101 (Zakon o elektronskih komunikacijah /ZEKom-1/ (Uradni list RS, št. 109/12 in 110/13).

primeru kršitev prepovedi diskriminacije, hkrati za te primere uzakonja obrnjeno dokazno breme ter omogoča sodelovanje nevladnih organizacij v sodnih in upravnih postopkih, ki so jih začele diskriminirane osebe zaradi kršitve prepovedi diskriminacije. Kot ključni instituciji na področju varstva pred diskriminacijo ZUNEO določa zagovornika načela enakosti ter Svet Vlade RS za uresničevanje načela enakega obravnavanja, o katerih pa več v nadaljevanju.

Pomemben subjekt pri dialogu z organizacijami civilne družbe in nevladnimi strokovnimi institucijami na področju enakega obravnavanja in nediskriminacije predstavlja Svet Vlade RS za uresničevanje načela enakega obravnavanja (SUNEO). SUNEO, ki deluje že od leta 2005, je strokovno in posvetovalno telo Vlade RS o zadevah s področja uresničevanja načela enakega obravnavanja in načela prepovedi diskriminacije. Naloge SUNEO so, med drugim, da spremlja izvajanje določb ZUNEO, spremlja in ocenjuje položaj posameznih družbenih skupin z vidika uresničevanja načela enakega obravnavanja, daje pobude za sprejetje predpisov in ukrepov, potrebnih za uresničevanje načela enakega obravnavanja, ter daje pobude za pospeševanje izobraževanja, ozaveščanja in raziskovanja na področju enakega obravnavanja oseb.

Za obravnavo primerov kršitev prepovedi diskriminacije je ZUNEO vzpostavil tudi poseben institut, tj. zagovornika načela enakosti. Zagovornika imenuje Vlada RS za mandatno dobo petih let, mandat pa je ponovljiv. Delovanje zagovornika je sicer organizacijsko vezano na Urad za enake možnosti. Pri obravnavi primerov domnevne diskriminacije pa mu ZUNEO zagotavlja samostojnost in neodvisnost od navodil predstojnika Urada za enake možnosti ali Vlade RS.

Že od ustanovitve instituta zagovornika načela enakosti je največ primerov diskriminacije na področju zaposlovanja in delovnih razmerij (spolno nadlegovanje na delovnem mestu, grožnje z odpovedjo delovnega razmerja ali premestitve na slabše delovno mesto zaradi nosečnosti ali starševstva, neenaka obravnava moških pri uveljavljanju pravic iz naslova starševskega varstva ipd.), razlog za diskriminacijo pa je najpogosteje spol osebe. Se pa ta delež v zadnjih letih zmanjšuje oziroma se po drugi strani povečuje število primerov zatrevane diskriminacije zlasti na področju dostopa do dobrin in storitev, kot razlog pa so vse pogosteje izpostavljene tudi druge osebne okoliščine, zlasti narodnost ali etnična pripadnost, invalidnost, starost in spolna usmerjenost. Po drugi strani pa je prav tako res, da se večina zatrevanih primerov diskriminacije izkaže za neutemeljene, kar je po mnenju zagovornika posledica premajhne stopnje ozaveščenosti o pojmu in pojavnih oblikah diskriminacije. Tako je v obdobju 2008–2010 zagovornik prejel skupaj 14 pobud za obravnavo zaradi diskriminacije oziroma neenakega obravnavanja zaradi invalidnosti (to je nekaj manj kot desetina vseh prejetih pobud). Praviloma se pobude nanašajo na diskriminacijo na področju zaposlovanja oziroma delovnih razmerij, dostopnosti do blaga in storitev ter izobraževanja.

Eno izmed pomembnejših vprašanj, povezanih z enakostjo pred zakonom, je povezano z odločbo Ustavnega sodišča RS št. U-I-101/07 z dne 13. 12. 2007, ki pravi, da je ZDVTDP v neskladju z Ustavo RS in da je Državni zbor RS dolžan ugotovljeno neskladje odpraviti v enem letu po objavi te odločbe v Uradnem listu⁵³. Osrednje vprašanje, ki je bilo predmet presoje Ustavnega sodišča, je bilo, ali je v neskladju z Ustavo RS, če je zakonodajalec z novelo Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-B)⁵⁴, konkretnije s 26. členom novele ZZZDR-C, spremenil 123. člen ZZZDR tako, da je ukinil obveznost staršev, da preživljajo svoje polnoletne invalidne otroke, ki nimajo zadostnih sredstev za preživljanje, ni pa obenem z ukinitvijo preživninske obveznosti staršev vzpostavil ustrezne obveznosti države iz naslova socialnega varstva teh invalidov⁵⁵.

---

⁵³ Ta odločba je bila objavljena v Uradnem listu RS, št. 122/07 z dne 28. 12. 2007, kar pomeni, da je rok za odpravo neskladja potekel 28. 12. 2008.

⁵⁴ Uradni list SRS, št. 69/04 - uradno prečiščeno besedilo, 101/07 - odl. US, 90/11 - odl. US in 84/12 - odl. US.

⁵⁵ Določba 123. člena ZZZDR je pred novelo ZZZDR-C določala, da so starši v skladu z svojimi zmožnostmi in ob pomoči družbene skupnosti dolžni preživljati svojega otroka tudi, če ta zaradi težje telesne ali duševne prizadetosti ni sposoben za

Ustavno sodišče je ocenilo, da je zakonodajalec s tem čezmerno posegel v pravni položaj obravnavane skupine invalidov in da je zaradi navedenega nastala v pravnem sistemu neustavna pravna praznina, ki jo je zakonodajalec dolžan zapolniti. Rešitev te pravne praznine je zakonodajalec predvidel v Družinskem zakoniku⁵⁶.

V obstoječi zakonodaji ni ustrezno urejeno področje ukrepov za uveljavljanje pravne sposobnosti oseb s težavami v duševnem zdravju in oseb z motnjo v duševnem razvoju. Postopek odvzema poslovne sposobnosti je opredeljen v drugem poglavju Zakona o nepravdnem postopku (ZNP)⁵⁷. Med razlogi za delni ali popolni odvzem poslovne sposobnosti sta navedeni tudi duševna bolezen in duševna zaostalost. Ustrezno ureditev tega področja je predvideval Družinski zakonik, ki je predlagal odpravo instituta odvzema poslovne sposobnosti.

13. člen Dostop do sodnega varstva

Pravica do sodnega varstva je temeljna človekova pravica, ki je deklarirana v 23. členu Ustave RS, v skladu s katerim ima »vsakdo pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih, ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče«.

Center za izobraževanje v pravosodju (CIP) organizira in skrbi za izvedbo različnih oblik stalnega izobraževanja sodnikov, tožilcev, državnih pravobranilcev, strokovnih sodelavcev ter sodnega osebja, organizira in skrbi za izvedbo pravniških državnih izpitov ter drugih preizkusov znanja za potrebe v pravosodju, skrbi za izvajanje izobraževanja sodniških pripravnikov in izdaja strokovne publikacije. V letih 2008, 2009 in 2010 je CIP organiziral »Delavnice za antidiskriminacijsko osveščanje«, katerih namen je bil udeležencem ponuditi dodatna znanja in metode, ki jim bodo pomagala, da bodo pri svojem delu znali bolje prepoznavati diskriminacijo ter uporabljati mehanizme za njeno odpravljanje⁵⁸.

Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB8)⁵⁹ v 4. členu določa, da mora biti vsaka oseba, ki ji je bila odvzeta prostost v maternem jeziku ali jeziku, ki ga razume, takoj obveščena o razlogih za odvzem prostosti. Zakon v 8. členu tudi določa, da imajo stranke, priče in drugi udeleženci v postopku pravico uporabljati pri preiskovalnih in drugih sodnih dejanjih ali na glavni obravnavi svoj jezik. To v povezavi z ZUSZJ pomeni, da imajo gluhe osebe pravico do tolmača za slovenski znakovni jezik in da se njegove storitve financirajo iz državnega proračuna. Podobno določbo ima tudi Zakon o upravnem postopku (ZUP-G)⁶⁰ (62. in 186. člen). Zakon tudi določa, da je oseba, ki zaradi bolezni ali telesne nezmožnosti ne more priti na obravnavo, zaslišana v svojem stanovanju (184. člen).

ZIMI v prvem odstavku 6. člena določa, da je prepovedana vsakršna diskriminacija zaradi invalidnosti v postopkih pred državnimi organi, organi državne in samoupravne lokalne skupnosti, izvajalci javnih pooblastil in izvajalci javne službe. Enakopravno sodelovanje invalidov v postopkih zagotavlja 7. člen ZIMI, ki določa, da imajo slepi in slabovidni ali gluho-slepi pravico, da se jim v vseh postopkih pred državnimi organi, organi samoupravne lokalne skupnosti, izvajalci javnih pooblastil oziroma izvajalci javne službe zagotovi dostop do vseh pisanj v postopkih. Ta pravica se zagotovi na način, ki ga izbere slepi, slabovidni ali gluho-slepi sam.

---

samostojno življenje in nima zadostnih sredstev za preživetje. Z novelo ZZZDR-C je zakonodajalec starem odvzel breme preživetja za te osebe po njihovi polnoletnosti oziroma po doseženem 26. letu starosti, če so se dotlej redno šolali.

⁵⁶ Družinski zakonik je Državni zbor sprejel junija 2011, marca 2012 pa je bil izveden zakonodajni referendum o Družinskem zakoniku, na katerem volivci Družinskega zakonika niso podprli.

⁵⁷ Uradni list SRS, št. 30/86, 20/88 - popr., 87/02 - SPZ in 77/08 - ZDZdr.

⁵⁸ Dostopno na:

http://www.mp.gov.si/si/center_za_izobrazevanje_cip/izobrazevanja_v_pravosodju/izobrazevanja_za_sodnike_tozilce_pravobranilce_sodno_osebje/ (18. 1. 2012).

⁵⁹ ZKP – UPB8, Uradni list RS, št. 32/12.

⁶⁰ Uradni list RS, št. 8/10.

Brezplačna pravna pomoč predstavlja uresničevanje pravice do sodnega varstva, upoštevajoč socialni položaj osebe, ki brez škode za svoje preživljanje in preživljanje svoje družine te pravice ne bi mogla uresničevati. Oseba, ki je po zakonsko določenimi pogoji upravičena do takšne pomoči, jo lahko koristi za celotno ali delno pokritje stroškov za pravno pomoč in oprostitev plačila stroškov sodnega postopka.

14. člen Osebna svoboda in varnost

Enakost pred zakonom je urejena v Ustavi RS (14. člen). ZUNEO prepoveduje neposredno in posredno diskriminacijo, nadlegovanje in določa prepoved povračilnih ukrepov (prepoved viktimizacije). ZUNEO dopušča tudi možnost sprejemanja posebnih ukrepov (6. in 10.a člen), tj. začasnih ukrepov, ki imajo za cilj zagotoviti dejansko enakost oseb, ki so v manj ugodnem položaju. To področje je obširneje obrazloženo v 12. členu tega poročila.

15. člen Prepoved mučenja, krutega, nečloveškega, ponižujočega ravnanja ali kaznovanja

Prepoved mučenja določa 18. člen Ustave RS, ki pravi, da nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu kaznovanju ali ravnanju. Na človeku je prepovedano delati medicinske ali druge znanstvene poskuse brez njegove svobodne privolitve.

Ob tem velja opozoriti, da je Slovenija leta 1993 z Zakonom o ratifikaciji konvencije proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju⁶¹ v svoj pravni red sprejela Konvencijo proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim in poniževalnim kaznim ali ravnanju, leta 2006 pa je ratificirala še Opcijski protokol h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju⁶².

Pomemben je tudi Pravilnik o policijskih pooblastilih⁶³, ki opredeljuje način izvajanja posameznih policijskih pooblastil ter način uporabe prisilnih sredstev. Pravilnik nalaga policistom spoštovanje in varovanje človekovega dostojanstva, pravic in temeljnih svoboščin, zagotovljenih z Ustavo RS in zakoni ter prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja. Štirideseti člen tega Pravilnika prepoveduje privedbo osebe, katere gibanje je oteženo zaradi bolezni, onemoglosti, telesne poškodbe in osebe, katere zdravstveno stanje bi se zaradi privedbe poslabšalo. Kadar je treba privedi osebo, ki neguje ali skrbi za otroke ali druge osebe, policist pred privedbo obvesti pristojni organ socialnega varstva, da poskrbi zanje. Zakon nalaga policistom posebno omejitev pri uporabi prisilnih sredstev proti otrokom, bolnim, starim, onemoglim in invalidnim osebam, razen v izjemnih primerih.

Področje človekovih pravic je vsebina ne le teoretičnih in praktičnih izobraževalnih programov Šole za policiste, temveč tudi usposabljanj, ki jih v okviru Policijske akademije izvaja Center za izobraževanje in usposabljanje za tiste, ki so že policisti. Tudi na Višji šoli za policiste, kjer policisti pridobivajo dodatno in bolj poglobljeno formalno izobrazbo, so človekove pravice vključene v več predmetov. V policijsko izobraževanje so vključene tudi teme o antirasizmu, nestrpnosti in razumevanju drugačnosti, poudarek pa je tudi na mednarodnih predpisih ter policijski etiki.

Spoštovanje človekovih pravic in svoboščin v policijskih postopkih policija nadzoruje tudi s spremljanjem in nadziranjem dela policistov, pomemben kazalnik pa so tudi pritožbe na postopke policistov. Pritožb, ki bi se nanašale na neenakopravno obravnavo invalidov oziroma na kršitve človekovih pravic invalidnim osebam, vključno s kršitvami določb Konvencije o pravicah invalidov, policija v zadnjih letih ni zabeležila.

---

⁶¹ Uradni list RS, št. 7/93.

⁶² Uradni list RS, št. 20/06.

⁶³ Uradni list RS, št. 16/14.

Kot smo že poročali, pri 11. členu invalidi po Zakonu o mednarodni zaščiti sodijo v kategorijo ranljivih oseb s posebnimi potrebami in jim zato pripada še posebna zaščita. Pri njihovi nastanitvi se upošteva njihov specifični položaj in se jim prilagodijo materialni pogoji sprejema, zdravstveno in psihološko svetovanje ter nega. Invalidi so tako nastanjeni v posebnem oddelku azilnega doma, ki je prilagojen njihovim potrebam. Omogočeno jim je posebno psihološko svetovanje, psihoterapije in terapije pri psihiatru. Če se prosilec ne izraža ne govorno ne z znakovnim jezikom, se mu omogoči izražanje na drugačen način, in sicer s pomočjo ustreznega strokovnjaka. V azilnem domu so prosilci zaščiteni pred kakršno koli obliko mučenja, krutega, nečloveškega, ponižujočega ravnanja ali kaznovanja.

V okviru slovenskih zavodov za prestajanje kazni zapora izpostavljamo Zavod za prestajanje kazni zapora Koper, kjer je obsojencem na voljo posebna bolniška soba, ki je prilagojena tudi invalidom, uporabljajo pa lahko tudi dvigalo. V določeni meri je invalidom prilagojen tudi Zavod za prestajanje kazni zapora Dob, ki je centralni »zapor« v Republiki Sloveniji.

16. člen Prepoved izkoriščanja, nasilja in zlorab

KZ-1 med kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine uvršča kaznivo dejanje kršitve enakopravnosti (131. člen). Storilec, ki prikraja koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki jih priznava mednarodna skupnost ali so določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, premoženjskem stanju, rojstvu, genetski dediščini, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporem do enega leta. Višja kazen je predpisana za uradne osebe, ki so za storitev zlorabile uradni položaj ali uradne pravice.

Kaznivo dejanje zapustitev slabotne osebe (129. člen) sankcionira ravnanje storilca, ki je zapustil slabotno osebo, za katero bi moral skrbeti, brez pomoči, spolno zlorabo slabotne osebe (172. člen), ki jo stori, kdor zlorabi duševno bolezen, duševno zaostalost ali drugo obliko invalidnosti, zaradi katere se oseba ne more braniti, za spolno občevanje ali drugo spolno dejanje. Kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, določa kot hujšo obliko spolno zlorabo slabotne osebe pod petnajst let starosti. Kaznivo dejanje zapustitev družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase, zagotavlja varstvo tudi invalidnim osebam (193. člen), prav tako pa nasilje v družini ne razlikuje žrtev po določenih značilnostih in upošteva tudi invalidne osebe.

Centri za socialno delo opravljajo v okviru javne službe tudi storitev pomoč družini za dom. Gre za strokovno svetovanje in pomoč družini pri urejanju odnosov med družinskimi člani pri skrbi za otroke ter usposabljanje družine za opravljanje njene vloge v vsakdanjem življenju. Storitve je namenjena: posameznikom in družini v primerih, ko izhajajo socialne stiske iz neurejenih odnosov v družini in so rešljive le s spremembami odnosov v družini kot celoti; družini, kadar ta išče strokovno svetovanje in pomoč pri skrbi za otroke; družini, ko potrebujeta dva ali več družinskih članov za zagotavljanje normalnih razmer za obstanek in razvoj družine trajnejšo podporo in vodenje. Za storitev se mora posameznik ali družina odločiti prostovoljno⁶⁴.

Na področju duševnega zdravja so na centrih za socialno delo konec leta 2010 zaposlili koordinatorje obravnave v skupnosti. Koordinatorji so usposobljeni strokovni delavci, katerih naloga je izvajanje pomoči osebam, ki ne potrebujejo več zdravljenja v psihiatrični bolnišnici ali nadzorovani obravnavni, potrebujejo pa pomoč pri psihosocialni rehabilitaciji, vsakdanjih opravilih, urejanju

---

⁶⁴ Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD, Skupnost CSD, julij 2011.

življenjskih razmer in vključevanju v vsakdanje življenje na podlagi načrta obravnave. Vse naloge so usmerjene v iskanje ustreznih rešitev za čimprejšnjo vrnitev uporabnika v domače okolje⁶⁵.

MDDSZ imenuje tudi zastopnika pravic oseb na področju duševnega zdravja. To je oseba, ki varuje pravice, interese in koristi osebe. Poleg nalog, za katere se z osebo dogovorita v pisnem pooblastilu, opravlja zastopnik predvsem naslednje naloge:

- osebo na primeren način informira o pravici do dopisovanja in uporabe elektronske pošte, o pravici do pošiljanja in sprejemanja pošilk, o pravici do sprejema obiskov, o pravici do uporabe telefona in o pravici do gibanja,
- osebi daje konkretne nasvete in pojasnila glede uveljavljanja pravic,
- osebi svetuje glede uveljavljanja pravic,
- prizadeva si za spoštovanje pravic oseb,
- preverja, ali se za osebo vodi evidenca o omejevanju pravic, ki jih določa Zakon o duševnem zdravju (ZDZdr)⁶⁶, ali se za osebo vodi evidenca o uporabi posebnih varovalnih ukrepov, ki jih določa zakon, ali se za osebo vodi evidenca o zdravljenju s posebnimi metodami zdravljenja, ki jih določa zakon,
- predlaga izvedbo upravnega nadzora nad odreditvijo in izvedbo posebnega varovalnega ukrepa.

Vsak zastopnik je imenovan za območje dveh psihiatričnih bolnišnic.⁶⁷

Različna društva in nekatere javne institucije (centri za socialno delo, Urad Vlade RS za enake možnosti) izvajajo preventivne programe svetovanja in informiranja na temo nasilja; izvajajo delavnice in predavanja na temo zakonov, ki omogočajo reševanje problemov zaradi nasilja; ozaveščajo in seznanjajo zainteresirano javnost z obstoječo mrežo pomoči in storitev razreševanje nasilja v družini, organizirajo akcije za ozaveščanje javnosti in podobno. Informacije o pomoči in storitvah za razreševanje problematike nasilja lahko osebe pridobijo na sedežih društva in na centrih za socialno delo v okviru storitve prva socialna pomoč. Prva socialna pomoč je pomoč posamezniku, da prepozna in opredeli stiske ali težave, da oceni mogoče rešitve in se seznanji z mogočimi storitvami, podatki, z obveznostmi, ki sledijo izbiri, ter da se mu predstavijo mreža in programi izvajalcev, ki mu lahko pomagajo⁶⁸.

Nasilje v družini obravnava Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). Ta zakon določa pojem nasilja v družini, določa vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb, organov samoupravnih lokalnih skupnosti (v nadaljnjem besedilu: organi in organizacije) in nevladnih organizacij pri obravnavanju nasilja v družini ter določa ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini. Na podlagi ZPND je bila 27. maja 2009 sprejeta Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014⁶⁹.

Poleg invalidov, starejših in oseb s posebnimi potrebami so otroci kot najranljivejša družbena skupina najbolj zavarovani. Invalidni otroci sodijo v dve kategoriji, ki jima zakon namenja še posebno pozornost (invalidnost, starost). ZPND določa, da je otrok žrtev tudi, če je le navzoč pri izvajanju nasilja nad drugimi družinskimi člani. Poleg tega mora vsakdo, ki sumi, da je otrok žrtev nasilja, to prijaviti centru za socialno delo, policiji ali državnemu tožilstvu, četudi ga sicer zavezuje poklicna molčečnost. Zakon

---

⁶⁵ Vir: MDDSZ, dostopno na:

http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/dusevno_zdravje/koordinator_obravnave_v_sku_pnosti/ (27. 10. 2011).

⁶⁶ Uradni list RS, št. 77/08.

⁶⁷ Vir: MDDSZ, dostopno na:

http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/dusevno_zdravje/koordinator_obravnave_v_sku_pnosti/ (27. 10. 2011).

⁶⁸ Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD, Skupnost CSD, julij 2011.

⁶⁹ Uradni list RS, št. 41/09.

uvaja tudi posebno prepoved izpostavljanja otrok množičnim medijem v primerih nasilja v družini, kar je velikega pomena, saj smo dolžni otroka zavarovati pred nepotrebnim vnovičnim doživljanjem nasilja, izpostavljanjem pritiskov medijev in stigmatizacijo v družbi.

Za preprečevanje nasilja v družini in za varstvo ter pomoč žrtvi se poleg ukrepov, ki jih določa Zakon o preprečevanju nasilja v družini, uporabljajo tudi ukrepi, določeni z drugimi zakoni in pravilniki, in sicer:

- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini⁷⁰,
- Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode⁷¹,
- Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti⁷²,
- Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini⁷³.

Na področju socialnega in zdravstvenega varstva delujeta socialna in zdravstvena inšpekcija, ki organizirata in opravljata nadzor nad delom vseh izvajalcev programov, storitev in drugih dejavnosti na področju socialnega in zdravstvenega varstva.

Zakon o zdravstveni inšpekciji⁷⁴ nalaga, da Zdravstveni inšpektorat Republike Slovenije zaradi varovanja javnega zdravja opravlja inšpekcijsko nadzorstvo nad izvajanjem zakonov in drugih predpisov, ki ureja tudi področje zdravstveno-higienskega stanja v javnih prostorih, namenjenih dejavnosti na področju otroškega varstva, vzgoje, izobraževanja, higienske nege, sociale, športa in rekreacije, trgovine ter kulture, začasnih bivališč ob naravnih nesrečah in evakuacijah.

ZSV (102. člen) opredeljuje naloge socialne inšpekcije. Po tem zakonu nadzor nad delom javnih socialnovarstvenih zavodov, koncesionarjev in drugih pravnih ali fizičnih oseb, ki izvajajo socialnovarstvene storitve na podlagi dovoljenja za delo, organizira in izvaja socialna inšpekcija v okviru organa v sestavi ministrstva, pristojnega za socialno varstvo.

Med konkretnimi aktivnostmi izpostavljamo projekt Varuha človekovih pravic »Zagovornik – glas otroka«, ki se je izvajal v letih 2007 in 2008 s posvetom leta 2009 in raziskavo Urada za enake možnosti »Nasilje nad invalidnimi osebami – v zasebni sferi in/ali v partnerskih odnosih«, ki je bila narejena leta 2008. Avtorji v drugi raziskavi ugotavljajo, da je nasilje nad invalidi še vedno predvsem prikrito nasilje, ki se dogaja v zasebnem prostoru in ga pogosto ne zaznajo niti njihove invalidske organizacije. Žrtve nasilja iščejo pomoč predvsem na centrih za socialno delo in policiji, in sicer največkrat v primeru fizičnega nasilja. Med raziskavami velja izpostaviti še raziskavo nasilja nad gibalno oviranimi ženskami (Julijana Kralj, 2008, Društvo gibalno oviranih invalidov Slovenije VIZIJA, Slovenske Konjice).

17. člen Varovanje osebne integritete

Varovanje osebne integritete je določeno že v 34. členu Ustave RS (pravica do osebnega dostojanstva in varnosti), kjer piše, da ima vsakdo pravico do osebne dostojanstva in varnosti. Varstvo človekove osebnosti in dostojanstva v kazenskih in drugih pravnih postopkih, med odvzemom prostosti ter izvrševanjem kazni pa ureja 21. člen Ustave RS. Na področju zdravstvenega varstva to področje ureja Zakon o pacientovih pravicah,⁷⁵ ki v 3. členu (načela pri uresničevanju pravic

---

⁷⁰ Uradni list RS, št. 31/09.

⁷¹ Uradni list RS, št. 104/09.

⁷² Uradni list RS, št. 38/11.

⁷³ Uradni list RS, št. 25/10.

⁷⁴ Uradni list RS, št. 59/06 - uradno prečiščeno besedilo.

⁷⁵ Uradni list RS, št. 15/08.

pacientov) navaja: (a) spoštovanje vsakogar kot človeka in spoštovanje njegovih moralnih, kulturnih, verskih, filozofskih in drugih osebnih prepričanj, (b) spoštovanje telesne in duševne celovitosti ter varnosti, (c) varstvo največje zdravstvene koristi za pacienta, zlasti otroka, (d) spoštovanje zasebnosti, (e) spoštovanje samostojnosti pri odločanju o zdravljenju, (f) spoštovanje osebnosti in dostojanstva tako, da nihče ni socialno zaznamovan zaradi svojega zdravstvenega stanja in vzrokov, posledic ter okoliščin tega stanja ali zdravstvene oskrbe, ki jo je bil zaradi tega deležen. Pacientove pravice so lahko omejene z zakoni s področja zagotavljanja javne varnosti in javnega zdravja ter kadar bi bile ogrožene pravice drugih oseb. Privolitev v zdravstveno oskrbo določajo 26. do 38. člen Zakona o pacientovih pravicah. V 37. členu je opredeljen način uveljavljanja pravic pacientov s težavami v duševnem zdravju.

Pravice oseb s težavami v duševnem zdravju ureja ZDZdr, ki v 10. členu določa, da duševna motnja osebe sama po sebi ne predstavlja opravičljivega zdravstvenega razloga za izvedbo ukrepa sterilizacije ali umetne prekinitve nosečnosti. Zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok⁷⁶ določa zdravstvene ukrepe pri uresničevanju pravice o svobodnem odločanju glede rojstva otrok in omejevanju te pravice iz zdravstvenih razlogov (glej 10. člen).

18. člen Pravica do svobode gibanja in državljanstva

Pravico do pridobitve državljanstva in njegovo prenehanje ureja Zakon o državljanstvu Republike Slovenije⁷⁷. V njem niso nikjer posebej omenjeni invalidi, torej so le-ti popolnoma enaki ostalim prebivalcem Republike Slovenije. Oseba lahko pridobi državljanstvo Republike Slovenije po rodu, z rojstvom na območju Republike Slovenije, z naturalizacijo ali po mednarodni pogodbi. Državljanstvo Republike Slovenije preneha z odpustom, odrekom, odvzemom ali po mednarodni pogodbi.

Svoboda gibanja za državljane Republike Slovenije je določena v 32. členu Ustave RS, ki pravi, da ima vsakdo pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne. Ta pravica se sme omejiti z zakonom, vendar samo, če je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni, se zavaroval javni red, ali če to zahtevajo interesi obrambe države. Iz tega je razvidno, da je pravica do svobode gibanja invalidov enaka kot pri ostalih državljanih Republike Slovenije.

V matični register se vpisujejo vsa rojstva slovenskih državljanov ne glede na to, kje so se zgodila (v Republiki Sloveniji ali v tujini), in vsa rojstva tujih državljanov, ki so se zgodila na območju Republike Slovenije. Matični register je računalniško vodena baza podatkov, v katero se vpisujejo matična dejstva, kot so podatki o rojstvu (ime in priimek, spol, dan, mesec, leto, ura in kraj rojstva, državljanstvo, EMŠO⁷⁸; podatki o otrokovih starših: priimek in ime, EMŠO, državljanstvo, naslov stalnega prebivališča) ter pridobitev in prenehanje državljanstva. Matični register ureja Zakon o matičnem registru.⁷⁹

19. člen Samostojno življenje in vključenost v družbo

Pravico do samostojnega življenja in enakovredne vključenosti v družbo zagotavlja več zakonov, ki določajo v glavnem storitve, programe in prejemke, ki omenjeno samostojnost in vključenost omogočajo.

⁷⁶ Uradni list SRS, št. 11/77, 42/86, Uradni list RS, št. 13/93, 29/95, 70/00.

⁷⁷ Uradni list RS, št. 24/07 - uradno prečiščeno besedilo.

⁷⁸ Enotna matična številka občana (EMŠO) je osebna identifikacijska številka v Republiki Sloveniji.

⁷⁹ Uradni list RS, št. 11/11 - uradno prečiščeno besedilo.

ZSV zagotavlja dve pomembni storitvi oskrbe invalidov in starejših v domačem okolju, in sicer gre za storitev pomoči na domu in pravico do družinskega pomočnika.

Pomoč na domu vsebuje socialno oskrbo na domu in mobilno pomoč. Socialna oskrba na domu obsega različne oblike organizirane praktične pomoči in uslug upravičencu v primeru invalidnosti, starosti ter v drugih primerih, ko le-ta lahko nadomesti institucionalno varstvo. Mobilna pomoč je oblika strokovne pomoči na domu, s katero se osebam z motnjami v duševnem in telesnem razvoju zagotavlja strokovna obravnava na domu.

Institut družinskega pomočnika je pravica upravičenca, da lahko v primerih in pod pogoji, določenimi z ZSV, namesto institucionalnega varstva izbere družinskega pomočnika (oseba, ki ima isto stalno prebivališče kot invalidna oseba oziroma eden od družinskih članov invalidne osebe), ki mu nudi pomoč v domačem okolju.

Leta 2004 je bil sprejet Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, ki s posameznimi ukrepi (storitve zaposlitvene rehabilitacije, podporno zaposlovanje, zaščitno zaposlovanje v zaposlitvenih centrih in invalidskih podjetjih ipd.) ustvarja in spodbuja zaposlitvene možnosti invalidov, s tam pa omogoča njihovo samostojno življenje in vključenost v družbo.

Leta 2008 je bil sprejet ZDZdr, ki poleg zdravstvene politike na tem področju opredeljuje tudi aktivnosti na področju socialnega varstva oseb s težavami v duševnem zdravju. Zakon je vpeljal tri pomembne novosti, in sicer: koordinatorja obravnave v skupnosti, zastopnika pravic oseb na področju duševnega zdravja in multidisciplinarne time, ki jih imenujejo centri za socialno delo za vsak posamezen primer. S temi instituti uporabniki dobivajo nove strokovnjake, ki jim bodo pomagali pri ponovni integraciji v lokalno okolje in varovali njihove pravice ob prisilni hospitalizaciji.

Leta 2010 je bil sprejet ZIMI, ki ureja področji enakih možnosti in nediskriminacije invalidov in je eden najpomembnejših dokumentov s tega področja v Republiki Sloveniji. Med drugim prepoveduje diskriminacijo zaradi invalidnosti, ki invalidu onemogoča, da bi si sam izbral prebivališče in se sam odločil, kje in s kom bo živel. Zakon tudi nalaga lokalnim skupnostim, da morajo zagotoviti prilagojena neprofitna najemna stanovanja vsem tistim invalidom, ki so se prijavili na javni razpis za dodelitev neprofitnih stanovanj in so se uvrstili na prednostni seznam upravičencev.

Na področju bivanja v skupnosti in vključenosti vanjo so pomembni še SZ-1, NPSt, Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre)⁸⁰, ZPIZ-1, ZDVDTP, Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 in API, ki v drugem cilju določa, da imajo vsi invalidi pravico, da enakovredno in brez diskriminacije izbirajo, kje in kako bodo živeli in so polno vključeni v življenje skupnosti ter sodelujejo v njej.

MDDSZ je v letu 2010 nadaljevalo s pripravo spremembe zakonodaje na področju podpornih storitev za socialno vključevanje invalidov, ki bo nadomestila ZDVDTP. Zakon, ki je v pripravi, bo z ureditvijo primernih nadomestil omogočil dostojnejše življenje upravičencev, z uveljavitvijo ustreznih storitev pa njihovo večjo vključenost v okolje oziroma skupnost.

V letu 2010 sta bila v javni razpravi Zakon o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo ter Zakon o osebni asistenci za invalide. Oba zakona bosta ob sprejetju omogočila invalidom bolj neodvisno življenje ter sistemsko uredila področje skrbi za osebe, ki v vsakdanjem življenju potrebujejo pomoč druge osebe, posebej bosta posegla na področje skupnostne oskrbe.

Čeprav Republika Slovenija spada med bolj institucionalizirane države, kar zadeva oskrbo oseb, ki v vsakdanjem življenju potrebujejo pomoč drugega, obstajajo znotraj zdravstvenega in socialnega sistema storitve, ki so uporabnikom zagotovljene doma oziroma v skupnosti. Ko govorimo o oskrbi starih in invalidov na domu, so v okviru formalne mreže pomoči pomembne zlasti naslednje storitve in

---

⁸⁰ Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 110/11 - ZDIU12, 40/12 - ZUJF, 14/13 in 99/13.

programi: pomoč družini na domu (socialna oskrba), družinski pomočnik, storitve osebne asistencije, storitve patronažne službe, programi za spodbujanje neodvisnega življenja invalidov, storitve varovanja na daljavo; pomembni pa so tudi različni denarni prejemki za osebe, ki potrebujejo pomoč drugega (dodatek za pomoč in postrežbo oziroma nego po različnih zakonih).

Storitve programov za spodbujanje neodvisnega življenja invalidov so financirane projektno prek različnih virov. Med programi je treba posebej izpostaviti tiste, ki zagotavljajo storitve osebne asistencije. V največji meri se financirajo v okviru programov APZ, FIHO, s strani MDDSZ in občin⁸¹, za bližnjo prihodnost pa se predvideva, da bodo urejene z Zakonom o osebni asistenci, ki ga pripravlja MDDSZ. Med pomembnimi programi s tega področja je treba omeniti tudi programe zagovorništva, ki so financirani prek razpisov FIHO in tudi vsakoletnega razpisa MDDSZ.

Preglednica 1: Nekateri kvantitativni podatki s področja samostojnega življenja in vključenosti invalidov v družbo od 2008 do 2012

Število:	2008	2009	2010	2011	2012
oseb s pravico do družinskega pomočnika ⁸²	/	/	760*	760	727 ⁸³
uporabnikov pomoči na domu, ki so mlajši od 65 let ⁸⁴	682,4**	826	811	790	782
uporabnikov osebne asistencije ⁸⁵	600 do 700				
oseb, vključenih v storitev vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji ⁸⁶	3.016	3.038	3.077	3.198	3.200
oseb z motnjami v duševnem razvoju v institucionalnem varstvu v okviru VDC (skupaj) ⁸⁷	799	769	825	878	846
– od tega v stanovanjski skupini v zavodu	404	356	353	368	304
– od tega v stanovanjski skupini v dislocirani enoti zavoda	261	267	313	362	363
– od tega v samostojni bivalni skupini	134	146	159	148	179
uporabnikov programov za podporno bivanje pri neodvisnem življenju invalidov, drugi specializirani programi za organizacijo in spodbujanje	3.077	9.772	10.920	13.235	4.613

⁸¹ Smolej, S., Marčič, R., Žiberna, V., Jakob Krejan, P. (2011). Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva: poročilo o izvajanju programov v letu 2010: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

⁸² Vir: MDDSZ, dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/druzinski_pomocnik/ (1. 3. 2012).

⁸³ Vir: MDDSZ.

⁸⁴ Vir: Nagode, M., Jakob Krejan, P., Smolej, S. (2011). Izvajanje pomoči na domu: analiza stanja v letu 2010: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

⁸⁵ Vir: Ocena stanja na podlagi razpisov MDDSZ in FIHO.

⁸⁶ Vir: Podatkovni portal SI-STAT (9. 12. 2013).

⁸⁷ Vir: Podatkovni portal SI-STAT (9. 12. 2013).

neodvisnega življenja invalidov ter osebne asistencije invalidom ⁸⁸					
--	--	--	--	--	--

Opombe:

* Podatek se nanaša na dan 24. 8. 2011.

** Povprečno število uporabnikov na mesec.

V zgornji preglednici so prikazani nekateri podatki o bivanju invalidov v skupnosti, ki kažejo trend deinstitutionalizacije v zadnjih nekaj letih. Žal se nekateri podatki ne zbirajo sistematično, zato trenda ni mogoče v celoti spremljati. Delež oseb z motnjami v duševnem razvoju, ki bivajo v bivalnih in stanovanjskih skupinah⁸⁹ izven institucij, se je v celotni populaciji, ki bivajo v okviru varstveno-delovnih centrov, v zadnjih letih zviševal (v 2010 je znašal dobrih 57 %), kar priča o tem, da se vse več uporabnikov preseljuje iz velikih institucij v manjše, fleksibilnejše oblike bivanja.

20. člen Osebna mobilnost

Izpostavljamo tri dejavnike, ki ključno vplivajo na mobilnost: dostopnost do javnega prevoza, dostopnost do informacij in komunikacij ter do grajenega okolja⁹⁰.

1. Dostopnost do (javnega) prevoza

Na mobilnost v prometu odločilno vpliva sprejeti zakonodajni okvir. Tako 16. člen ZIMI govori o javnih prevozech in v prvem odstavku zagotavlja enakost v dostopnosti do prevoza v cestnem in železniškem prometu ter pomorski in notranji plovbi. Nadalje v drugem odstavku določa, da morata država in občina pri upravljanju gospodarske javne službe javni linijski prevoz potnikov v cestnem prometu in linijski prevoz v mestnem prometu zagotoviti tako, da izvajalci opravljajo prevoz v okviru javnih služb z avtobusi, ki so dostopni gibalno in senzorno oviranim invalidom ter da nudijo informacijo o možnosti uporabe teh dveh javnih služb v invalidom prilagojenih oblikah. V tretjem odstavku določa, da kadar izvajalec gospodarske javne službe ne more zagotoviti gibalno in senzorno oviranim invalidom prilagojenega medkrajevnega linijskega prevoza z rednimi avtobusnimi linijami, jim mora zagotoviti drug ustrezen način prevoza, razen če dokaže, da bi mu taka zagotovitev drugega ustreznega načina prevoza povzročala nesorazmerno breme. V tem primeru mora zagotoviti drug ustrezen način prevoza v obsegu, ki ne povzroča takega bremena. Četrti odstavek se nanaša na prilagoditev vlakov in druge železniške infrastrukture za gibalno in senzorno ovirane invalide ter informiranje o možnostih uporabe železniškega prometa v invalidom prilagojenih oblikah. V petem odstavku je določeno, da se za uporabo pripomočka za premagovanje gibalne in senzorne oviranosti (psi vodniki in drugi psi pomočniki, invalidski voziček) v kateri koli okoliščini ne smejo zaračunati dodatni stroški. Še več: šesti odstavek 16. člena ZIMI določa, da je treba gibalno in senzorno oviranim invalidom ter psom vodnikom in drugim psom pomočnikom na avtobusnih postajah in pomembnejših avtobusnih postajališčih, pomembnejših železniških postajah in pristaniščih zagotoviti nemoten vstop in izstop ter tudi dostopnost informacij v njim prilagojenih oblikah. Poleg tega mora upravljavec javne pomorske ali celinske plovne infrastrukture in prevoznik javnih prevozov v pomorstvu ali celinskih vodah prilagoditi plovila in drugo plovno infrastrukturo za gibalno in senzorno ovirane invalide ter nuditi informacije o

⁸⁸ Vir: Smolej, S., Nagode, M. (2008). Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV; Smolej, S., Žiberna, V., Nagode, M. (2009). Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva: poročilo o izvajanju programov v letu 2008: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV; Smolej, S., Marčič, R., Žiberna, V., Jakob Krejan, P. (2011). Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva: poročilo o izvajanju programov v letu 2010: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

⁸⁹ V bivalni enoti živi do 24 oseb, v stanovanjski skupini pa od 4 do 6 oseb. Obe obliki bivanja v skupnosti sta namenjeni osebam, ki potrebujejo stalno ali občasno pomoč pri skrbi zase.

⁹⁰ Glej člen 9.

možnosti uporabe plovnega prometa v invalidom prilagojenih tehnikah (sedmi odstavek 16. člena ZIMI).

Roki za primerno prilagoditev so opredeljeni v 8. členu ZIMI, in sicer: rok za primerno prilagoditev dostopnosti do blaga in storitev, ki so na voljo javnosti, je največ pet let od začetka veljavnosti ZMI; primerna prilagoditev obstoječih objektov v javni rabi se zagotovi tako, da se odpravijo grajene in komunikacijske ovire iz 9. člena ZIMI, ki jih mora investitor odpraviti ob prvi rekonstrukciji objekta po uveljavitvi tega zakona, vendar najkasneje v 15 letih po uveljavitvi tega zakona; rok za primerno prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa iz 11. člena ZIMI je največ pet let od začetka veljavnosti tega zakona; rok za primerno prilagoditev avtobusov za prevoz potnikov v cestnem prometu na način, da bo invalidom zagotovljena dostopnost iz 16. člena ZIMI, je največ deset let od začetka veljavnosti tega zakona; rok za primerno prilagoditev prevoza potnikov v železniškem prometu, da bo invalidom zagotovljena dostopnost iz 16. člena ZIMI, je največ 15 let od začetka veljavnosti tega zakona.

Zagotovitev dostopa in prostora za invalidske vozičke na avtobusih mestnega prometa določa 53. člen Zakona o prevozih v cestnem prometu (ZPCP-2)⁹¹. Zakon v 59. členu tudi določa, da se prevozi invalidov in bolnikov, ki potrebujejo redno oskrbo v zdravstvenih ustanovah, opravljajo kot posebna oblika prevozov brez licence, če se s temi vozili prevažajo samo take osebe.

V javnem potniškem prometu veljajo tudi popusti za vojne invalide, vojne veterane, slepe in slabovidne osebe ter osebe, obbolele za distrofijo ter podobnimi mišičnimi in nevro-mišičnimi boleznimi. Velja tudi splošna ugodnost brezplačnega prevoza za vse spremljevalce oseb na invalidskih vozičkih na vlakih in, kjer tako določi izvajalec prevoza, pri avtobusnem javnem linijskem prometu. Višina popusta je pri različnih avtobusnih prevoznikih različna, saj upravljavec gospodarske javne službe skladno s 5. členom Uredbe o koncesijah za opravljanje gospodarske javne službe izvajanja javnega linijskega prevoza potnikov notranjem cestnem prometu sam določa tarifo, koncesionarji pa sami določajo višino popusta za posamezne kategorije uporabnikov⁹².

Avtobusi mestnega prometa oziroma linijski avtobusi in vlaki za gibalno in senzorno ovirane invalide so opremljeni z možnostjo dostopa in vstopa, sprejemanja informacij na zaslonu in prek govorno podprtih informacij. Dostop za invalide je mogoč do objektov javne železniške infrastrukture, namenjenih potnikom. Ministrstvo upošteva Direktivo Evropske unije št. 2001/85, ki določa tehnične zahteve za prilagojene mestne in primestne avtobuse⁹³.

Kot primer dobre prakse lahko omenimo Ljubljanski potniški promet (LPP), ki je v letu 2012 uvedel »Prevoz na klic« za gibalno ovirane osebe. Potnik pokliče prometno nadzorni center LPP, kjer zaprosi za prevoz na določen dan ob določeni uri in dobi takojšnjo povratno informacijo o možnosti prevoza ter posledično tudi potrditev prevoza v okviru danih možnosti prevoznika LPP. Prometno nadzorni center LPP nato potnika najavi vozniku, le-ta pa ob določenem času in kraju na ustrezen način sprejme potnika na avtobus. S tem se oseba z oviranostjo izogne nepotrebnemu stresu, voznik pa je vnaprej seznanjen s potnikom, ki potrebuje pomoč in lahko temu primerno deluje.

V daljinskem oziroma medmestnem železniškem prometu je prevoz oseb na invalidskih vozičkih mogoč na vlakih ICS (InterCity Slovenija), kjer sicer velja obvezna rezervacija sedežev. Za potovanje z vlakom ICS je treba plačati ICS dodatek v polnem znesku. Mogoč je tudi na večini vlakov EuroCity (EC) in na nekaterih vlakih InterCity. Vlaki, ki imajo v sestavi vagone za prevoz oseb na invalidskih vozičkih, so v voznih redih posebej označeni.

---

⁹¹ Uradni list RS, št. 131/06 (5/07 popr.), 123/08, 28/10, 49/11, 40/12 – ZUJF, 57/12, 39/13.

⁹² Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

⁹³ Marčič, R., Kobal Tomc, B., Smolej, S., Dremelj, P. (2012). Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2007–2013 v letu 2011. Ljubljana: IRSSV.

Republika Slovenija upošteva določila evropskih direktiv in uredb na področju železniškega, avtobusnega, pomorskega in zračnega prometa.

V železniškem in avtobusnem prometu so začele Slovenske železnice decembra 2009 izvajati v notranjem in mednarodnem potniškem prometu določbe glede pravic potnikov v skladu z Uredbo št. 1371 Evropskega parlamenta in Sveta Evrope, Direktivo Evropske unije št. 2001/85, ki določa tehnične zahteve za prilagojene mestne in primestne avtobuse. Železniško infrastrukturo in železniška vozila pa prilagaja v skladu z Uredbo Evropske komisije o tehnični specifikaciji za interoperabilnost v zvezi s funkcionalno oviranimi osebami v vseevropskem železniškem sistemu za konvencionalne in visoke hitrosti z dne 21. 12. 2007.⁹⁴

V zračnem prometu imajo osebe z omejeno sposobnostjo gibanja pravico do brezplačne pomoči na letališčih (pri odhodu, prihodu in med tranzitom) in na letalih (npr. prevoz invalidskih vozičkov in prevoz psov vodnikov za slepe). Vodstveni organi letališč morajo to pomoč ponuditi in sami financirati storitev iz pristojbin, ki jih zaračunavajo letalskim prevoznikom⁹⁵.

Zakon o pravilih cestnega prometa (ZPrCP)⁹⁶ določa pravico do parkiranja na parkirnem mestu, označenem za invalide. 57. člen zakona določa, da mora biti vozilo, parkirano na označenem parkirnem mestu za invalida, označeno z veljavno parkirno karto. Upravičenci do parkirne karte so opredeljeni v prvem odstavku 66. člena ZPrCP, to pa so: osebe, ki imajo zaradi izgube, okvare ali paraliziranosti spodnjih ali zgornjih okončin ali medenice priznana najmanj 60-odstotno telesno okvaro; osebe z multiplo sklerozo; osebe z mišičnimi in živčno-mišičnimi obolenji z ocenjeno najmanj 30-odstotno telesno okvaro; težko duševno prizadete osebe, ki jim je zaradi tega priznana invalidnost po predpisih o varstvu telesno in duševno prizadetih oseb; osebe, ki imajo najmanj 90-odstotno telesno okvaro zaradi izgube vida; mladoletne osebe, ki so težko telesno ali duševno prizadete oziroma so zaradi izgube, okvare, paraliziranosti spodnjih okončin ali medenice ovirane pri gibanju, ter zdravstvene službe, socialne službe in invalidske organizacije, katerih delavci obiskujejo oskrbovance na domu zaradi nujnih in neodložljivih storitev, potrebnih za njihovo zdravje in življenje.

Obliko in vsebino parkirne karte, pogoje in postopek za njeno izdajo, veljavnost parkirne karte, način označevanja vozila in evidenco izdanih parkirnih kart natančneje določa Pravilnik o parkirni karti⁹⁷.

Pravilnik o potniških ladjah⁹⁸ v 10. členu določa varnostne zahteve za osebe z zmanjšano mobilnostjo. Osebe z zmanjšano mobilnostjo so po tem zakonu vse osebe, ki imajo posebne težave pri uporabi javnega prevoza, vključno s starejšimi osebami, invalidi, osebami s prizadetimi čutili in uporabniki invalidskih vozičkov, nosečnicami in osebami, ki spremljajo majhne otroke. Slednjim morajo potniške ladje razredov A, B, C in D in hitra potniška plovila, ki opravljajo javni prevoz, katerih gredelj je položen ali so v podobni fazi gradnje 1. oktobra 2004 ali kasneje, če je mogoče, omogočiti varen dostop na ladjo. V letu 2009 je pomorska inšpekcija glede prevoza oseb z zmanjšano mobilnostjo po morju pregledala slovenske potniške ladje in ugotovila, da vse v okviru svojih tehničnih zmogljivosti ustrezajo kriterijem prevoza oseb z zmanjšano mobilnostjo⁹⁹.

V skladu z Zakonom o letalstvu¹⁰⁰ (119. do 123. člen) in predpisih o graditvi objektov morajo biti izdana predhodna soglasja in obratovalna dovoljena za letališča. Izpolnjeni morajo biti vsi pogoji za

---

⁹⁴ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kopal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

⁹⁵ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kopal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

⁹⁶ Uradni list RS, št. 109/10, 57/12, 63013.

⁹⁷ Uradni list RS, št. 41/06, 109/10 – ZPrCP, 67/11.

⁹⁸ Uradni list RS, št. 23/11.

⁹⁹ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kopal Tomc, B. 2011. Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹⁰⁰ Uradni list RS, št. 81/10.

čim manjše ovire oziroma vzpostavitev olajšav za invalidne osebe in osebe z omejeno mobilnostjo, kot so: izgradnja ustreznih ramp za prevoz, prilagojena stranišča, ustrezna vozila za sprejem in odpremo potnikov itd. Vsako letališče ima predpisane postopke in opremo, ki ustreza invalidnosti oziroma zmanjšani mobilnosti posamezne osebe, kot so: obvezna zagotovitev spremstva, posebni prevozi na letališču, prednost pri vkrcanju na letalo, dvigala, posebni vozički itd. Področje gradnje in urejanja letališč sicer ureja Aneks 9 k Čikaški konvenciji Mednarodne organizacije civilnega letalstva ICAO (angl. facilitation – olajšave), ki je za Republiko Slovenijo prav tako zavezujoč. V zračnem prometu je 15. avgusta 2008 začela veljati Uredba (ES) št. 1107/2006 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 5. julija 2006 o pravicah invalidnih oseb in oseb z omejeno mobilnostjo v zračnem prevozu¹⁰¹.

2. Dostopnost do informacij in komunikacij

Pravico gluhih oseb uporabljati slovenski znakovni jezik in pravico gluhih oseb do informiranja v njim prilagojenih tehnikah ter obseg in način uveljavljanja pravice do tolmača za znakovni jezik pri enakopravnem vključevanju gluhih oseb v življenjsko in delovno okolje ter vse oblike družbenega življenja ob enakih pravicah in pogojih ter z enakimi možnostmi, kot jih imajo osebe brez okvare sluha, določa ZUSZJ. Javna pooblastila za zagotavljanje pravice do tolmačenja gluhim osebam pa izvaja Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik, ki je organizirano kot nevladna neprofitna organizacija.

ZUSZJ v 10. členu določa, da ima gluha oseba pravico uporabljati znakovni jezik v postopkih pred državnimi organi, organi lokalne samouprave, izvajalci javnih pooblastil oziroma izvajalci javne službe. Prav tako ima gluha oseba pravico uporabljati znakovni jezik tudi v vseh drugih življenjskih situacijah, v katerih bi ji gluhoti pomenila oviro pri zadovoljevanju njenih potreb. Omenjeni pravici se uresničujeta z uveljavljanjem pravice do tolmača za znakovni jezik. Gluha oseba ima tudi pravico biti informirana v njej prilagojenih tehnikah v skladu s posebnimi predpisi.

Pravico do tolmača za znakovni jezik lahko gluha oseba uveljavlja po lastni presoji v obsegu 30 ur letno, gluha oseba, ki ima status dijaka ali študenta, pa lahko zaradi dodatnih izobraževalnih potreb tudi več, vendar skupaj največ 100 ur letno (13. člen ZUSZJ). Gluha oseba pravico uporabe znakovnega jezika uveljavlja neposredno pri Združenju tolmačev za slovenski znakovni jezik oziroma pri tolmačih s seznama tolmačev iz 8. člena tega zakona. Delo tolmača za znakovni jezik plača gluha oseba z vavčerjem, ki ji ga izda center za socialno delo na podlagi odločbe o pravicah po tem zakonu. Plačilo stroškov tolmača za znakovni jezik krije ministrstvo, pristojno za invalidsko varstvo.

V Pravilniku o izkaznici in vavčerju za uveljavljanje pravice do tolmača za slovenski znakovni jezik¹⁰² je določen podroben opis izkaznice, ki se izda gluhi osebi na podlagi odločbe centra za socialno delo o priznani pravici do uporabe slovenskega znakovnega jezika in podroben opis vavčerja, s katerim gluha oseba plačuje tolmača.

Na podlagi odločbe izda center za socialno delo gluhi osebi izkaznico, s katero lahko uveljavlja pravice po tem zakonu (21. člen ZUSZJ). Izkaznica je identifikacijska kartica, s katero gluha oseba dokazuje pravico do uporabe slovenskega znakovnega jezika (1. člen Pravilnika o izkaznici in vavčerju za uveljavljanje pravice do tolmača za slovenski znakovni jezik).

Velik korak naprej pri zagotavljanju enakosti v dostopnosti do informacij in komunikacij je bil storjen z vzpostavitvijo klicnega centra, ki ga je leta 2009 ustanovilo MDDSZ na pobudo Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije in Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik. Klicni center vsem gluhim in težko naglušnim omogoča, da komunicirajo in pridobivajo želene informacije javnega

---

¹⁰¹ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B..(2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹⁰² Uradni list RS, št. 67/03.

značaja v slovenskem znakovnem jeziku. Klicni center omogoča komuniciranje prek videoklica z mobilnim telefonom ali računalnikom ali SMS sporočilom, elektronsko pošto ali telefaksom¹⁰³.

Klicni center je na voljo gluhih osebam 24 ur na dan vse dni v letu, kar je velik prispevek k dvigu kakovosti življenja gluhih in naglušnih oseb. Junija 2010 je bilo vseh registriranih uporabnikov 326. Vseh zahtevkov v letu 2010 pa je bilo 4.359.

Preglednica 2: Število zahtevkov v obdobju po kanalih sprejema (vir: Zavod Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik)¹⁰⁴

	2010	2011	2012
SMS	2.068	2.054	1.968
Video klic – internet	1.396	772	577
Spletni pogovor	560	759	817
E-pošta	282	301	395
Video klic – UMTS	53	9	3
Telefaks	0	0	0
Skupaj	4.359	3.895	3.760

Primeri dobre prakse na področju dostopnosti informacij in komunikacij v letu 2009: RTV Slovenija je na tretjem programu svojo dnevno informacijsko oddajo TV Dnevnik opremila s prevodi v slovenski znakovni jezik za gluhe. V letu 2009 in 2010 je bilo na RTV Slovenija predvajanih po 20 oddaj (skupaj 40) »Prisluhnilno tišini«, ki jih je pripravila Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Namenjene so bile problematiki gluhih in naglušnih, služile pa so tudi ozaveščanju širše javnosti o posebnih potrebah gluhih in naglušnih oseb. Sofinanciralo jih je MK¹⁰⁵.

21. člen Svoboda izražanja in mnenja ter dostop do informacij

Svobodo izražanja in mnenja ter dostopa do informacij zagotavlja že slovenska ustava, kjer je v 39. členu zapisano, da je zagotovljena svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja.

Pomembnejša zakonodaja s tega področja je tudi:

- Določba četrtega odstavka 72. člena Zakona o zdravilih (ZZdr-1)¹⁰⁶, ki predpisuje, da mora biti ime zdravila na ovojnici izpisano tudi v brajici. Zdravila, ki so pridobila dovoljenje za promet pred uveljavitvijo tega zakona, je treba označiti v brajici in preveriti njihovo berljivost, jasnost in razumljivost za uporabnika najpozneje do 8. aprila 2011.

¹⁰³ Vir: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije, Dostopno na: <http://www.zveza-gns.si/klicni-center>, (24. 2. 2012).

¹⁰⁴ Marčič, R., Smolej, S., Kobal Tomc, B., Dremelj, P. (2012). Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2007–2013 v letu 2011: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹⁰⁵ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kobal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹⁰⁶ Uradni list RS, št. 31/06, 45/08 in 17/14 - ZZdr-2 (Zakon o zdravilih /ZZdr-2/ Uradni list RS, št. 17/14).

- Pravilnik o označevanju zdravil in navodilu za uporabo,¹⁰⁷ ki določa, da mora imetnik dovoljenja za promet z zdravilom zagotoviti tudi, da je na zahtevo organizacij bolnikov navodilo za uporabo na voljo v oblikah, ki so primerne za slepe in slabovidne.
- ZUSZJ.

Med pomembnejše korake, ki so bili storjeni na področju svobode izražanja in mnenja ter dostopa do informacij, lahko uvrstimo odločitev Urada Vlade RS za komuniciranje (UKOM), ki se je na pobudo Združenja tolmačev za slovenski znakovni jezik in Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije odločil, da bodo tiskovne konference po seji Vlade RS na voljo tudi v znakovnem jeziku.

Prav tako je RTV Slovenija v času, ko so potekale volilne oddaje za državnozborske volitve (od 15. 11. do 2. 12. 2011), zagotovila tolmačenje v slovenski znakovni jezik. Oddaje so bile tolmačene v slovenski znakovni jezik in predvajane na programu TV SLO 3. RTV Slovenija pa v okviru svojega letnega programskega načrta zagotavlja produkcijo programskih vsebin, ki so namenjene slepim, gluhih in gluhonemim v njim prilagojenih tehnikah.

Ministrstvo za javno upravo (MJU) je v letu 2010 izvedlo naslednje aktivnosti s področja e-uprave: na državnem portalu E-uprava je bil na področju e-demokracija uveden »govorec«, ki omogoča, da na portalu objavljene vsebine tudi poslušamo. Prilagojene so bile spletne strani državnega portala E-uprava za dostop ljudi s posebnimi potrebami po stopnji A, ki omogoča ogled besedil na spletu z dodatnimi opisi za spletne povezave, slike, grafične znake, naslove odstrani itd. Projekt je bil financiran iz sredstev ESS v okviru operacije E-uprava.

Ministrstvo za kulturo na osnovi Zakona o medijih (Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo) vsako leto izvede javni razpis za izbor in sofinanciranje kulturnih projektov za razširjanje programskih vsebin, namenjenih senzorno oviranim v njim prilagojenih tehnikah, ter za razvoj tehnične infrastrukture, namenjene senzorno oviranim. Sofinancirana je: televizijska oddaja, namenjena tej skupini invalidov, spletna televizija za gluhe in naglušne, prilagajanje in izdajanje knjig v Braillovi pisavi, izdajanje zvočnih knjig ter prilagajanje in izdajanje knjig v slovenskem znakovnem jeziku.

Glede dostopnosti informacij v prilagojenih tehnikah je MJU v letu 2008 v celoti prilagodilo državni portal E-uprava navodilom W3C WCAG 2.0 EU, ki so sledili študiji o e-dostopnosti spletnih strani državnih uprav, ki jo je pripravila Evropska mreža institucij javne uprave (EPAN) ter Združeno kraljestvo kot predsedujoče Svetu EU v letu 2005 in v kateri je bilo prikazano, da samo 3 % držav članic izpolnjuje zahteve po dostopnosti spletnih strani, in sicer po W3C WAI stopnji¹⁰⁸.

22. člen Spoštovanje zasebnosti

V Republiki Sloveniji je varstvo zasebnosti osebnih in zdravstvenih podatkov urejeno v različnih dokumentih. Varstvo osebnih podatkov je zagotovljeno v 38. členu Ustave RS, podrobneje pa to področje urejajo: Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1)¹⁰⁹, ZEKom, KZ-1, Obligacijski zakonik (OZ)¹¹⁰, Zakon o pravnem postopku (ZPP – UPB1)¹¹¹, Zakon o pacientovih pravicah (ZPacP)¹¹² in ZZRZI.

¹⁰⁷ Uradni list RS, št. 54/06, 21/12.

¹⁰⁸ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kopal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹⁰⁹ Uradni list RS, št. 94/07 - uradno prečiščeno besedilo.

¹¹⁰ Uradni list RS, št. 97/07 - uradno prečiščeno besedilo.

¹¹¹ Uradni list RS, št. 73/07 - uradno prečiščeno besedilo, 45/08 - ZArbit, 45/08, 57/09 - odl. US, 12/10 - odl. US, 50/10 - odl. US, 107/10 - odl. US, 75/12 - odl. US, 40/13 - odl. US in 10/14 - odl. US.

¹¹² Uradni list RS, št. 15/08.

Pri izvrševanju 22. člena se upošteva tudi zakonodaja Evropske unije (Direktiva 95/46/ES Evropskega parlamenta in Sveta EU o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov; Direktiva 2002/58/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obdelavi osebnih podatkov in varstvu zasebnosti na področju elektronskih komunikacij (Direktiva o zasebnosti in elektronskih komunikacijah)) in mednarodne pogodbe (Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencija Sveta Evrope o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov).

Invalidom je spoštovanje zasebnosti v slovenskem pravnem redu zagotovljeno v enakem obsegu kot ostalim osebam. 35. do 38. člen Ustave RS, ki zagotavljajo varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic, nedotakljivost stanovanja, varstvo tajnosti pisem in drugih občil (komunikacijska zasebnost) ter varstvo osebnih podatkov, niti ne izpostavljajo niti ne izvemajo nobene skupine posameznikov, kar pomeni, da veljajo tudi za invalide, in sicer v enakem obsegu kot za ostale ljudi.

ZVOP-1 določa pravice, obveznosti, načela in ukrepe, s katerimi se preprečujejo neustavni, nezakoniti in neupravičeni posegi v zasebnost in dostojanstvo vseh posameznikov (torej tudi invalidov) pri obdelavi osebnih podatkov. Poleg ZVOP-1 pravno varstvo pred napadi na zasebnost in dostojanstvo posameznika v Republiki Sloveniji zagotavlja tudi KZ-1.

ZPacP določa pravice, ki jih ima pacient kot uporabnik zdravstvenih storitev pri vseh izvajalcih zdravstvenih storitev. Zakon izrecno določa prepoved diskriminacije pri zdravstveni obravnavi na podlagi invalidnosti (7. člen). Zakon posveča posebno pozornost varstvu osebnih podatkov in varstvu poklicne skrivnosti. Tako je zagotovljeno, da se bodo pacientovi osebni podatki in občutljive informacije, s katerimi razpolaga zdravstveno osebje, lahko razkrivali samo osebam, za katere je zakon tako določil ali osebam, za katere je tako določil pacient sam.

23. člen Spoštovanje doma in družine

Ustava Republike Slovenije (Ustava RS) in tudi Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) določata, da lahko dve osebi različnega spola skleneta zakonsko zvezo pred pristojnim državnim organom. Zakonske zveze ne more skleniti oseba, ki je težje duševno prizadeta in nerazsodna (19. člen ZZZDR).

Zakonca svobodno odločata o rojstvu otrok in imata do njih enake pravice in dolžnosti. Otroci, rojeni izven zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej.

ZZZDR tudi določa pogoje za posvojitve, razmerja, ki nastanejo s posvojitvijo in postopek za posvojitve. V prvem odstavku 137. člena je posvojitelj opredeljen kot polnoletna oseba, ki je vsaj osemnajst let starejša od posvojenca. V izjemnih primerih sme center za socialno delo, potem ko razišče vse okoliščine primera in se prepriča, da bi bila taka posvojitev v posvojenčevo korist, dovoliti posvojitev tudi posvojitelju, ki ni osemnajst let starejši od posvojenca.

Otroke lahko zakonca posvojita samo skupaj, razen če eden od njiju posvoji otroka svojega zakonca (138. člen ZZZDR).

Posvojitelj ne more biti oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica; oseba, za katero se utemeljeno domneva, da bi posvojitev izrabila v škodo posvojenca; oseba, ki ne daje jamstva, da bo izvrševala roditeljsko pravico v otrokovo korist, ter oseba, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost ali ki je tako duševno prizadeta ali bolna, da utegne spraviti posvojenčevo zdravje in življenje v nevarnost (139. člen ZZZDR).

Rejništvo je posebna oblika varstva in vzgoje otrok, nameščenih v rejniško družino, in je namenjena otrokom, ki začasno krajši ali daljši čas ne morejo prebivati v biološki družini. Ureja ga Zakon o

izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD)¹¹³ in Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti¹¹⁴. Zakon v 6. členu opredeljuje, da rejnik ne more biti oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica; oseba, ki živi skupaj z osebo, kateri je odvzeta roditeljska pravica ter oseba, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost.

Preglednica 3: Število otrok s posebnimi potrebami¹, nameščenih v rejniško družino

	2009	2010	2011	2012
otroci s posebnimi potrebami	131	122	124	114
drugi otroci	1031	1015	966	927
skupaj	1162	1137	1090	1041
% otrok s posebnimi potrebami med vsemi otroki v rejništvu	11,3	10,7	11,4	10,9

Opomba:

1. Otroci z lažjo, zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju; gibalno ovirani otroci; slepi in slabovidni otroci; gluhi in naglušni otroci.

V podatkih so poleg otrok upoštevane tudi osebe, ki so starejše od 18 let, ki zaradi motenj v telesnem ali duševnem razvoju niso sposobne za samostojno življenje in delo in je za njih pristojni CSD podaljšal veljavnost rejniške pogodbe po 18. letu (v skladu s 46. členom Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti); število takih oseb je bilo konec decembra 2011 45 (osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju).

Centri za socialno delo izvajajo v okviru javne službe storitev pomoč družini, ki po ZSV obsega pomoč za dom, pomoč na domu in socialni servis (vsebina storitev je opredeljena v 18. členu).

Z ZDVEDTP se urejajo oblike družbenega varstva zmerno, težje in težko duševno ter najtežje telesno prizadetih oseb, ki se ne morejo usposobiti za samostojno življenje in delo (v nadaljnjem besedilu: invalidi) in pri katerih je ugotovljeno, da je prizadetost nastala v otroški oziroma mladostni dobi do dopolnjenega 18. leta starosti oziroma v času rednega šolanja, vendar najdlje do dopolnjenega 26. leta starosti (1. člen).

Oblike družbenega varstva po tem zakonu so: varstvo v splošnih ali posebnih socialnih zavodih (dnevno varstvo, občasno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu ter stalno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu); varstvo v drugi družini; nadomestilo za invalidnost ter dodatek za tujo nego in pomoč (3. in 4. člen).

Dnevno varstvo se zagotavlja invalidom, ki živijo v svoji ali drugi družini. Občasno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu se po potrebi zagotavlja invalidom, ki živijo v svoji ali drugi družini. Stalno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu pa se zagotavlja: invalidom, ki jim je glede na naravo

¹¹³ Uradni list RS, št. 110/02, 56/06 - odl. US, 114/06 - ZUTPG, 96/12 - ZPIZ-2 in 109/12.

¹¹⁴ Uradni list RS, št. 54/03, 78/08, 109/12 – ZIRD-A, 18/2013.

in stopnjo invalidnosti potrebno stalno varstvo v zavodu in invalidom, ki nimajo družine ali ne morejo živeti v svoji družini in jim ni mogoče zagotoviti varstva v drugi družini (4. člen). Varstvo v drugi družini se zagotavlja invalidom, ki nimajo družine ali ne morejo živeti v svoji družini in jim glede na naravo in stopnjo invalidnosti ni potrebno stalno varstvo v zavodu (5. člen).

Na področju duševnega zdravja so na centrih za socialno delo konec leta 2010 zaposlili koordinatorje obravnave v skupnosti. Koordinatorji so usposobljeni strokovni delavci, katerih naloga je izvajanje pomoči osebam, ki ne potrebujejo več zdravljenja v psihiatrični bolnišnici ali nadzorovani obravnavni, potrebujejo pa pomoč pri psihosocialni rehabilitaciji, vsakdanjih opravilih, urejanju življenjskih razmer in vključevanju v vsakdanje življenje na podlagi načrta obravnave. Vse naloge so usmerjene v iskanje ustreznih rešitev za čim hitrejšo vrnitev uporabnika nazaj v domače okolje.¹¹⁵

MDDSZ imenuje tudi zastopnika pravic oseb na področju duševnega zdravja. To je oseba, ki varuje pravice, interese in koristi osebe.

Na področju zdravstvenega varstva so invalidi po 27. členu Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja¹¹⁶ poleg pravic, ki jih imajo vse zavarovane osebe, upravičeni še do naslednjih preventivnih storitev, ki jih zavarovane osebe uveljavljajo pri izvajalcih osnovne dejavnosti:

- 8 patronažnih obiskov v družini z dojenčkom v starosti do enega leta, dva dodatna patronažna obiska pri dojenčkih slepih in invalidnih mater do 12. meseca otrokove starosti in po en obisk v 2. in 3. letu starosti;
- dva patronažna obiska na leto pri slepih in slabovidnih z dodatnimi motnjami v starosti od 7 do 25 let, ki so v domači oskrbi in se ne šolajo;
- dva patronažna obiska na leto pri kronično bolnih osebah in težkih invalidih, ki so osameli in socialno ogroženi ter pri osebah z motnjami v razvoju pri zavarovanih osebah, starih 25 let in več.

Svobodno odločanje o rojstvu otrok regulira Zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok. Posebnih določil za osebe z invalidnostmi ni.

10. člen ZDZdr razlaga, da duševna motnja osebe sama po sebi ne predstavlja opravičljivega zdravstvenega razloga za izvedbo ukrepa sterilizacije ali umetne prekinitev nosečnosti.

24. člen Izobraževanje

Ustava RS sledi mednarodnim obveznostim z odločbo, da mora država svojim državljanom ustvariti možnosti za pridobitev ustrezne izobrazbe (57. člen). Zagotavlja tudi, da jim bo osnovnošolsko izobraževanje financirala iz javnih sredstev. V 52. členu Ustave RS je otrokom z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugim huje prizadetim osebam zagotovljena pravica do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi.

Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v zgodno obravnavo ter obvezno osnovnošolsko, srednje in višje izobraževanje je opredeljeno v zakonih, ki se nanašajo na področje vzgoje in izobraževanja na vseh ravneh. Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci z avtističnimi motnjami in otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno

¹¹⁵ Vir: MDDSZ, dostopno na:

http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/dusevno_zdravje/koordinator_obravnave_v_skupnosti/ (27. 10. 2011).

¹¹⁶ Uradni list RS, št. 30/03 – prečiščeno besedilo, (35/03 popr.), 78/03, 84/04, 44/05, 86/06, (90/06 popr.), 64/07, 33/08, 7/09 in 88/09.

strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja.

ZIMI v 11. členu določa, da se mora invalidom zagotavljati vključevanje v programe izobraževanja na vseh ravneh in vseživljenjsko učenje v okolju, v katerem živijo, kot to velja za druge državljane. Pri tem se za diskriminacijo ne štejeta vključevanje v različne programe, kot so posebni in prilagojeni programi, ter prilagoditve rednih programov, ki so prilagojeni invalidovim sposobnostim. Invalidi imajo pravico do ustreznih prilagoditev pri vključevanju v vzgojni, šolski ali študijski proces in pravico do primernih prilagoditev šolskega oziroma študijskega procesa individualnim potrebam invalida.

Načela, postopki in pogoji vključevanja otrok s posebnimi potrebami v izobraževanje so opredeljeni v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP), ki predstavlja dopolnitev vseh do sedaj omenjenih zakonov. ZUOPP ureja predvsem usmerjanje v različne programe vzgoje in izobraževanja in možnost prehajanja med programi; določa pripravo individualiziranega programa za vsakega otroka v skladu s programom, v katerega je otrok usmerjen; ureja prilagajanje organizacije, načina preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovno razporeditev pouka ter zagotavljanje dodatne strokovne pomoči; uvaja razvojno procesno usmerjanje, omogoča aktivnejšo vlogo staršev in vzgojno-izobraževalnih zavodov v postopku usmerjanja; odpira možnost za osnovnošolsko izobraževanje otrok s posebnimi potrebami na domu in vključevanje v zasebne zavode na podlagi odločbe o usmeritvi približuje ureditev vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami rešitvam, ki jih poznajo razvite evropske države; ne prinaša pa popolne integracije, ker se tovrstna rešitev tudi drugje ni izkazala kot ustrezna. Ob tem zakon zagotavlja še nekatere podporne ukrepe, kot so brezplačen prevoz v šolo in spremljevalec za fizično pomoč med poukom.

Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami imajo v skladu z ZUOPP možnosti izobraževanja v različnih vzgojno-izobraževalnih programih:

- program za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- izobraževalne programe (osnovnošolske in srednješolske) s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (inkluzija),
- prilagojene izobraževalne programe, ki zagotavljajo pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda,
- prilagojene programe z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebni program vzgoje in izobraževanja,
- vzgojni program za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi motnjami,
- vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami.

Zgoraj omenjene programe izvajajo:

- redne šole in vrtci,
- samostojne šole s prilagojenim programom,
- redne šole, ki imajo v svoji sestavi oddelke s prilagojenim programom,
- zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami in
- socialnovarstveni zavodi.

ZUOPP omogoča prehajanje med programi. Otroci in mladostniki se lahko občasno ali trajno pri določenih predmetih ali predmetnih področjih iz prilagojenih programov vključujejo v redne programe. Otroci, ki so vključeni v posebni program, se lahko občasno vključujejo v prilagojene programe.

Po končanem osnovnošolskem izobraževanju se lahko učenci s posebnimi potrebami ob izpolnjevanju vpisnih pogojev vpišejo v izobraževalni program (na vseh nivojih srednješolskega izobraževanja) v katerokoli redno srednjo šolo. Za te dijake se programi izvajajo prilagojeno (lahko se jim prilagodi organizacija pouka, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka), glede na njihove potrebe pa imajo zagotovljeno tudi dodatno strokovno pomoč strokovnih delavcev – učiteljev na šoli ali specialnih pedagogov.

Izobraževalni programi s prilagojenim izvajanjem se za mladostnike s posebnimi potrebami izvajajo v rednih srednjih šolah, prilagojeni izobraževalni programi z enakovrednim izobrazbenim standardom pa v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

Vsi dijaki s posebnimi potrebami imajo pravico in možnost opravljanja zaključnih izpitov oziroma mature na prilagojen način. Vsi srednješolski izobraževalni programi, prilagojeni za gluhe in naglušne dijake in dijake z govorno-jezikovnimi motnjami, določajo, da morajo učitelji vseh predmetov, poleg izpolnjevanja ostalih pogojev, znati tudi slovenski znakovni jezik – torej imeti ali pridobiti certifikat za tolmača – to je trenutno edini določeni standard znanja slovenskega znakovnega jezika. Vsi srednješolci, ki zaključujejo izobraževanje (bodisi s splošno maturo – gimnazija, s poklicno maturo – srednje strokovno izobraževanje ali z zaključnim izpitom – srednje in nižje poklicno izobraževanje) imajo pravico, da če se tudi sicer sporazumevajo v slovenskem znakovnem jeziku (odločba o usmeritvi) zahtevajo, da jim na teh izpiti pomaga tolmač, kar se v praksi tudi izvaja.

MŠŠ je z Zavodom RS za šolstvo v šolskem letu 2007/08 nadaljevalo z uvajanjem novosti (Oblikovanje in delovanje oddelkov za predšolske otroke s posebnimi potrebami z avtističnimi razvojnimi motnjami) v predšolskih oddelkih zavodov za gluhe in naglušne, kamor se vključujejo otroci s spektroatistično razvojno motnjo, uvajanje novosti je trajalo do septembra 2009. Med trajanjem poskusa je potekalo intenzivno izobraževanje učiteljev za to področje primanjkljajev. V okviru delovne skupine so bila izdelana navodila za delo s to skupino otrok.

Preglednica 4: Število predšolskih, osnovnošolskih in srednješolskih otrok s posebnimi potrebami (OPP) v različnih oblikah vzgoje in izobraževanja v šolskih letih od 2006/07 do 2011/12

	Število učencev v šolskem letu					
	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Predšolski otroci						
Skupaj otrok v vrtcih	57.127	61.359	65.996	71.124	75.972	81.221
OPP v programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo	523	474	545	639	755	853
OPP v prilagojenem programu za slepe, gluhe in gibalno ovirane (zavodi)	68	60	50	55	56	48
OPP v prilagojenem programu (razvojnih oddelkih pri vrtcu)	236	162	251	218	207	230
Osnovnošolsko izobraževanje						
Celotna generacija šoloobveznih otrok	167.951	165.910	164.567	162.902	162.350	162.544
OPP vključeni v osnovne šole	5.497	5.909	6.492	7.275	7.862	8.641

	Število učencev v šolskem letu					
	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
OPP vključeni v osnovne šole s prilagojenim programom	2.275	2.177	2.226	2.231	2.244	2.377
OPP vključeni v zavode za vzgojo in izobraževanje	742	722	706	690	688	594
Srednješolsko izobraževanje						
OPP vključeni v nižje poklicno izobraževanje	340	270	250	306	272	236
OPP vključeni v srednje poklicno izobraževanje	562	581	859	1022	1.218	1349
OPP vključeni v srednje strokovno izobraževanje	285	321	443	638	763	954
OPP vključeni v gimnazijsko izobraževanje	198	209	270	395	379	458
OPP vključeni v poklicno tehniško izobraževanje	59	58	83	120	144	160
OPP v prilagojenih programih poklicnega in strokovnega izobraževanja	321	302	294	304	293	283

Vir podatkov: MŠŠ,¹¹⁷ SURS,¹¹⁸ Globačnik, B.¹¹⁹ in Opara, B. in dr. (2010)¹²⁰.

Podatki kažejo, da je Republika Slovenija primerljiva z večino držav članic EU, kjer je odstotek otrok s posebnimi potrebami med 4 % do 6 % šoloobvezne populacije, ter da se prepoznavnost in občutljivost družbe se za posamezne primanjkljaje povečuje¹²¹.

¹¹⁷ Poročila MŠŠ o uresničevanju API za leta 2007–2012.

¹¹⁸ Vir: SURS, Dostopno na:

http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0952504S&ti=&path=../Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/03_predsol_vzgoja/01_09525_otroci_vrtci/&lang=2, (15. 2. 2012).

¹¹⁹ Globačnik, B. (MŠŠ) preko e-pošte, dne 20. 2. 2012.

¹²⁰ Opara, B. in dr. (2010). Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Ljubljana: Pedagoški inštitut

¹²¹ Poročila MŠŠ o uresničevanju API za leta 2007–2011.

Na področju visokega šolstva ni omejitev oziroma diskriminacijskih obravnav invalidov. Dodeljene so jim iste pravice in možnosti dostopa do izobraževanja v visokošolskem procesu kot tudi vseživljenjskem učenju. Z ustreznimi predpisi, ukrepi ter nekaterimi prilagoditvami je ustvarjeno okolje, ki je potrebno za uresničevanje pravic in zagotavljanje enake dostopnosti na področju izobraževalnega procesa za invalide.

Krovni zakon s področja visokega šolstva – Zakon o visokem šolstvu (ZVis)¹²² – predmetne problematike posebej ne izpostavlja in ne ureja, vsebuje pa določbo, po kateri se pri subvencioniranem bivanju študentov med drugim upoštevajo tudi zdravstvene razmere študenta. Podrobnejše določbe glede bivanja študentov so vsebovane v pravilnikih in razpisih študentskih domov. Invalidom so tako v študentskih domovih namenjeni posebej prilagojeni prostori.

Po smernicah o minimalnih tehničnih zahtevah za graditev in opremo študentskih domov in drugih prostorov za bivanje študentov je v objektu oziroma naselju treba zagotoviti 2 % študentskih ležišč, prirejenih za funkcionalno ovirane ljudi in za študentske družine. Študentski domovi, ki so bili na novo zgrajeni in predani v uporabo v zadnjih letih, vsebujejo tudi za več kot 40 invalidov posebej prilagojenih bivalnih prostorov¹²³ z možnostjo, da biva v teh prilagojenih sobah tudi asistent.

Z Uredbo o spremembah in dopolnitvah uredbe o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov od leta 2004 do leta 2009¹²⁴ se je dodala podlaga za financiranje dodatnih stroškov blaga in storitev, povezanih z izvajanjem študijske dejavnosti za študente s posebnimi potrebami (na primer tolmači slovenskega znakovnega jezika).

Na Univerzah v Mariboru in Ljubljani je začel delovati sistem tutorjev: to so študentje, ki pomagajo invalidnim študentom pri izvajanju študijskih obveznosti, za kar v zameno pridobijo določene bonitete v obliki nižjega števila obveznih ur prisotnosti in drugo. Po fakultetah so določeni referenti za invalide, invalidni študenti so pridobili tudi poseben status in so tako evidenčno in drugače ločeni od ostalih študentov s posebnimi potrebami (športniki, starši itd.).

Po 20. členu Zakona o štipendiranju (ZŠtip-1)¹²⁵ in 13. člena Pravilnika o dodeljevanju državnih štipendijah¹²⁶, ki določata znesek in kriterije dodatka za štipendiste s posebnimi potrebami, je le-tem podeljen dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami v znesku pribl. 50 evrov.

Dostopnost do šol in gradiva je opisana v poročanju o 9. členu Konvencije o pravicah invalidov ter v zgoraj omenjenih dokumentih na področju vzgoje in izobraževanja.

25. člen Zdravje

Obvezno zdravstveno zavarovanje v Republiki Sloveniji ureja ZZVZZ, po katerem so vse osebe s stalnim bivališčem v državi in slovenskim državljanstvom ter vse osebe, ki se ukvarjajo s pridobitno dejavnostjo na območju Republike Slovenije, obvezno zdravstveno zavarovane. Nezaposlene državljanke v obvezno zdravstveno zavarovanje prijavi občina ali zavod za zaposlovanje. Zakon določa sistem družbenih, skupinskih in posamičnih dejavnikov, ukrepov in storitev za krepitev zdravja, preprečevanje bolezni, zgodnje odkrivanje, pravočasno zdravljenje, oskrbo in rehabilitacijo bolnih in poškodovanih ter socialno varnost ob bolezni, poškodbi ali smrti. Zakon določa obseg in vrsto pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, podrobneje pa jih določajo Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja.

¹²² Uradni list RS, št. 32/12 - uradno prečiščeno besedilo, 40/12 - ZUJF, 57/12 - ZPCP-2D in 109/12.

¹²³ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P., Kopal Tomc, B. (2011). Vmesna evalvacija Akcijskega programa za invalide 2007–2013: končno poročilo. Ljubljana: IRSSV.

¹²⁴ Uradni list RS, št. 110/09, 88/10.

¹²⁵ Uradni list RS, št. 56/13 in 99/13 - ZUPJS-C.

¹²⁶ Uradni list RS, št. 51/08, 40/09 – ZŠtip-A, 45/09.

Obvezno zdravstveno zavarovanje omogoča zavarovanim osebam uveljavljanje pravice do plačila zdravstvenih storitev, vključno z zdravili in medicinsko-tehničnimi pripomočki ter do denarnih nadomestil, in sicer do nadomestila plače med začasno zadržanostjo od dela, pogrebnine in posmrtnine ter povračila potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev. Obvezno zdravstveno zavarovanje v okviru pravice do plačila zdravstvenih storitev zagotavlja tudi pravico do celostnega preventivnega zdravstvenega varstva žensk, tj. reproduktivno zdravstveno varstvo, preventivni programi za zgodnje odkrivanje raka ter preprečevanje srčno-žilnih bolezni. V okviru reproduktivnega zdravstvenega varstva so to predvsem pregledi in svetovanje za načrtovanje družine, redni preventivni pregledi nosečnic in preventivni pregledi pri ginekologu v zvezi z rabo kontracepcije, pregled po porodu in preventivne aktivnosti v patronažni dejavnosti. Ti programi so namenjeni vsem ženskam v določenem življenjskem obdobju in so brezplačni.

Invalidi uveljavljajo pravice do zdravstvenega varstva pod enakimi pogoji in po postopku, kot velja za ostale državljanke.

ZZVZZ pri opredeljevanju pravice do plačila zdravstvenih storitev posebej obravnava nekatere skupine zavarovanih oseb invalidov, ki imajo poleg splošnih pravic do zdravstvenih storitev še nekatere ugodnosti. Tako imajo v celoti in brez doplačila zagotovljeno tudi plačilo za vse storitve ob zdravljenju in rehabilitaciji npr. mišičnih in živčno-mišičnih bolezni, paraplegije, tetraplegije, cerebralne paralize, razvitih oblik sladkorne bolezni in multiple skleroze. Z dopolnitvami zakona leta 2008 je bila pravica do celotnega plačila zdravstvenih storitev razširjena tudi na celovito obravnavo z zdravljenjem in rehabilitacijo slepote in slabovidnosti v skladu z veljavno klasifikacijo Svetovne zdravstvene organizacije, popolne ali zelo težke okvare sluha po Mednarodni klasifikaciji okvar, invalidnosti in oviranosti Svetovne zdravstvene organizacije (1980), cistične fibroze in avtizma in oseb po nezgodni poškodbi glave in okvari možganov. Posebej zakon določa, da imajo invalidi (in druge osebe), ki jim je priznana pomoč druge osebe za opravljanje večine ali vseh življenjskih funkcij ter invalidi z najmanj 70 % telesno okvaro po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo nadomestilo po ZDVDTP, zagotovljeno nujno zdravljenje brez doplačil, četudi niso prostovoljno zavarovani zanje. Vojaškim invalidom in civilnim invalidom vojne se zagotavlja plačilo zdravstvenih storitev v celoti, pri čemer razliko nad ravniyo obveznega zavarovanja zagotavlja Republika Slovenija iz proračuna.

V okviru systemskega urejanja medicinsko-tehničnih pripomočkov je bil v letu 2009 sprejet Zakon o medicinskih pripomočkih (ZMedPri),¹²⁷ s katerim je zagotovljen dostop do medicinskih pripomočkov, ki ustrezajo standardom kakovosti na evropskem trgu in onemogočen dostop do izdelkov, ki ne izpolnjujejo zahtev v zvezi z varnostjo, zmožljivostjo in kakovostjo.

Zavarovanci so bili vključeni v širitve programov in novih terapij pri zdravljenju, za katere je bilo na podlagi sprejetega Splošnega dogovora za pogodbeno leto¹²⁸ načrtovanih v letu 2007 41,3 milijona evrov, v letu 2008 52,039 milijona evrov, v letu 2009 6,218 milijona evrov in v letu 2010 17,444 milijona evrov. Od tega je bilo v letu 2007 14,29 milijona evrov in v letu 2008 16,06 milijona evrov namenjenih zdravstvenim programom za invalide (zdravstvena nega in logopedске, defektološke in avdiološke storitve), in sicer v socialnovarstvenih zavodih za usposabljanje, zavodih za usposabljanje, domskem varstvu pri varstveno-delovnih centrih, centrih za sluh in govor, zavodih za gibalno ovirane, zavodih za rehabilitacijo poškodbe glave, zavodih za izobraževanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju ter svetovalnem centru (izvajalci v okviru SOUS).

---

¹²⁷ Uradni list RS, št. 98/09.

¹²⁸ Ministrstvo za zdravje, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Združenje zdravstvenih zavodov Slovenije, Zdravniška zbornica Slovenije, Lekarniška zbornica Slovenije, Skupnost slovenskih naravnih zdravilišč, Skupnost socialnih zavodov Slovenije in Skupnost organizacij za usposabljanje Slovenije vsako leto na podlagi določb 63. člena ZZVZZ sprejmejo Splošni dogovor.

Invalidom se poskuša zagotavljati enak dostop tudi s tečaji znakovnega jezika za študente medicine, ki se jim pridružijo tudi zdravniki in študentje drugih strok. Kljub pravici, da gluho osebo pri zdravniškem pregledu spremlja tolmač, pa je odnos pacient-zdravnik bolj oseben, če zdravnik obvlada vsaj osnovne kretnje za komunikacijo.

V letu 2008 je bil sprejet ZDZdr, ki ureja varstvo pravic oseb z duševnimi motnjami. Veliko oseb s težavami v duševnem zdravju je pridobilo status invalida in duševne motnje spadajo med glavne vzroke za invalidsko upokojitev. Zakon vsebuje tudi pravno podlago za sprejetje posebnega Nacionalnega programa varovanja duševnega zdravja, ki bo za najmanj pet let opredelil razvojne cilje in potrebe na področju preventive, psihiatričnega zdravljenja, celovite socialnovarstvene obravnave, nadzorovane obravnave in obravnave v skupnosti.

Zaveze iz Konvencije o pravicah invalidov so zapisane tudi v Resoluciji o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008–2013,¹²⁹ ki temelji na ZZVZZ in upošteva smernice Evropske strategije zdravstvenega varstva (*EU HealthStrategy "TogetherforHealth" 2008 - 2013*)¹³⁰, ki jo je sprejel Evropski svet v letu 2007. Plan poudarja promocijo zdravja in preventivo, upošteva pa tudi pomen rehabilitacije in ponovnega vključevanja že obolelih v delovno okolje, družino in širšo družbo.

Ukrepe na področju zdravja, ki vključujejo invalide, vsebujeta tudi Strategija na področju spodbujanja telesne (gibalne) dejavnosti za krepitev zdravja od 2007 do 2012¹³¹ in API 2007–2013. Nekateri od teh so na primer zagotavljanje čim boljše dostopnosti do zdravstvenih programov in storitev ter upoštevanje posebnih potreb invalidnih žensk pri tem, zagotavljanje zgodnjega odkrivanja in celovite zgodnje obravnave otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin, zagotavljanje celostne rehabilitacije odraslih oslepelih in slabovidnih, gluhih in naglušnih ter gluho-slepih oseb itn.

26. člen Habilitacija in rehabilitacija

Področje habilitacije in rehabilitacije invalidov na področju zdravstva, zaposlovanja in socialnih zadev v Republiki Sloveniji urejajo zlasti naslednji zakoni:

- ZZVZZ ureja sistem zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja v Republiki Sloveniji. Zdravstveno varstvo po tem zakonu obsega sistem družbenih, skupinskih in individualnih aktivnosti, ukrepov in storitev za krepitev zdravja, preprečevanje bolezni, zgodnje odkrivanje, pravočasno zdravljenje, nego in rehabilitacijo zbolelih in poškodovanih. Zakon obsega tudi pravice iz zdravstvenega zavarovanja, s katerimi se zagotavlja socialna varnost v primeru bolezni, poškodbe, poroda ali smrti.
- Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki med drugim podrobneje urejajo vrste in obseg pravic, pogoje in postopke za uresničevanje pravic, standarde zdravstvenih storitev in medicinsko-tehničnih pripomočkov, zavarovancem dajejo pravico do medicinske rehabilitacije, zdraviliškega zdravljenja oziroma rehabilitacije, pravice enega od staršev v času usposabljanja za poznejšo rehabilitacijo otroka na domu ter nalagajo ZZS sofinanciranje obnovitvene rehabilitacije ter organiziranega usposabljanja za življenje z določeno boleznijo po posebnih programih.
- ZPIZ-1 ureja sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji, med drugim ureja tudi pravico do poklicne rehabilitacije.
- ZZRZI ureja pravico do zaposlitvene rehabilitacije in nekatera vprašanja zaposlovanja invalidov ter določa druge oblike, ukrepe in spodbude za njihovo zaposlovanje ter način njihovega financiranja.

¹²⁹ Uradni list RS, št. 72/08.

¹³⁰ Dostopno na: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/sl/07/st14/st14689.sl07.pdf> (22. 3. 2012).

¹³¹ Strategija Vlade RS na področju telesne (gibalne) dejavnosti za krepitev zdravja od 2007 do 2012 (sprejeta na 112. redni seji Vlade Republike Slovenije 7. marca 2007).

Namen zakona je povečati zaposljivost invalidov in vzpostaviti pogoje za njihovo enakovredno udeležbo na trgu dela z odstranjevanjem ovir in ustvarjanjem enakih možnosti.

- ZSV ureja storitev vodenje in varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji. Z vidika rehabilitacije je pomembna predvsem zaposlitev pod posebnimi pogoji, ki obsega take oblike dela, ki omogočajo prizadetim ohranjanje pridobljenih znanj ter razvoj novih sposobnosti.

Med izvajalci celovite rehabilitacije velja izpostaviti URI – Soča, ki je osrednja institucija na tem področju. V okviru URI – Soča v prvi vrsti poteka medicinska rehabilitacija, poleg tega pa tudi različni dogodki, programi, terapije, izobraževanja, raziskovanje in oblikovanje doktrine ter uvajanje inovacij in novih spoznanj na področju fizikalne in rehabilitacijske medicine ter usposabljanja in zaposlovanja invalidov.

Pomemben del zdravstvene rehabilitacije invalidov predstavlja obnovitvena rehabilitacija. ZZZS vsako leto sofinancira zavarovanim osebam z določenimi boleznimi oziroma ovirami udeležbo v skupinski ter njim prilagojeni rehabilitaciji, ki jo strokovno vodi ustrezna klinika, inštitut ali drug zdravstveni zavod. Udeleženci skupinske obnovitvene rehabilitacije, ki so pretežno invalidi, imajo zagotovljeno sofinanciranje fizioterapije in stroške bivanja. Višina sredstev za sofinanciranje skupinske obnovitvene rehabilitacije je vsako leto določena v finančnem načrtu ZZZS, ki ga sprejme Skupščina ZZZS. V letu 2010 je bilo v skupinsko obnovitveno rehabilitacijo vključenih 3.134 zavarovancev¹³².

Preglednica 5: Višina sredstev za sofinanciranje skupinske obnovitvene rehabilitacije

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sofinanciranje skupinske obnovitvene rehabilitacije	2.937.106 EUR	3.072.5 00 EUR	3.311.000 EUR	3.325.000 EUR	3.418.823 EUR	3.308.079 EUR

Opomba: Skupinska obnovitvena rehabilitacija se sofinancira za paraplegike, paralizike, za bolnike z multiplo sklerozo, bolnike z živčno-mišičnimi obolenji, odrasle bolnike s cerebralno paralizo, otroke s cerebralno paralizo, bolnike z najtežjo obliko psoriaze, otroke z juvenilnim revmatoidnim artritisom, sladkorno boleznijo in fenilketonurijo ter otroke s celiakijo.

Poleg zdravstvene rehabilitacije so pomembni še naslednji rehabilitacijski programi:

- Zaposlitvena rehabilitacija je proces oziroma so storitve, ki se izvajajo s ciljem, da se invalid usposobi za ustrezno delo, da se zaposli, zaposlitev zadrži in v njej napreduje. Storitve zaposlitvene rehabilitacije omogočajo celovito usposabljanje za konkretna dela s poudarkom na samostojnosti pri delu, večji motivaciji za delo, osvajanju in utrjevanju delovnih navad, uvidu potrebnosti dela, razvijanju novih spretnosti, delovnih veščin in krepitvi samozavesti. V storitve zaposlitvene rehabilitacije napotuje Zavod RS za zaposlovanje. V letu 2010 je bilo na tem zavodu izdanih 2.034 napotnic¹³³, leta 2011 1.945¹³⁴ in leta 2012 1.758.¹³⁵
- Poklicna rehabilitacija je proces, v katerem se zavarovanec strokovno, fizično in psihosocialno usposobi za drug poklic ali delo tako, da se lahko ustrezno razporedi oziroma zaposli in ponovno vključi v delovno okolje oziroma se usposobi za opravljanje istega poklica ali dela tako, da se mu ustrezno prilagodi delovno mesto z ustreznimi delovnimi pripomočki. V storitve poklicne

¹³² Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M. (2011): *Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju*. Ljubljana: IRSSV.

¹³³ Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M. (2011): *Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju*. Ljubljana: IRSSV.

¹³⁴ Marčič, R., Kobal Tomc, B., Smolej, S., Dremelj, P. (2012). Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2007–2013 v letu 2011.

¹³⁵ Marčič, R., Smolej, S., Dremelj, P. (2013). Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2007–2013 v letu 2012.

rehabilitacije napotuje Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. V letu 2010 je poklicno rehabilitacijo nastopilo 145 zavarovancev, 98 zavarovancev pa je zaključilo poklicno rehabilitacijo. Povprečno je bilo na poklicni rehabilitaciji v tem letu 305 zavarovancev¹³⁶.

- Programi socialne vključenosti so socialni programi, namenjeni podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti. Ciljna skupina oseb, ki se vključujejo v programe socialne vključenosti, so invalidi, opredeljeni v 35. členu ZZRZI. Leta 2010 je bilo v programe socialne vključenosti vključenih 311 invalidov¹³⁷.
- Vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji je organizirana oblika varstva, s katero se izpolnjujejo temeljne človekove pravice odraslih invalidnih oseb do storitve, ki tem osebam v skladu z njihovimi sposobnostmi daje možnost aktivnega vključevanja v družbeno življenje in delovno okolje. Storitve se izvajajo tako, da uporabnikom omogočajo ohranjanje pridobljenih in širitev novih znanj in delovnih spretnosti, pridobivanje novih socialnih in delovnih navad, uresničevanje lastnih idej in ustvarjalnosti, stimulirajo občutek koristnosti in samopotrditve. V storitev vodenje, varstvo in zaposlitev pod posebnimi pogoji je bilo v letu 2010 vključenih 3.077 oseb, leta 2011 pa 3.198 oseb¹³⁸.

27. člen Delo in zaposlovanje

Prepoved diskriminacije na podlagi invalidnosti (kot tudi drugih osebnih okoliščin) določa 6. člen ZDR: pri zaposlovanju, v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi delodajalec ne sme iskalca zaposlitve oziroma delavca postavljati v neenakopraven položaj zaradi invalidnosti. Podobno določa tudi 5. člen ZZRZI. Republika Slovenija je leta 2004 sprejela tudi ZUNEO, ki določa skupne temelje in izhodišča za zagotavljanje enakega odobravanja vsakogar pri uveljavljanju njegovih pravic in obveznosti ter pri uresničevanju njegovih temeljnih svoboščin na kateremkoli področju družbenega življenja (1. člen). ZUNEO v tej zvezi še posebej izpostavi področje zaposlovanja in delovnih razmerij; med osebnimi okoliščinami, na podlagi katerih je prepovedana vsakršna diskriminacija, pa izrecno našteva tudi invalidnost .

Invalid, ki se zaposli, sklene pogodbo o zaposlitvi in je v delovnem razmerju, tako kot vsak drug delavec in ima pravice, ki pripadajo delavcem, ter obveznosti, ki zavezujejo delavce. V skladu s 7. členom ZDR velja splošno pravilo, da sta pri sklepanju in prenehanju pogodbe o zaposlitvi in v času trajanja delovnega razmerja delodajalec in delavec dolžna upoštevati določbe ZDR in drugih zakonov, zavezujočih mednarodnih pogodb, drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov delodajalca. S kolektivno pogodbo se lahko določijo le pravice, ki so za delavca ugodnejše, kot jih določa zakon, razen izjemoma. Posamezna pogodba o zaposlitvi ne sme določati pravic v nasprotju z določbami zakona in kolektivnih pogodb, ki zagotavljajo minimalne pravice, temveč lahko določa le ugodnejše pravice za delavce (7. in 30. člen ZDR). Tudi pri sklenitvi pogodbe o zaposlitvi z invalidom je treba spoštovati ta pravila ter določbe o vsebini in obliki pogodbe o zaposlitvi, njeni veljavnosti, itd.

Invalid uživa tudi vse pravice v okviru urejanja kolektivnih delovnih razmerij. Tako npr. lahko polno uveljavlja upravičenja na podlagi sindikalne svobode, vključno z načelom svobodnega včlanjenja v sindikate, tudi zanj velja sistem kolektivnega pogajanja, zagotovljena je pravica do stavke, prav tako pa tudi pravica do sodelovanja delavcev pri upravljanju (participacija delavcev), vključno s pravico voliti predstavnike delavcev in biti voljen kot njihov predstavnik v svet delavcev, itd .

---

¹³⁶ Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M. (2011): *Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju*. Ljubljana: IRSSV.

¹³⁷ Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M. (2011): *Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju*. Ljubljana: IRSSV.

¹³⁸ Vir: spletno mesto SURS. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4200 in <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>

Invalidi uživajo posebno varstvo v zvezi z odpovedjo pogodbe o zaposlitvi. V Republiki Sloveniji ne velja absolutno varstvo pred odpovedjo, vendar je to varstvo za invalide močnejše v primerjavi s splošno ureditvijo. ZDR med absolutno neutemeljenimi razlogi za redno odpoved pogodbe o zaposlitvi izrecno navaja tudi invalidnost (89. člen ZDR) .

Preglednica 6: Število invalidov na trgu dela

Število zaposlenih invalidov	2008	2009	2010	2011	2012
Zaposleni v običajnem delovnem okolju	27.346	26.305	25.323	24.923	23.979
Zaposleni v invalidskih podjetjih	6.358	5.708	4.841	5.319	5.672
Zaposleni v zaposlitvenih centrih	187	223	235	303	317
SKUPAJ vsi zaposleni invalidi	33.891	32.236	30.399	30.545	29.968
Število vseh zaposlenih v državi	866.710	829.551	809.357	805.723	784.829
Delež zaposlenih invalidov med vsemi zaposlenimi	3,91%	3,89%	3,76%	3,79%	3,82%
Število brezposelnih invalidov	11.025	13.132	14.920	16.873	7.454
Število invalidov na trgu dela	44.916	45.368	45.319	47.418	37.422
Število vseh brezposelnih	66.239	96.672	110.021	112.754	118.061
Delež brezposelnih invalidov med vsemi brezposelnimi	16,6%	13,6%	13,5%	14,9%	14,7%
Število zaposlitev brezposelnih invalidov	1.776	1.629	1.618	2.107	2.694
Število predlogov za odpoved pogodbe o zaposlitvi	572	913	964	712	698

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Zavod RS za zaposlovanje, Sklad RS za vzpodbujanje zaposlovanja invalidov

Kvotni sistem zaposlovanja invalidov (62. člen ZZRZI in nasl.) pomeni, da morajo delodajalci pod predpisanimi pogoji zaposlovati vsaj določeno število invalidov glede na vse zaposlene. Zakon določa, da Vlada RS na predlog Ekonomsko socialnega sveta z uredbo določi kvoto za zaposlovanje invalidov. Kvota je lahko različna glede na dejavnost delodajalcev, vendar ne more biti nižja od 2% in ne višja od 6% od skupnega števila zaposlenih delavcev. Zavezanec za izpolnjevanje kvote je vsak delodajalec, ki je pravna ali fizična oseba ali oseba javnega prava, ki zaposluje najmanj 20 delavcev, razen tujih diplomatskih in konzularnih predstavništev, invalidskih podjetij in zaposlitvenih centrov. Uredba določa tudi nagrado za delodajalce, ki zaposlujejo invalide nad predpisano kvoto .

Sredstva za različne vzpodbude za zaposlovanje invalidov namenja Sklad za vzpodbujanje zaposlovanja invalidov. Sklad je javni finančni sklad, ki ga z namenom vzpodbujanja razvoja zaposlovanja invalidov v skladu z ZZRZI in ohranjanja delovnih mest zanje ustanovi Vlada RS (1. odstavek 77. člena ZZRZI). Vzpodbude vključujejo subvencije plač invalidom, plačilo stroškov prilagoditve delovnega mesta in sredstev za delo, plačilo stroškov storitev v podporni zaposlitvi,

oprostitev plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, nagrade za preseganje kvote, letne nagrade delodajalcem za dobro prakso na področju zaposlovanja invalidov in druge vzpodbude na področju zaposlovanja invalidov in ohranjanja delovnih mest za invalide ter druge razvojne vzpodbude.

Invalidska podjetja (52. člen ZZRZI in nasl.) so zaradi zagotavljanja delovnih mest za invalide gospodarske družbe posebnega pomena. Predstavljajo neke vrste socialno ekonomijo, v praksi pa so postala ena redkih možnosti zaposlovanja invalidov. Njihovo ustanavljanje se je začelo že pred letom 1976, in sicer z ustanavljanjem invalidskih delavnic, ki so se obdržale do leta 1988, ko so se preoblikovale v invalidska podjetja oziroma gospodarske družbe.

Splošna ureditev zaposlovanja brezposelnih invalidov je vsebovana v Zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB)¹³⁹ (s 1. 1. 2011 je zakon nadomestil Zakon o urejanju trga dela¹⁴⁰), splošno ureditev zaposlovanja z dodatnimi pravicami in ukrepi za zaposlovanje invalidov pa dopolnjuje ZZRZI.

V Republiki Sloveniji se je razvil sistem ukrepov aktivne politike zaposlovanja, s katerimi država spodbuja zaposlovanje, odpravlja neskladja na trgu dela, zmanjšuje ovire za zaposlovanje še posebej težje zaposljivih oseb. Ukrepe APZ izvajajo Zavodi in zasebniki na podlagi koncesije, skladi dela in tudi MDDSZ. Nekatero ukrepe APZ ureja Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB), natančneje in obširneje pa to urejajo podzakonski predpisi. Ukrepi APZ so namenjeni predvsem tistim osebam, ki so težje zaposljive, med katerimi so tudi invalidi. Ukrepi APZ obsegajo npr. poklicno orientacijo in pomoč pri zaposlitvi, usposabljanje in izobraževanje, spodbude za zaposlovanje in neposredno ustvarjanje novih delovnih mest¹⁴¹.

Namen ZZRZI je povečati zaposljivost invalidov in omogočiti njihovo enakovredno udeležbo na trgu dela z odstranjevanjem ovir in ustvarjanjem enakih možnosti (2. člen). Zakon v petem členu prepoveduje neposredno in posredno diskriminacijo pri zaposlovanju invalidov v času trajanja zaposlitve in v zvezi s prenehanjem zaposlitve ter v postopkih po tem zakonu.

ZZRZI je uvedel pravico invalida do zaposlitvene rehabilitacije, ki obsega storitve, katerih cilj je, da se invalid usposobi za ustrezno delo, se zaposli, zaposlitev obdrži in v njej napreduje ali spremeni svojo poklicno kariero.

Pridobitev statusa invalida po ZZRZI ureja 10. člen, v 11. členu pa so določena merila za pridobitev statusa, in sicer ugotovljene trajne posledice telesne ali duševne okvare ali bolezni, težave pri dejavnostih, ki vplivajo na zaposljivost osebe in ovire pri vključevanju v delovno okolje. O priznanju statusa invalida odloča Zavod RS za zaposlovanje. Slednji ob zaključeni zaposlitveni rehabilitaciji izdela oceno invalidovih zmožnosti (33. člen ZZRZI). Iz ocene mora biti predvsem razvidno, ali je invalid zaposljiv v običajnem delovnem okolju, v podporni ali zaščitni zaposlitvi, za katera dela je usposobljen in kakšne podporne storitve ali prilagoditve potrebuje na delovnem mestu. Zavod na podlagi te ocene invalidu zagotavlja pomoč pri iskanju zaposlitve na ustreznih delovnih mestih v običajnem delovnem okolju, v invalidskih podjetjih, podporni ali zaščitni zaposlitvi.

Kadar kljub rehabilitaciji, prilagoditvam delovnega mesta in delovnega okolja invalid ne more dosegati delovnih rezultatov v višini vsaj ene tretjine zaposlenega na običajnem delovnem mestu, se oceni, da zaradi invalidnosti ni zaposljiv (drugi odstavek 33. člena ZZRZI). Za primere, ko se z odločbo ugotovi, da invalid ni zaposljiv, ZZRZI predvideva vključitev invalida v programe socialne vključenosti. Namenjeni so podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti.

---

¹³⁹ Uradni list RS, št. 107/06 - uradno prečiščeno besedilo, 114/06 - ZUTPG, 59/07 - ZŠtip, 51/10 - odl. US in 80/10 - ZUTD.

¹⁴⁰ Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 – ZUJF, 21/13, 63/13 – ZIUPTDSV, 63/13.

¹⁴¹ Kresal, B. (2007). Zaposlovanje in delo. V B. Kresal in dr. (ur): Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji, 27-44. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti.

Za invalide, ki so zaposljivi, ZZRZI predvideva različne vrste zaposlitev: zaposlitev v običajnem delovnem okolju, zaposlitev v invalidskih podjetjih, podporna zaposlitev in zaščitna zaposlitev v zaposlitvenem centru.

Zaščitna zaposlitev (41. člen ZZRZI in nasl.) je zaposlitev invalida na zaščitenem delovnem mestu, to je delovnem mestu in v delovnem okolju, prilagojenem delovnim sposobnostim in potrebam invalida, ki je zaposljiv na običajnem delovnem mestu. Tudi opravljanje dela na domu je lahko opredeljeno kot zaščiteno delovno mesto. Invalid v zaščitni zaposlitvi ima pravico do subvencije plače. Zaščitna delovna mesta zagotavljajo zaposlitveni centri. Zaposlitveni center je pravna oseba, ki se ustanovi zaradi zaposlovanja invalidov izključno na zaščitnih delovnih mestih. Podrobnosti glede zaposlitvenih centrov ureja Pravilnik o zaposlitvenih centrih¹⁴².

Podporna zaposlitev (48. člen ZZRZI in nasl.) je zaposlitev invalida na delovnem mestu v običajnem delovnem okolju s strokovno in tehnično podporo invalidu, delodajalcu in delovnem okolju. Strokovna podpora obsega: informiranje, svetovanje in usposabljanje, osebno asistenco, spremljanje pri delu, razvoj osebnih metod dela in ocenjevanje njegove delovne uspešnosti. Tehnična podpora obsega prilagoditev delovnega mesta in sredstev za delo. Strokovna podpora z informiranjem in svetovanjem se zagotavlja tudi delodajalcu in delovnemu okolju invalida. Invalid sklene z delodajalcem pogodbo o zaposlitvi in ima lahko pravico do subvencije plače¹⁴³.

Pravico do poklicne rehabilitacije, nadomestila za čas poklicne rehabilitacije in začasnega nadomestilo pa ureja tudi ZPIZ-1. Poklicna rehabilitacija v okviru Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je namenjena zaposlenim osebam, pri katerih je tekom zaposlitve prišlo do bolezni ali poškodbe (bolezen ali poškodba pa ovira nadaljnje delo ali bi lahko imelo vpliv na ohranitev zaposlitve). Je celostni proces, v katerem se zavarovanec strokovno, fizično in psihosocialno usposobi za drug poklic ali delo, tako da se lahko ustrezno zaposli oziroma ponovno vključi v delovno okolje. Poklicna rehabilitacija pa je tudi usposobitev za opravljanje istega poklica ali dela, tako da se zavarovancu prilagodi delovno mesto z ustreznimi tehničnimi pripomočki.

Poklicna rehabilitacija se uresničuje na različne načine, ki morajo biti prilagojeni sposobnostim delovnega invalida. Poklicna rehabilitacija se lahko opravi:

- z izobraževanjem na ustreznih šolah in z drugimi oblikami izobraževanja
- s praktičnim delom na ustreznem delovnem mestu pri delodajalcu oziroma v drugih oblikah delovnega usposabljanja;
- z izobraževanjem ob delu.

Za poklicno rehabilitacijo se šteje tudi čas privajanja na delo, za katerega se je zavarovanec s poklicno rehabilitacijo usposobil, če je to potrebno, da bi lahko z normalnim delovnim učinkom opravljal drugo ustrezno delo.

Uspešno končana poklicna rehabilitacija je podlaga, da zavarovanec pridobi pravico do premestitve na drugo delovno mesto oziroma pravico do dela s krajšim delovnim časom od polnega, najmanj štiri ure dnevno, na drugem delu.

Poklicno rehabilitacijo je dolžan zagotoviti delodajalec, pri katerem je bil delovni invalid ob nastanku invalidnosti v delovnem razmerju. Če zavarovanec ob nastanku invalidnosti ni bil v delovnem razmerju, oziroma je bil brezposeln ali ni bil zavarovan, mu poklicno rehabilitacijo zagotovi Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije v sodelovanju z Zavodom RS za zaposlovanje.

---

¹⁴² Kresal, B. (2007). Zaposlovanje in delo. V B. Kresal in dr. (ur.): Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji, 27–44. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti.

¹⁴³ Kresal, B., (2007): Zaposlovanje in delo. V B. Kresal in dr. (ur.): Vodnik po pravicah invalidov v slovenski zakonodaji, 27–44. Ljubljana: Inštitut za delo pri Pravni fakulteti.

Nadomestila v zvezi s pravico do poklicne rehabilitacije se enako kot nadomestilo za invalidnost in delno nadomestilo odmerijo v različnih odstotkih od invalidske pokojnine, ki bi zavarovancu pripadala na dan nastanka invalidnosti. Odmera je odvisna od podlage zavarovanja in delovno-pravnega položaja zavarovanca. Odmerjena denarna nadomestila v zvezi s poklicno rehabilitacijo se usklajujejo enako kot pokojnine.

Druge pravice so:

- pravica do prilagoditve prostorov in delovnih mest na stroške Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, ki omogoča zavarovancem, ki so pridobili pravico do poklicne rehabilitacije uspešno poklicno rehabilitacijo in zaposlitev,
- pravica do prilagoditve delovnega mesta z ustreznimi tehničnimi pripomočki, da se delovnemu invalidu omogoči usposobitev za opravljanje istega poklica ali dela,
- pravica do nastanitve, če je glede na oddaljenost zavarovančevega bivališča od šole, podjetja za usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb oziroma od delodajalca, kjer je na poklicni rehabilitaciji, nujno potrebna vožnja s prevoznimi sredstvi, zavarovanec pa se glede na stanje invalidnosti ne more voziti z javnimi prevoznimi sredstvi in mu tudi ni priskrbljen poseben prevoz,
- pravica do povračila potnih stroškov, če je delovni invalid napoten v drug kraj zaradi poklicne rehabilitacije in
- pravica do nadomestil v zvezi s poklicno rehabilitacijo (nadomestilo za čas poklicne rehabilitacije, začasno nadomestilo).

28. člen Ustrezna življenjska raven in socialno varstvo

Ustrezno življenjsko raven in socialno varnost invalidov urejajo zakoni s področja socialnega varstva, pokojninskega in invalidskega varstva, vojnih invalidov ter starševskega in družinskega varstva. Glavni zakonodajni okvir zagotavljanja ustrezne življenjske ravni in socialne varnosti invalidov predstavljajo naslednji zakoni: Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS)¹⁴⁴, ZSV, ZSVarPre, Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP)¹⁴⁵, ZPIZ-1, ZDVTDP, Zakon o vojnih invalidih (ZVojl) in Zakon o žrtvah vojnega nasilja (ZZVN)¹⁴⁶.

Denarni prejemki

ZSVarPre določa pravico invalidov do varstvenega dodatka, do katerega so upravičene osebe, ki so trajno nezaposljive ali trajno nezmožne za delo ali so starejše od 63 let (ženske) oziroma od 65 let (moški) in so upravičene do denarne socialne pomoči oziroma bi do nje lahko bile upravičene. Pravica se po tem zakonu začne izplačevati v letu 2012, v letu 2010 pa se je izplačevala še na podlagi posebnega Zakona o varstvenem dodatku (ZVarDod)¹⁴⁷. Varstveni dodatek je mesečni denarni dodatek k pokojnini (tudi invalidski), s katerim se uživalcu zagotavlja socialna varnost.

Pod ZSVarPre spada tudi pravica do povečanja denarne socialne pomoči za dodatek za pomoč in postrežbo. Upravičencu do denarne socialne pomoči, ki mu je zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti za

¹⁴⁴ Uradni list RS, št. 62/10, 40/11, 40/12 - ZUJF, 57/12 - ZPCP-2D, 14/13, 56/13 - ZŠtip-1 in 99/13.

¹⁴⁵ Uradni list RS, št. 110/06 - uradno prečiščeno besedilo, 114/06 - ZUTPG, 10/08, 62/10 - ZUPJS in 99/13 - ZSVarPre-C.

¹⁴⁶ Uradni list RS, št. 18/03 - uradno prečiščeno besedilo, 54/04 - ZDoh-1, 68/05 - odl. US, 61/06 - ZDru-1, 114/06 - ZUTPG, 72/09 in 40/12 - ZUJF.

¹⁴⁷ Uradni list RS, št. 10/08 in 61/10 - ZSVarPre (Zakon o socialno varstvenih prejemkih /ZSVarPre/ Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 110/11 - ZDIU12, 40/12 - ZUJF, 14/13 in 99/13).

opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujna pomoč druge osebe in ne prejema dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih, se denarna socialna pomoč poveča za dodatek za pomoč in postrežbo.

ZPIZ-1 zagotavlja pravico do invalidske pokojnine. Pravica je pogojena z obstojem invalidnosti zavarovanca in nekaterih drugih pogojev, določenih v zakonu. Pravica zagotavlja socialno varnost tudi po tem, ko zaradi izgube delovne zmožnosti zavarovanec ni več zmožen opravljati organiziranega pridobitnega dela oziroma dejavnosti, na podlagi katere je bil zavarovan.

Zakon določa tudi pravico do dodatka za pomoč in postrežbo. Gre za mesečni denarni prejemek, ki ga lahko pridobijo užívalci pokojnine in določeni zavarovanci s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Namenjen je poplačilu dela stroškov, ki jih ima upravičenec, ker zaradi trajnih sprememb v zdravstvenem stanju za opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujno in stalno potrebuje tujo nego in pomoč.

Omenjeni zakon opredeljuje tudi invalidnino. Gre za mesečno denarno dajatev, ki jo lahko pridobi zavarovanec ali užívalec pokojnine zaradi telesne okvare, nastale med zavarovanjem ali v času uživanja pokojnine. Telesna okvara je podana, če nastane pri zavarovancu izguba, bistvenejša poškodovanost ali znatnejša onesposobljenost posameznih organov ali delov telesa, kar otežuje aktivnost organizma in zahteva večje napore pri zadovoljevanju življenjskih potreb ne glede na to, ali ta okvara povzroča invalidnost ali ne.

ZDVTDP določa pravico do nadomestila za invalidnost in dodatek za tujo nego in pomoč. Invalidi pridobijo pravico do nadomestila z dopolnjenim 18. letom starosti oziroma z dnem ugotovitve invalidnosti, če je bila ta ugotovljena kasneje. Nadomestilo znaša 36 % povprečnega mesečnega čistega osebnega dohodka na zaposlenega v Republiki Sloveniji v minulem letu (čisti osebni dohodek). Invalid, ki mu je za osnovne življenjske potrebe neogibna stalna pomoč in postrežba drugega, ima poleg nadomestila pravico do dodatka za tujo nego in pomoč, če takega dodatka ne prejema že po kakšnem drugem predpisu.

ZSDP otrokom s posebnimi potrebami oziroma njihovim staršem zagotavlja določene posebne pravice. Za ohranjanje ustrezne življenjske ravni in socialne varnosti teh družin sta zlasti pomembni dve pravici, in sicer dodatek za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, in delno plačilo za izgubljeni dohodek. Prvi je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka. Pravico do dodatka za nego otroka ima eden od staršev ali druga oseba, če ima otrok stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Drugi pa je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka.

Pravice vojnih invalidov in drugih žrtev vojnega nasilja so urejene v ZVojl in ZZVN. Prvi določa pravico do:

- invalidnine (mesečni znesek upravičenca po skupini invalidnosti),
- dodatka za posebno invalidnost (pravica vojnega invalida, ki mu je vojna invalidnost priznana zaradi amputacije okončin ali hude okvare njihove funkcije ali pa popolne izgube vida na obeh očesih kot neposredne posledice dobljene poškodbe ali bolezni),
- dodatka za pomoč in postrežbo (pravico do tega dodatka ima vojni invalid najmanj V. stopnje, ki mu je neogibno potrebna stalna pomoč in postrežba za opravljanje osnovnih življenjskih potreb, ali stalno nadzorstvo, ki je slep ali nepokreten),
- invalidskega dodatka (pravica upravičenca v primeru, če delež prejemkov na družinskega člana ne dosega osnove za ugotavljanje pravice do invalidskega dodatka in za določanje njegove višine),
- dodatka za samohranilce, če se upravičenec, ki prejema invalidski dodatek, preživlja sam,

- družinske invalidnine, ki jo pod posebnimi pogoji prejema družinski člani padlega borca in vojnega invalida I. do VII. skupine po njegovi smrti, in
- družinskega dodatka, do katerega so pod posebnimi pogoji upravičeni prejemniki družinske invalidnine.

Drugi določa pravico do dosmrtna mesečne rente, ki predstavlja obliko delnega materialnega zadoščenja žrtvi vojnega nasilja.

Preglednica 6: Povprečno mesečno število prejemnikov posameznega denarnega prejema v letih od 2010 do 2012

Vrsta denarnega prejema	Povprečno mesečno število prejemnikov v letu		
	2010	2011	2012
povečanje denarne socialne pomoči za dodatek za pomoč in postrežbo	290	286	267
invalidska pokojnina	91.051	90.219	89.384
dodatek za pomoč in postrežbo	30.497	30.731	30.069
invalidnina	56.297	56.493	56.241
nadomestilo iz invalidskega zavarovanja	49.902	48.576	48.484
nadomestilo za invalidnost	nadomestilo: 5.573 razlika nadomestila: 478	5.562 529	5.563 545
dodatek za tujo nego in pomoč	4.322	3.893	3.933
dodatek za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo	5.992	5.961	6.040
delno plačilo za izgubljeni dohodek	577	631	667
invalidnina (po ZVI)	3.634	3.253	2.939
dodatek za posebno invalidnost	631	561	512
dodatek za pomoč in postrežbo (po ZVI)	261	245	202
invalidski dodatek	631	633	507
dodatek za samohranilce	28	55	51
družinska invalidnina	1.744	1.511	1.348
družinski dodatek	686	624	535
dosmrtna mesečna renta	53	55	53

Viri: Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M., (2011): Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo; ZPIZ (2012). Letno poročilo 2011. Ljubljana: ZPIZ; ZPIZ (2013). Letno poročilo 2012. Ljubljana: ZPIZ.

Invalidi so zaradi dodatnih finančnih stroškov, povezanih z invalidnostjo, deležni nekaterih olajšav in oprostitev. Na davčnem področju so deležni olajšav in oprostitev pri dohodnini (olajšava za zavezanca invalida, ki opravlja dejavnost, olajšava za zaposlovanje invalidov, oprostitev plačila dohodnine od določenih socialnovarstvenih prejemkov, posebna olajšava invalidu s 100 % telesno okvaro in delovnemu invalidu, posebna povečana olajšava za vzdrževane otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo), pri davku od dohodkov pravnih oseb (olajšava za zaposlovanje invalidov), pri davku na dodano vrednost (nižja stopnja DDV od medicinske opreme, pripomočkov in drugih sredstev, ki so namenjena za lajšanje ali zdravljenje okvare ali invalidnosti; zdravil in izdelkov za higiensko zaščito ter oprostitev plačila DDV od storitev invalidskih organizacij, opravljenih lastnim članom kot povračilo za članarino; dobav invalidskih organizacij v zvezi z dogodki za zbiranje denarnih sredstev, ki jih te

organizacije organizirajo priložnostno ter izključno v svojo lastno korist; socialnovarstvenih storitev, ki jih opravljajo invalidske organizacije; zdravstvene oskrbe ter reševalnih prevozov), pri davku na motorna vozila (določene oprostitve za vozila, ki so nabavljena za prevoz invalidov), pri davčni izvršbi (so izvzeti prejemki iz občasnega dela invalidov, ki niso v delovnem razmerju in so vključeni v določene socialnovarstvene in zaposlitvene programe, nadomestilo za invalidnost po zakonu, ki ureja družbeno varstvo duševno in telesno prizadetih oseb in odškodnina zaradi telesne poškodbe), pri upravnih taksah (določene oprostitve), pri letni dajatvi za uporabo vozil v cestnem prometu (določene oprostitve za vozila, ki so nabavljena za prevoz invalidov) in pri davku na nepremičnine (olajšava za invalidne osebe, ki se gibljejo s pomočjo invalidskega vozička).

Pri plačilu določenih storitev so invalidi deležni določenih oprostitev (oprostitev plačila RTV prispevka, oprostitev plačila turistične takse, pravica do znižane oziroma brezplačne vozovnice za prevoz v javnem prometu (pravica je prenehala z dnem 10. 12. 2010), oprostitev plačila prenosa pošilk za slepe osebe, oprostitev plačila socialnovarstvenih storitev).

Pravice invalidov na področju programov in storitev socialnega varstva so opisane že pri 19. členu – samostojno življenje in vključenost v družbo.

29. člen Udeležba v političnem in javnem življenju

Dostopnost ni pomembna le z vidika socialnega vključevanja, temveč je tudi predpogoj za uveljavljanje političnih in državljskih pravic. Brez funkcionalno grajenega dostopnega okolja in dostopa do informacij je težko ali morda celo nemogoče uresničevati politične pravice, npr. volilno pravico in pravico do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev (Ustava RS, 43. in 44. člen).

V Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah v državni zbor¹⁴⁸ je v 79.a členu določeno, da okrajna volilna komisija za območje okraja določi najmanj eno volišče, ki je dostopno invalidom. Volivci, ki želijo glasovati na tem volišču, morajo to svojo namero sporočiti okrajni volilni komisiji najpozneje tri dni pred dnem glasovanja. Na tem volišču lahko volilna komisija omogoči glasovanje s posebej prilagojenimi glasovnicami in glasovalnimi stroji.

V tretjem cilju Akcijskega programa za invalide »invalidom zagotavljati dostopnost do grajenega okolja, prevoza, informacij in komunikacij« so opredeljeni tudi ukrepi, ki se nanašajo na udeležbo invalidov v političnem in javnem življenju. Ti zahtevajo, da se:

- prilagodi oziroma priredi gradivo v zvezi z odločanjem na državni in lokalni ravni v lahko berljivi tehniki (npr. gradivo za volitve in gradivo, ki je pomembno za življenje oseb z motnjo v duševnem razvoju),
- zagotovi uporaba slovenskega znakovnega jezika za gluhe ter branje podnapisov in opisovanje dogajanja na zaslonu za slepe vsaj pri dnevno informativnih, znanstvenih in drugih izobraževalnih televizijskih oddajah,
- zagotovi enaka dostopnost do informacij in storitev državne uprave na svetovnem spletu vsem državljanom.

Invalidi se prostovoljno in neodvisno združujejo v invalidske organizacije, kjer interesno povezani invalidi in njihovih zakoniti zastopniki ugotavljajo, zagovarjajo in zadovoljujejo posebne potrebe invalidov ter zastopajo interese invalidov. Status, področje delovanja, financiranje in lastnino invalidskih organizacij ureja Zakon o invalidskih organizacijah (ZInvO). Slednji v 4. členu določa obveznost posvetovanja z invalidskimi organizacijami, in sicer da invalidske organizacije sodelujejo pri oblikovanju nacionalnih politik in ukrepov za zagotavljanje enakih možnosti in enake obravnave

---

¹⁴⁸ Uradni list RS, št. 78/06.

invalidov ter da se državni organi o vseh prej omenjenih zadevah posvetujejo z invalidskimi organizacijami. Zakon opredeljuje tudi vlogo reprezentativnih invalidskih organizacij.

Reprezentativne invalidske organizacije:

- predstavljajo in zastopajo invalide in njihove interese v dialogu z organi na državni in mednarodni ravni,
- predlagajo v skladu s predpisi predstavnike invalidov v delovna telesa pri državnih in drugih organih, ki obravnavajo vprašanja invalidov,
- predlagajo ali imenujejo predstavnike invalidov v organe istovrstnih mednarodnih organizacij in združenj,
- povezujejo in usklajujejo interese z drugimi invalidskimi organizacijami.

Državni organi in druge javne institucije so dolžni tudi invalidskim organizacijam, ki nimajo statusa reprezentativnosti, zagotoviti možnost, da predstavijo interese in mnenja invalidov (18. člen ZInvO).

30. člen Sodelovanje v kulturnem življenju, rekreaciji, prostočasnih dejavnostih in športu

Večina ukrepov za področje udejanjanja kulturnih pravic invalidov izhaja iz strateških dokumentov, ki jih je Republika Slovenija sprejela na tem področju.

V Resoluciji o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011¹⁴⁹ se država zavezuje, da bo invalidom čim prej omogočila dostop do vseh kulturnih ustanov ter kulturnih programov in projektov. Navedeno je, da bo v ta namen potrebno bolj načrtno in dejavnejše ozaveščanje zaposlenih v omenjenih ustanovah o potrebah invalidov. Posebne potrebe invalidov bo treba upoštevati tudi v vseh spremembah zakonov in podzakonskih aktov s področja kulture. Navsezadnje bodo vse izboljšave v zvezi z dostopnostjo kulturnih ustanov in vsebin za to družbeno skupino prebivalstva v prid tudi starejšim, kar glede na staranje prebivalstva tudi v Republiki Sloveniji ni zanemarljivo. Zato morajo kulturni producenti vsak na svojem področju izoblikovati strategijo dostopnosti do kulturne ponudbe.

Ukrepi, zapisani v omenjenem strateškem dokumentu, se navezujejo na:

- zagotavljanje čim večje dostopnosti jezikovnega in drugega zadevnega gradiva tudi za invalide v njim prilagojenih tehnikah,
- skrb za invalide, da bodo imeli dostop do literarnih prireditev in prostorov v zvezi s knjigo ter jim bodo s pomočjo njim prilagojenih tehnik dosegljive knjižne vsebine,
- izvajanje knjižničnih storitev za invalide v javnem knjižničnem sistemu v posebej zanje prilagojenih tehnikah,
- skrb za invalide, da bodo imeli dostop do prireditvenih prostorov in jim bo s pomočjo njim prilagojenih tehnik kar najbolj omogočen stik z likovno, glasbeno in odsko umetnostjo,
- zagotavljanje čim večje dostopnosti do intermedijske umetnosti in avdiovizualnega gradiva tudi za invalide v njim prilagojenih tehnikah,
- omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, zlasti mladim, starejšim in invalidom, ter zagotavljanje čim širše dostopnosti muzejskega in drugega gradiva ter kulturne dediščine s področja dediščine in arhivov za invalide v njim prilagojenih tehnikah,
- skrb za invalide, da bodo imeli čim širši dostop do arhivov v njim prilagojenih tehnikah,
- zagotavljanje enakih možnosti za participacijo v kulturnem življenju invalidom in ljudem iz ranljivih skupin,
- vključevanje društev manjšinskih skupnosti (kulturne skupine v okviru invalidskih, upokojskih in drugih društev, kulturne skupine manjšinskih skupnosti v Republiki Sloveniji) v organizacijsko shemo ljubiteljske dejavnosti, saj tudi te skupine potrebujejo organizacijsko in strokovno pomoč,
- zagotavljanje enakih možnosti invalidom pri participaciji v kulturnem življenju,

---

¹⁴⁹ Uradni list RS, št. 35/08, 95/10.

- prizadevanja, da bo nacionalna televizija ob prehodu na digitalno tehnologijo posebno pozornost namenila nabavi tistih tehničnih komponent, ki povečujejo dostopnost njenih programov invalidnim osebam.

V Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011¹⁵⁰ se država zavezuje za:

- skrb za nadaljnji razvoj in standardizacijo slovenskega znakovnega jezika za gluhe,
- popularizacijo in učenje slovenskega znakovnega jezika za gluhe (zlasti med družinskimi člani, znanci in prijatelji takih oseb) ter organizirano izpopolnjevanje tolmačev oziroma prevajalcev za znakovni jezik ter
- povečanje raznolikosti programskih vsebin, dostopnih slepim in slabovidnim ter gluhim in naglušnim.

Standardi za splošne knjižnice¹⁵¹ (za obdobje 2005–2015), sprejeti leta 2005, v poglavju »Prostori za uporabnike« izrecno določajo, da morajo biti »prostori v zgradbi funkcionalno povezani, s kratkimi, preglednimi komunikacijami in s čim manj pregradami, udobni in varni za zaposlene in obiskovalce ter dostopni invalidom«.

Na MK preko javnih razpisov ali na drugačen način financirajo kulturne projekte invalidov. Med pomembnejšimi razpisi v letih 2008 do 2010 je MK v okviru Službe za kulturne raznolikosti in človekove pravice izvedlo Javni razpis za izbor kulturnih projektov za razširjanje programskih vsebin, namenjenih senzorno oviranim v njim prilagojenih tehnikah, ter za razvoj tehnične infrastrukture, namenjene senzorno oviranim. V okviru omenjenega razpisa, ki je bil namenjen sofinanciranju kulturnih projektov senzorno oviranih, še zlasti slepih, slabovidnih, gluhih, naglušnih in oseb s poškodbo glave, je bilo v letu 2008 sofinanciranih 8 projektov v skupni vrednosti 178.113,00EUR, v letu 2009 8 projektov v skupni vrednosti 182.566,00EUR, v letu 2010 pa je bilo prav tako sofinanciranih 8 kulturnih projektov v skupni vrednosti 182.566,00 EUR.

Kot primer dobre prakse je MK iz intervencijskih sredstev v letu 2010 v višini 6.000,00 EUR sofinanciralo mednarodni (evropski) kulturni projekt Kulturnega in izobraževalnega društva gluhih Mavrica iz Murske Sobotice z naslovom »6. evropski festival kulture in umetnosti gluhih SALVIA 2010«, ki je v času od 2.10. do 9.10.2010 potekal v Ljubljani. Pri Festivalu SALVIA je šlo za evropski festival gledaliških skupin gluhih in naglušnih umetnikov, ki se od leta 1997 dalje odvija vsaki dve leti v drugi evropski državi.

V okviru Službe za slovenski jezik so v tem času izvajali Javni letni razpis za sofinanciranje projektov, namenjenih predstavljanju, uveljavljanju in razvoju slovenskega jezika, v okviru katerega so v letu 2010 sofinancirali izdajo Priročnika za poučevanje slovenskega znakovnega jezika I in II. ter Multimedijски didaktični pripomoček za učenje in poučevanje slovenskega znakovnega jezika. MK je v omenjenem obdobju sofinanciralo tudi specialno knjižnico Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, ki skrbi za potrebe slepih in slabovidnih po dostopu do kulturnih gradiv. Knjižnica hrani več kot 6.000 enot knjižničnega gradiva, ki je prilagojeno potrebam slepih in slabovidnih.

V letih 2008 do 2010 so v okviru Službe za kulturne raznolikosti in človekove pravice izvajali tudi dvoletni Javni razpis za izbor razvojnih projektov za dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti, v okviru katerega je bilo leta 2008 sofinanciranih 6 kulturnih projektov invalidov, v skupni višini 540.230,03EUR, leta 2009 6 kulturnih projektov invalidov v skupni višini 519.920,48EUR, leta 2010 pa je bilo sofinanciranih 7 kulturnih projektov invalidov v skupni višini 616.114,67 EUR.

---

¹⁵⁰ Uradni list RS, št. 43/07.

¹⁵¹ Dostopno na:

http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sp_rejeti.pdf (15. 3. 2012).

Pomembno vlogo pri vključevanju invalidov v kulturne dejavnosti in dostopnosti do kulturnih dobrin ima tudi Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, ki prek javnih razpisov in javnih pozivov sofinancira kulturne projekte invalidov, obnovo prostorov in nakup opreme.

Področje športa invalidov spada v pristojnost MŠŠ, ki sofinancira delovanje in priprave športnikov invalidov v okviru Zveze za šport invalidov Slovenije – Paraolimpijskega komiteja (ZŠIS – POK). Prav tako financira izplačilo nagrad športnikom invalidom za osvojene medalje na paraolimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih invalidov, saj so športniki invalidi po novem tako kot drugi vrhunski športniki kategorizirani. MŠŠ si prizadeva tudi, da bi Zveza za šport invalidov še več pozornosti namenila programom športno-rekreativnih dejavnosti invalidov. Sofinanciranje teh programov teče prek drugih resorjev, saj se zveza pri MŠŠ prijavlja za dejavnost tekmovalnega športa invalidov.

ZŠIS – POK je ključna organizacija za izvajanje športne dejavnosti na državnem nivoju in vse zadeve v zvezi z iskanjem, pripravo in nastopanjem najboljših slovenskih športnikov invalidov na uradnih mednarodnih tekmovanjih, kot so: evropska in svetovna prvenstva ter paraolimpijske igre. ZŠIS – POK tako izvaja ali omogoča izvedbo okoli 30 državnih prvenstev in do 20 programov nastopov slovenskih športnikov invalidov na mednarodnih prvenstvih. V sistemu državnih prvenstev letno sodeluje več kot 1.100 udeležencev, mednarodnih prvenstev pa se letno udeleži okoli 130 reprezentantov.

Na področju športa invalidov bi bilo potrebno določiti še naslednje ukrepe, ki bi omogočali:

- dostopnost do športnih rekvizitov v telovadnicah in fitness studiih,
- dostopnost športnih objektov (dvoran, stadionov, smučišč, kegljišč, balinišč, bazenov,...) osebam z omejenimi gibalnimi zmožnostmi in senzornim invalidom,
- dostopnost do posameznih lokacij na objektu (tribune, slačilnice,...),
- prirejene sanitarije za invalide in dostopnost le teh z invalidskim vozičkom,
- prirejeni tuši in garderobe, ki so dostopne tudi invalidom na invalidskih vozičkih,
- invalidska parkirna mesta (najmanj dva na športni objekt),
- invalidska stranišča na športnih prireditvah za obiskovalce.

III. POSEBNI POLOŽAJ INVALIDNIH DEČKOV, DEKLIC IN ŽENSK

6. člen Invalidne ženske

Pravico invalidov do enakih možnosti in obravnavanja, do enakopravnega vključevanja v življenje skupnosti, pravice do izbire in podobno določajo številni dokumenti na mednarodni in nacionalni ravni. Zakoni, določila in predpisi zahtevajo odpravo vsakršne diskriminacije, nujnost odprave različnih ovir in omejitev v okolju ter nujnost podpore, ki naj bi zagotavljala neodvisno življenje invalidov in njihovo enakopravno vključevanje v družbo.

Prepoved oziroma preprečevanje diskriminacije na podlagi invalidnosti in spola vsebujejo določila Ustave RS, ZUNEO, ZDR-1, ZZRZI, Zakona o preprečevanju nasilja v družini¹⁵² in ZIMI, ki predstavlja temeljni zakon na področju preprečevanja diskriminacije invalidov v Republiki Sloveniji.

Slovenija je ratificirala večino pomembnih dokumentov s področja človekovih pravic – nekateri med njimi vključujejo tudi področja, ki se nanašajo na zagotavljanje pravic invalidov, kot na primer Evropska

---

¹⁵² Uradni list RS, št. 16/08.

konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin¹⁵³, Evropska socialna listina¹⁵⁴, Standardna pravila OZN za izenačevanje možnosti invalidov ipd.

Po letu 1991 je bilo sprejetih veliko predpisov s področja izobraževanja, zdravstvenega varstva, zaposlovanja, odpravljanja ovir v okolju, zagotavljanja denarnih pomoči; v različne nacionalne in razvojne programe po posameznih področjih pa so bile vključene rešitve, ki so pomembne za življenje invalidov. Eden ključnih dokumentov s področja zagotavljanja enakih možnosti je tudi API.

7. člen Invalidni otroci

V Republiki Sloveniji ni posebne zakonodaje, ki bi urejala izključno problematiko invalidnih dečkov in deklic, saj se je Republika Slovenija zavezala k spoštovanju prepovedi diskriminacije na podlagi invalidnosti in spola na vseh področjih človekovega življenja. Pravice otrok in mladih do osemnajstega leta starosti so poleg v dokumentih, ki se nanašajo na človekove pravice (Deklaracija o človekovih pravicah, Ustava RS), zaradi svoje pomembnosti zapisane še posebej. Natančneje jih določa Konvencija o otrokovih pravicah, ki jo je podpisala tudi Republika Slovenija.

Republika Slovenija je pogodbenica Konvencije o pravicah otrok, na podlagi nasledstva (Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij OZN in konvencij, sprejetih v Mednarodni agenciji za atomsko energijo¹⁵⁵). Politika Vlade RS temeljni na načelih, določenih v Konvenciji o otrokovih pravicah, in je namenjena zagotavljanju načela, da ni noben otrok diskriminiran podlagi rase, barve kože, nacionalnega, etničnega ali socialnega izvora, spola vere, invalidnosti ali kakšnega drugega podobnega razloga. Ustava RS iz leta 1991 (sprejeta 23. decembra 1991) ima posebno poglavje, ki se nanaša na človekove pravice in temeljne svoboščine (14. do 65. člen), v okviru katerega so opredeljene tudi otrokove pravice. V Ustavi RS je v 14. členu določeno, da so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. V 56. členu je tudi določeno, da otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. 52. člen Ustave RS določa, da imajo otroci s posebnimi potrebami pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje in družbo. Varstvo in usposabljanje se financira iz javnih sredstev.

Republika Slovenija zagotavlja invalidnim otrokom uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin, med drugim tudi uživanje otrokovih pravic, kot so stiki s starši, preživnine, otroški dodatki in upravljanje otrokovega premoženja, rejništvo, skrbništvo in zavodsko varstvo, otroci s posebnimi potrebami, otroci manjšin in ogroženih skupin ipd. Za ustrezno izvajanje teh pravic dobijo otroci pomoč pri namestniku varuha človekovih pravic: na varuha ali njegove sodelavce se lahko obrnejo otroci, če menijo, da so jim kršene katere izmed pravic, zapisanih v Konvenciji o otrokovih pravicah, v ustavi, zakonih in drugih aktih.

V Republiki Sloveniji je otrokom zakonsko omogočeno, da so zaslišani le v civilnopravnih postopkih (npr. v zvezi s skrbništvom in pravicami do uradnih obiskov), ne pa tudi v vseh drugih pravnih postopkih in procesih odločanja, vključno z delovanjem centrov za socialno delo. Na podlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pravnem postopku (ZPP-D)¹⁵⁶ imajo tako otroci, mlajši od deset let, ki so sposobni razumeti pomen postopka in posledice odločitve, možnost izraziti svoje mnenje bodisi sami ali pa po osebi, ki ji zaupajo in jo izberejo sami. Največkrat so to starši, saj v Republiki Sloveniji ne obstaja neodvisen institut zagovornika otroka. Da bi okrepili mnenje otroka z zagovornikom takrat, ko je to potrebno (v primerih, ko ga starši ne morejo ali ne zmorejo ustrezno

¹⁵³ Uradni list RS – MP, št. 7-41/94.

¹⁵⁴ Uradni list RS, št. 24/99.

¹⁵⁵ Uradni list RS – MP, št. 9/92, 9/93, 5/99, 9/08, 13/11, 9/13.

¹⁵⁶ Uradni list RS, št. 45/08.

zastopati), je Varuh človekovih pravic RS v sodelovanju z vladnimi, nevladnimi organizacijami in predstavnikom otrok in mladih oblikoval delovno skupino za izvedbo pilotnega projekta. S tem projektom so med drugim želeli zagotoviti učinkovito izvajanje pravic otrok v vseh postopkih in dejavnostih, ki jih zadevajo, ter z delovanjem zagovornikom zagotoviti izvajanje in upoštevanje načela največje koristi otrok v omenjenih postopkih¹⁵⁷.

V Republiki Sloveniji imajo otroci in mladostniki možnost sodelovati v javnih zadevah prek članstva v Otroškem parlamentu, ki je pod okriljem Zveze prijateljev mladine Slovenije. Namen otroškega parlamenta je izobraževati otroke o demokratičnih procesih in ustvarjati pogoje za sodelovanje mladih. Program se izvaja v večini osnovnih šol v Republiki Sloveniji, v prostorih občinskih stavb in se zaključuje v Državnem zboru RS, saj se izvaja na več ravneh – v razredih na šolah in na občinski, medobčinski, regionalni in nacionalni ravni.

Za spodbujanje participacije oziroma sodelovanje otrok in mladih v demokratičnih procesih odločanja je pomemben Program za otroke in mladino 2006–2016¹⁵⁸, ki se v svojih ciljih navezuje na izboljšanje življenjskih pogojev otrok in mladostnikov. V letu 2009 je bil sprejet tudi Akcijski načrt za izvajanje programa za otroke in mladino v Republiki Sloveniji 2009–2010¹⁵⁹, ki namenja pozornost otrokom s posebnimi potrebami in določa, da je treba družinam otrok in mladih s posebnimi potrebami zagotavljati večjo stopnjo strokovne mobilne individualne pomoči na domu. Njihove posebne potrebe gre upoštevati pri priznavanju višje stopnje finančnih in storitvenih pomoči, ki temelji na posebnem položaju otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin. Centri za socialno delo morajo na podlagi programa nameniti posebno pozornost učinkovitejšemu informiranju in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. V okviru cilja zmanjšati revščino in socialno izključenost pa mora država upoštevati tudi posebni položaj družin s posebnimi potrebami, prav tako je treba otrokom s posebnimi potrebami zagotoviti sistemsko obravnavo otrok s posebnimi potrebami, enake možnosti za vzgojo in izobraževanje, krepitev dostopnosti izobraževanja in preživljanja prostega časa.

Tudi Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 namenja posebno pozornost otrokom, predvsem invalidnim otrokom kot skupini, ki je še posebno izpostavljena tovrstnemu ravnanju.

Na podlagi omenjenih določil programov imajo otroci in mladostniki v Republiki Sloveniji zagotovljeno zdravstveno varstvo v zdravstvenih zavodih in posebno zdravstveno varstvo. Tako v okviru osnovne zdravstvene službe poteka izobraževanje družine pred rojstvom otroka, zdravstvena preventiva dojenčkov v prvem letu starosti in sistematični pregledi otrok pri določeni starosti. Če zdravnik pediater pri otroku zazna razvojna odstopanja, ga usmeri v timsko obravnavo v okviru razvojnih ambulant ali v ustrezno specialistično obravnavo glede na težave otroka. V Republiki Sloveniji je organizirana tudi mreža specialističnih ambulant za motnje v razvoju. Namenjene so spremljanju razvoja otrok z rizičnimi obporodnimi dejavniki, nudijo pa tudi zgodnjo obravnavo in nadaljnjo pomoč ter rehabilitacijo otrokom z motnjami v razvoju in njihovim družinam. Namen dodatne obravnave je sistematično spremljanje in celostna obravnavo otroka, prilagojeno zdravstveno vzgojno delo, kakor tudi tesno sodelovanje z družino ter izobraževalnimi ustanovami in društvi. To je pogoj za doseganje skupnega cilja, ki je otroka čim bolj usposobiti za življenje in delo v skupnosti, v kateri živi. Ustrezna in kakovostna obravnavo najmlajših otrok s posebnimi potrebami zahteva sodelovanje in povezovanje različnih resorjev: šolstva, zdravstva in socialnega varstva.

---

¹⁵⁷ Jenkole, M. (2009). Zagovornik – glas otroka. Mednarodna konferenca o otrokovih pravicah in zaščiti pred nasiljem. Ljubljana, Državni zbor RS, 6. in 7. 10. 2009.

¹⁵⁸ Vir: MDDSZ, dostopno na:

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/pom2006_2016_splet_241006.pdf (15. 3. 2012).

¹⁵⁹ Vir: MDDSZ, dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/10122009_akcijski-nacr-otroci-mladina.pdf (15. 3. 2012).

Tudi na področju predšolske vzgoje in izobraževanja na vseh stopnjah so otrokom s posebnimi potrebami zagotovljene pravice, ki so zapisane v 24. členu tega poročila.

IV. POSEBNE OBVEZNOSTI

31. člen Statistika in zbiranje podatkov

Institucija, ki je v Republiki Sloveniji pristojna za državno statistiko, je SURS. Urad deluje na podlagi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o državni statistiki (ZDSta-A)¹⁶⁰. SURS je glavni izvajalec in povezovalac dela na področju državne statistike. Njegovo poslanstvo je zagotavljati organom in organizacijam javne uprave, gospodarstvu in javnosti kakovostne, pravočasne, časovno in krajevno ter mednarodno primerljive podatke o stanjih in gibanjih na ekonomskem, demografskem ter socialnem področju ter na področju okolja in naravnih virov¹⁶¹.

Podatki s področja invalidske problematike se večinoma zbirajo in objavljajo znotraj demografsko-socialnega področja, in sicer: znotraj področja socialne zaščite, trga dela, izobraževanja idr.. SURS sicer ni neposreden nosilec ciljev oziroma posameznih ukrepov, določenih z API 2007–2013 in Konvencijo o pravicah invalidov, kljub temu pa različnim nosilcem teh nalog omogoča, da imajo na voljo potrebne informacije in podatke za svoje delo.

Na področju sistematičnega zbiranja podatkov o zdravstvenem stanju in potrebah invalidov in otrok s posebnimi potrebami je treba izpostaviti Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije (IVZ). IVZ se je vključeval v izvajanje zgoraj omenjenih nalog tako s svojo redno dejavnostjo na področju zdravstvene statistike, ki poleg zbiranja in analiz razpoložljivih podatkov o zdravju in zdravstvenem varstvu vključuje tudi kontinuirano delo na temeljnih metodoloških vprašanjih in entitetah zdravstvene statistike s poudarkom na primerljivosti metodologije v okviru EU. IVZ se vključuje v medresorske skupine in sodeluje v mednarodnih projektih, katerih namen je izboljšati položaj oseb z dolgotrajnimi zdravstvenimi težavami in zmanjšano zmožnostjo – invalidnostjo.

Statistična raziskovanja v okviru dejavnosti državne statistike s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja izvaja Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (ZPIZ).

Na pobudo invalidskih organizacij je MDDSZ Inštitutu RS za socialno varstvo naročil raziskavo o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država. Poročilo je bilo končano v letu 2011, nanaša pa se na leto 2010, prinaša popis socialnih transferjev in drugih pravic invalidov na devetih področjih, njihovo finančno ovrednotenje ter oceno ustreznosti državne skrbi za posamezne skupine invalidov. Popis omogoča vpogled v osnovne podatke o pravicah invalidov, ne more pa biti podlaga za natančno določanje, do kakšnih pravic je posameznik upravičen v konkretni situaciji. Raziskovalci ugotavljajo, da natančne slike o celotni višini finančnih sredstev, ki jih država namenja invalidom in uresničevanju njihovih pravic, ne morejo dati. Večina socialnih transferjev in pravic za invalide je namreč takih, ki so namenjene invalidom in tudi drugim osebam, torej jih lahko poleg invalidov uveljavljajo tudi drugi. Gre za pravice, za katere pristojne službe podatkov ne vodijo posebej za populacijo invalidov. Iz celotne višine finančnih sredstev za določeno pravico tako ni mogoče določiti višine, ki je namenjena le za invalide, kaj šele po posameznih vrstah oviranosti. Iz zbranih podatkov za posamezno področje pravic je mogoče ugotoviti le število proračunskih postavk, iz katerih se pravice financirajo, ter okvirni obseg sredstev za realizacijo tistih pravic, ki so namenjene le invalidom. Izhajajoč iz navedenega tudi ne

¹⁶⁰ Uradni list RS, št. 45/95 in 9/01.

¹⁶¹ SURS. Dostopno na: http://www.stat.si/drz_stat.asp (15. 3. 2012).

morejo soditi o tem, kateri skupini invalidov država namenja največ in kateri najmanj finančnih sredstev.

Zaradi večje preglednosti financiranja pravic invalidov bo torej treba v prihodnosti natančno opredeliti zbirke podatkov, ki jih morajo voditi pristojne službe ter izvajalci storitev in programov¹⁶².

32. člen Mednarodno sodelovanje

Glede na velikost in številčnost slovenskega prebivalstva so tudi naše mednarodne dejavnosti sofinanciranja odvisne od našega BDP. Za mednarodno sodelovanje na področju invalidov ni vnaprej predvidenih proračunskih sredstev. Sredstva so odvisna od projekta in sektorsko razpršena. Primer: konec leta 2009 sta Svet Evrope in MDDSZ prispevala sredstva za izvedbo Mednarodne konference »Staranje z invalidnostjo«. Država sofinancira tudi več manjših projektov (2 do 3 na leto) na področju JV Evrope (Balkan), npr. za pomoč pri usposabljanju oseb s posebnimi potrebami in rehabilitaciji, IKT. Republika Slovenija kot prejemnica sredstev s pomočjo Evropskega socialnega sklada sofinancira programe aktivnega zaposlovanja invalidov.

33. člen Izvajanje konvencije in spremljanje njenega izvajanja v posameznih državah

Konvencija določa, da države pogodbenice v skladu s svojimi pravnimi in upravnimi sistemi v državi vzdržujejo, krepijo, določijo ali vzpostavijo okvir, po potrebi tudi eno ali več neobveznih teles za spodbujanje, varovanje in spremljanje izvajanja konvencije. Ob določanju ali vzpostavljanju takega telesa države pogodbenice upoštevajo načela, ki se nanašajo na status in delovanje nacionalnih institucij za varovanje in uveljavljanje človekovih pravic.

MDDSZ je bilo imenovano za osrednji kontaktni mehanizem v okviru vlade za zadeve v zvezi z izvajanjem Konvencije v skladu z Zakonom o ratifikaciji UNCRPD in Protokola in v skladu s slovenskim sistemom invalidske politike.

ZIMI v 28. členu ureja sestavo, naloge in financiranje Sveta za invalide Republike Slovenije, ki je ustanovljen kot »neodvisen tripartitni organ, katerega člani so predstavniki reprezentativnih invalidskih organizacij, predstavniki strokovnih institucij s področja invalidskega varstva ter predstavniki Vlade RS« (prvi odstavek). Med nalogami sveta je tudi navedeno, da »spodbuja in spremlja izvajanje zakona o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov« (peti odstavek). Sredstva za delo sveta se zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije (sedmi odstavek). Republika Slovenija je s tem določila ta svet kot neodvisni organ iz drugega odstavka 33. člena konvencije.

---

¹⁶² Smolej, S., Marčič, R., Boljka, U., Kobal Tomc, B., Nagode, M. (2011): *Raziskava o pravicah invalidov, ki jih zagotavlja država, in njihovem uresničevanju*. Ljubljana: IRSSV.